GEOGRAFIA

Czyli

CZTERECH CZĘSCI SWIATA

OPISANIE,

W Ktorym ſię wyraża
RZĄD, y WŁASNOSCI KAZDEGO
P A N S T W A,
z OBYCZAIAMI OBYWATELOW IEGO;
Znacznieyſze mieyſca, z położeniem ich względem
innych, y mieyſc; Oſobliwſze Rzeki z Zrodłami
ſwemi, y uściami.

Z Przydatkiem Krotkiey Nauki
O
S F E R Z E.

Z Francuzkiego na Polſki Język
Przez X. Pawła Fiſchera *Scholarum Piarum*
D L A M Ł O D Z I S Z K O L N E Y
Przetłomaczone.

w W A R S Z A W I E
w Drukarni J.K.Mći y Rpzltey ROKU 1761.

—*Certis dimensum partibus Orbem*
Per duodena regit Mundi Sol aureus astra
Virgilius Georgic. Libro 1. v. 231.

NAUKA

O SFERZE y CYRKUŁACH z ktorych ſię ſkłada.

SFERA znaczy Glob, czyli Okrąg, z wielu złożony Cyrkułow, w pośrzodku ktorego znayduie ſię Kula, reprezentuiąca Ziemię.

Sfera wyſtawia nam Swiat cały przed oczy, to ieſt obſzerną rozległość Nieba, (z Gwiazdami na niey będącemi) y ziemię w ſamym ſrzodku położoną.

Ponieważ według poſpolitego zdania, Swiat ieſt okrągły, Sferę zatym uważać powinniśmy nakſztałt prawdziwey kuli, Niebo y Ziemię reprezentuiącey.

Niebo nie co innego ieſt tylko ta wielka rozciągłość: Słońce, Xiężyc, Gwiazdy, y inne *Corpora Coeleſtia* zawieraiąca, ktora obracaiąc ſię uſtawicznie od Wſchodu na Zachod, lubo rzadkiey ieſt materyi, wſzyſtkie iednak z ſobą porywa gwiązdy, y w 24. godzinach bieg ſwoy odprawuie.

Na Niebie dwa uważamy punkta nieodmieniaiące nigdy położenia ſwoiego,

Bieguny świata(po Łac:)*Poli Mundi* rzeczone, z ktorych pierwſzy nazywa ſię połnocnym czyli Arktycznym, Drugi południowym, czyli Antarktycznym. Od iednego do drugiego tych Biegunow, proſta idzie Linia, ktora ſię dla tego Ośią Swiata (po Łac:)*axis Mundi* nazywa: iż ſię zdaie iakoby ſię około niey Niebo obracało, ták iako ſię koło około ſwey ośi obraca. Linia ta przez ſrzodek przechodzi ziemi, w centrze Swiata według dawnego mniemania położoney. Procz tego od Wſchodu na Zachod wſzyſtkim Gwiazdom własnego dziennego biegu, ma każda ſwoy ſzczegulny od Zachodu na Wſchod, ktory iedne prędzey, drugie zaś poźniey odprawuią. Dla poięcia więc gwiazd tych położenia, y biegu imainować ſobie wiele rozmaitych Cyrkułow potrzeba na Niebie, ktore nam Sfera ſztucznie zrobiona, przed oczy wyſtawia.

Z Tych Cyrkułow, Dzieſięć ieſt oſobliwſzych. Sześć większych a Cztery Mnieyſzych. Większe na dwie rowne, mnieyſze zaś na nierowne Sferę dzielą Części. Każdy Cyrkuł bądź mały, bądź wielki, w ſobie 360. zawiera Graduſow, Gradus minut 60. minuta 60. minut drugich, y tak daley.

Cen-

Centrum Cyrkułu ieſt punkt: od ktorego wſzyſtkie linie do Cyrkumferencyi pociągnione ſą rowne.

Oś Cyrkułu ieſt linia proſta od iednego do drugiego tegoż Cyrkułu Biegunu pociągniona. Cyrkuły Rowno odległe (po Łac:) *Parallelli* ſą te: ktore wſzędzie od ſiebie rowno ſą oddalone.

Większe Sfery Cyrkuły te ſą: Ekwator, Zodyak, Dwa Cyrkuły obrotu Słonecznego (po Łac:) *Coluri*, Horyzont, y Merydyan. Mnieyſze, te ſię liczą. Dwa Koła Odwrotne (po Łac:) *Tropici*, y Dwa Polarne (po Łac:) *Polares*.

EKWATOR ieſt Cyrkuł wielki Rowno odległy od Obydwoch świata Biegunow, Ktory ſię inaczey *Aequinoctialis* nazywa, dla tego: iż Słońce dwa razy na niego w Rok przyſzedłſzy, to ieſt w Mieśiącu Marcu, y Wrześniu, porownanie dnia z nocą czyni. Cyrkuł ten dzieli Swiat na dwie rowne Części, to ieſt Połnocną y Południową.

ZODYAK, Wielki Cyrkuł Sfery, dzielący Ją na dwie Części, na 16. Graduſow ieſt ſzeroki, W poſzrzodku ktorey ſzerokości znayduie ſię Cyrkumferencya Wielkiego Cyrkułu Ekliptyka rzeczonego dla te-

tego:że na nim Słońca y Xiężyca zaćmienia bywaią. Zodyak ten dzieli się na 12. Znakow, ktore się *Signa Zodiaci* nazywaią. Znakow tych te są imiona: *Aries Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Piscis.*

COLURI są dwa wielkie Cyrkuły przez oba Swiata Bieguny przechodzące. Ten ktory przechodzi przez Punkta, gdzie Ekliptyka Ekwatora przecina, nazywa się *Colurus Aequinoctiorum*, przechodzący zaś przez punkta, gdzie Ekliptyka w naydalszey iest od tegoż Ekwatora odległości, *Colurus Solstitiorum* iest nazwany. Porownanie Dnia z nocą (po Łac:) *Aequinoctium*, przypada, w Znaku Barana y Srzodwagi. Kiedy albowiem Słońce w ktory z tych znakow wstępuie, dzień wszędzie rowna się nocy, wyiąwszy tylko kraie pod Swiata Biegunami będące, im bardziey się albowiem do iednego z tych zbliża Słońce, tym bardziey się od drugiego oddala. Około 21. dnia Marca, toż Słońce znayduiące się w Znaku Barana *Vernum*, około zaś dnia 23. Września w Znak Szrzodwagi wchodzące *Autumnale Aequinoctium* czyni. *Solstitia*, czyli Przesilenia dni albo Nocy, w Znaku Raka y Koziorożca przypadaią, *Aestiv-*

ſtivum około dnia 22. Czerwca, *Hyemale* około 22. dnia Grudnia.

HORYZON ieſt wielki Cyrkuł odmienny, maiący dwa Bieguny, z ktorych pierwſzy nad nami, *Zenith*; drugi pod nami będący *Nadir* ſię nazywa; dzieli Ziemię na dwie rowne części *Hemiſphaerium* rzeczone y ieſt dwoiſty: *Rationalis* y *Viſibilis*. Horyzon *Rationalis* ieſt ten, ktory Sferę na dwie rowne przecina części. *Viſibilis*, zaś ieſt ten cyrkuł, ktory (na rowninie będąc w około rzuciwſzy okiem, iak tylko daleko zaſiądz możemy) wzrokiem formuiemy.

MERIDIAN ieſt Wielki Cyrkuł, przechodzący przez Bieguny Swiata, tudzież *Zenith* y *Nadir* tego mieyſca ktorego ieſt Merydyanem, dla tego zaś to ma nazwiſko: iż gdy ſłońce nań przyidzie, wſzyſtkie kraie pod nim będące, południe razem maią,

KOŁA Odwrotne czyli *Tropici* ſą dwa pomnieyſze Cyrkuły rowno odległe od Ekwatora, na 23. graduſow y 29 minut od niego położone. Jedne ztykaiący ſię z Ekliptyką w Znaku Raka, nazywa ſię *Tropicus Cancri*, drugi zaś ztykaiąc ſię z tąż Ekliptyką w Koziorożcu nazywa ſię *Tropicus Capricorni.*

PO-

POLARES są dwa małe Cyrkuły Rowno odległe od Ekwatora, y Tropikow. Jeden z nich nazywa się Cyrkułem Polarnym Arktycznym, dla tego iż blisko Biegunu tegoż imienia iest położony. Drugi przy Antarktycznym będący, nazywa się Cyrkułem Polarnym Antarktycznym.

Cyrkuły rowno odległe od Ekwatora, dzielą. Okrąg Ziemski na pięć rożnych Krain, ktore się(pospolicie) *Zonae*, nazywają. Z tych ta kraina ktora między dwoma Tropikami leży, nażywa się Gorąca czyli *Zona Torrida*. Te dwie, ktore między Tropikami; y Polarnemi Cyrkułami leżą, zowią się mierne, po Łac:) *Zanae Temperatae*, Dwie zaś ktore się od Cyrkułow Polarnych aż do samych rozciągaią Biegunow, Zimne są czyli *Zonae Frigidae*.

Też Cyrkuły Rowno odległe podług długości dni, na Rożne Sferę dzielą *Climata*.

Znayduie się wiele ieszcze innych procz wyrażonych tu na Sferze Cyrkułow, lecz o nich nic się tu nie mowi dla tego: iż y tych wiadomość dosyć pomoc może, chcącemu wziąść pierwsze Geografii początki.

GEOGRAFIA
Czyli czterech Części Swiata opiſanie
Przez Pytania y Odpowiedzi.

ROZDZIAŁ I.
O Geografii, y Cyrkułach znayduiących ſię na kartach Geograficznych.

P. *CO ieſt Geografia?*

O. GEOGRAFIA ieſt Nauka, o opiſaniu Ziemi, y rozmaitych icy częściach traktuiąca.

P. *Jakich zażywamy ſpoſobow abyśmy poznali podział Ziemi?*

O. Dla poięcia łatwieyſzego podziału Ziemi, zażywamy Globu, czyli Kuli; na ktorey oſobliwſze części Ziemi ſą wyrażone, podług iednych od drugich położenia. Używamy oraz do tego y kart Geograficznych.

P. *Wielorakie ſą karty Geograficzne?*

O. Karty Geograficzne ſą troiakiego rodzaiu,

to ieſt: Univerſalne, Generalne, y Partykularne.

P. *Co nam reprezentuią karty Univerſalne?*

O. Karty Univerſalne, ktore ſię inaczey Planiſphaerium nazywaią, reprezentuią nam Okrąg, czyli Glob Ziemſki zplaſzczony; na dwie rowne przeięty części. Hemiſphaeria rzeczone.

P. *Cośmy na karcie Univerſalney uważać powinni?*

O. Karta Univerſalna wyſtawia nam przed oczy, wiele cyrkumferencyi Cyrkułow, z ktorych dwie oſobliwſze Ziemię na dwie rowne dzielą części; Jedna od Wſchodu na Zachod, nazwana *Ekwator*, czyli *Circulus Aequinoctialis*; ktorą Marynarze Lenią zowią; Druga przez oba Swiata Bieguny, czyli *Polos Mundi* przechodząca; Pierwſzym czyli Wielkim Merydyanem rzeczona.

P. *Na co ſię młodemu Kawalerowi przyda wiadomość tych Cyrkułow?*

O. Wiadomość tych Cyrkułow potrzebna ieſt dla tegoż, iż bez niey nie można poznać mieyſc położenia na Ziemi, do czego te ſłużą Cyrkuły; to ieſt: ażeby ſzerokość ich, y długość wiedzieć.

P. *Co ſię rozumieć ma przez ſzerokość mieyſca iakiego?*

O. Szerokość iakiego mieyſca: ieſt odległość iego od Ekwatora, ktorą graduſami y minutami miarkuiemy, mierząc ią na Wielkim Merydyanie Planiſphaerii, y Leniach z obu ſtron będących, na kartach Generalnych dobrze rozmierzonych.

P. *Przez długość zaś co rozumieſz?*

O. Długość mieyſca ieſt ta odległość, ktora ſię znayduie między Pierwſzym Merydyanem, y Merydyanem

rydyanem tego mieyſca, ktorego chcemy wiedzieć długość, miarkuiemy ią graduſami, y minutami: mierząc ią na Ekwatorze Planisphaerii, tak w gorę iako y na doł, na kartach Generalnych. A mierzy zawſze od Zachodu na Wſchod.

P. *Co ieſzcze za Cyrkuły na Univerſalney ſą wyrażone karcie*

O. Te: Ekliptyka, dwa Koła odwrotne, po Łacinie *Tropici*, y dwa Cyrkuły Polarne, po Łacinie *Polares*; Wſzyſtkie te Cyrkuły do tego ſłużą: ażebyśmy poznali, ktore ſą kraie naygorętſze, ktore pomierne, a ktore nayzimnieyſze. Nakoniec, abyśmy łatwo doyść mogli, ktore z nich maią podobny powietrza temperament, a ktore odmienny.

P. *Ktore karty Generalnemi, a ktore Partykularnemi nazywamy?*

O. Karty Generalne czyli Chorograficzne ſą te ktore nam iedno, lub więcey Kroleſtw, reprezentuią w ſzczegulności. Partykularne zaś, czyli Typograficzne, ieſzcze ſzczegulniey wyſtawiaią, (bo ze wſzyſtkiemi częściami) Kray, Prowincyą, lub Powiat iaki.

P. *Czyliż ieſzcze inſzych iakich procz wyliczonych kart nie maſz?*

O. Są ieſzcze karty Hydropiczne, to ieſt: ktore o Wodach y Wyſpach traktuią.

P. *Jakoż to można kart tych poiąć konnekſyą, ktorą z Ziemi y Wod powierzchnością maią?*

O. Ażeby kart tych poiąć konnekſyą, z całą Wod y Ziemi powierzchnością, powinniśmy ſobie

tak imainować: iż ſą niby części nieiakie od Globu Ziemſkiego, lub karty Univerſalney oddzielone.

ROZDZIAŁ II.

O Swiecie w powſzechności, o Ziemi, y Wodach.

P. *CO przez Swiat rozumieć mamy?*

O. Lub ściſle mowiąc; Swiat nieco innego ieſt: tylko zebranie tych wſzyſtkich rzeczy. ktore z niczego Wſzechmocna Boga wyprowadziła ręka; poſpolicie iednak Okrąg Ziemſki Swiatem nazywamy.

O. *Z czego ſię Okrąg Ziemſki, po Łacinie* Globus Terreſtris *ſkłada?*

O. Składa ſię z Ziemi, y Wod. Wody zaś te nie inne ſą: tylko morza, ieziora, y ſtrumienie.

P. *Jaka ſię za rożność między temi znayduie Wodami?*

O. Morzem czyli Oceanem nazywamy, całą tę obſzerną rozległość ſłoney wody; oblewaiącą ziemię. Jeziora nieco innego ſą: tylko znaczna obſzerność wody ziemią zewſząd obſaczoney. Strumienie zaś ſą ſłodkie (bieg ſwoy maiące) wody; ktore, ieżeli w morze w padaią, Rzekami mianuiemy.

P. *Na wiele oſobliwie rzeczy wzgląd mieć potrzeba w Rzekach.*

O. Na trzy, to ieſt: na zdroie ich, uście, a podczas y na łączenie ſię iedney z drugą.

P. *Co przez te wſpomnione rozumieć trzeba terminy?* O.

O. Zdroy znaczy mieyſce: z ktorego bierze początek Rzeka iaka; Uście w ktorym wpada w morze; Łączenie ſię: gdzie dwie rzeki razem ſię z ſobą ſchodzą.

P. *Ze więcey niemaſz wiadomości godnego o morzu?*

O. Procz tego. że morze rożne bierze nazwiſka, od mieyſc, ktore oblewa; ieſt ieſzcze znakomite przez przeſmyki. odnogi, y zatoki ſwoie.

P. *Co ieſt Przeſmyk Morſki, po Łacinie* Fretum?

O. Prezeſmyk ieſt wązkie morze, dwoma niedaleko od ſiebie będącemi ziemiami ściśnione, y zdwoma morzami kommunikacyą maiące.

P. *A Morſka Odnoga po Łacinie* Sinus, *co ieſt?*

O. Przez Morſką Odnogę ma ſię rozumieć klin morſki, pomiędzy ziemię wpływaiący, ktory ieżeli ieſt nieco obſzernieyſzy Morzem ſię nazywa.

P. *Co nazywaſz Zatokiem po Łacinie* Aeſtuarium?

O. Zatokiem nazywamy Odnogę morſką, węższą w ſzyi ſwoiey, a niżeli daley; w ktorey znayduiące ſię Okręty od gwałtownych ſą beſpieczne wiatrow.

P. *Jako ſię poſpolicie dzieli Ziemia?*

O. Ziemia ſię na dwie dzieli części: na Ziemię tęgą; y Wyſpy.

P. *Co ieſt Ziemia tęga,* po Łac. Continens?

O. *Continens*: zowie ſię znacznie obſzerna Ziemia, wiele kraiow, y Państw, zawieraiąca w ſobie.

P. *Co ieſt Wyſpa?*

O. W tym ſię Wyſpa od tęgiey rożni ziemi, iż mnieyſzą nierownie będąc. ze wſzech ſtron ieſt obtoczona wodą.

P. *Procz tego co ieſzcze więcey na Ziemi, y Wyſpach uważać trzeba?*

O. Pięć rzeczy, to ieſt; Poł-Wyſpy, Międzymorza. Gory-Nadmorſkie, Gory, y Brzegi.

P. *Obiaśniy, co znaczą te ſłowa?*

O. Poł Wyſep : ieſt ziemia zewſząd oblana wodą, procz iednego kawałka; ktorym ſię z inſzą łączy ziemią. Między morze po Łacinie *Iſthmus*: ieſt ſzczupła y wązka między dwoma morzami ziemia, dwie *Continentes* wzaiemnie, albo Poł Wyſep z Ziemią łącząca. Gora Nadmorſka po Łacinie *Promontorium* znaczy Gorą, ktorey część iaka ieſt w morze wpuſzczona. Każda na Ziemi będąca wynioſłość Gory ma przezwiſko, ktorą (ieżeli z ſiebie ogień wybucha) Wolkanem nazywamy. Brzegi zaś ſą kraie ziemi iakiey , ſtykaiące ſię z morzem.

ROZDZIAŁ III.
O Podziale Okręgu Ziemſkiego.

P. *Wiele ſię oſobliwſzych Części znayduie ziemi?*

O. Trzy Generalnych Części, *to* ieſt: Stary Swiat, Nowy Swiat, y Swiat niewiadomy, po Łacinie *Mundus incognitus.*

P. *Co nazywaſz Starym Swiatem?*

O. Stary Swiat: ieſt ta obſerność Ziemi Wſchodniego Hemiſphaerium, Europę, Azyą, y Afrykę zawieraiąca w ſobie. Dla tego zaś Starym ſię nazywa Swiatem, iż od dawnych wiekow był ludziom wiadomy.

P.

P. *Co nazywamy Nowym Swiatem?*

O. Nowym Swiatem nazywa ſię *Continens* Zachodniego Hemiſphaerium, ſamą tylko zamykaiący Amerykę, Roku dopiero od Narodzenia Chryſtuſa 1492 przez Krzyſztofa Kolumba Genueńczyka wynalezioną.

P. *Gdzie ſię znayduie Swiat Niewiadomy?*

O. Przez Swiat: Niewiadomy rozumieią ſię kraie w oſtatnich Swiata częściach znayduiące ſię, to ieſt: Kraie Połnocne, po Łacinie *Terrae Arcticae*, y Kraie Południowe, po Łacinie *Terrae Antarcticae* rzeczone; ktore ieſzcze wſzyſtkie, procz małych niektorych kawałkow, do tych czas nie ſą odkryte

P. *Wieleż tedy części w ſobie wzwyż wſpomnione Swiaty zawieraią?*

O Zamykaią w ſobie te ſześć Części. Europę. Azyą. Afrykę, Amerykę, kraie Arktyczne, kraie Antarktyczne, weſpoł z Wyſpami.

P. *Ktoraż ieſt nayſławnieyſza z tych wſzyſtkich Części?*

O. AZYA wſzyſtkie inne przechodzi zacnością ſwoią. Wniey albowiem procz tego: iż początki ſwe miał Narod ludzki, odprawiła ſię niepoięta Odkupienia naſzego Taiemnica. Wniey Patryarchowie, y Prorocy prowadzili życie. Zniey na koniec Ludzie na cały świat rozeſzli ſię.

P. *Czemuż więc w porządku tych Części pierwſze Europie daiemy mieyſce?*

O. To ſię dla tego czyni. Nayprzod, że iako w tey Swiata części wychowani ieſteśmy, tak też wiele nam na tym zależy, abyśmy ią poznali. Po.

wtore.

wtore. iż temi czasy bardziey kwitnie,a niżeli inne trzy Części Swiata.

ROZDZIAŁ IV.

O Europie.

P. *KTore są granice Europie?*

O. EUROPA na Połnoc graniczy z Morzem Lodowatym, po Łacinie *Mare Glaciale*; na Wschod z Rusią Azyatycką, z Rzeką Don czyli Tanais, z Morzem pod Azof, z Morzem ciasnym pod Kaffą, y Czarnym Morzem. Na południe z Przesmykiem de Gibraltal. z Morzem Srzodziemnym, y z Morzem de Marmara. Na Zachod zaś Wielkim Oceanem.

P. *Na wiele części dzieli się Europa?*

O. Europa dzieli się na siedmnaście Części osobliwszych. ,z ktorych sześć na Połnoc, sześć w pośzrodku,pięć zaś znayduie się na Południe.

P. *Ktore są Państwa na połnoc położone?*

O. Są te: Wyspy Brytannickie. Dania, Norwegia, do ktorey Izlandya należy; Szwecya, Wielka Ruś czyli Moskwa; y Polska.

P. *Ktore są Państwa w pośrzodku!*

O, Te: Francya, Szwaycary, Niemcy, Niderland, Czechy, y Węgry.

P. *Ktore Państwa na Południe zostaią?*

O. Portugalia, Hiszpania, Włochy, Turcya Europeyska, y Niższa Tartarya.

P. *Czyli iednakowym wszystkie te Państwa rządzą się sposobem?*

O.

O. Pięciorako dzieli się znayduiący się w nich sposob Rządu. Na Despotyczny, Monarchiczny, Aristokratyczny, Demokratyczny, y Zmieszany.

P. *Ktory sposob Rządu nazywasz Despotycznym?*

O. Rząd Despotyczny iest: gdy wola Rządcy Naywyższego za prawo stanie, maiącego władzą nad życiem, y śmiercią poddanych swoich, iako naprzykład Cesarz Turecki.

P. *A Rząd Monarchiczny co iest?*

O. Rząd Monarchiczny iest: kiedy Państwo iakie, ieden tylko, a to Naywyższy, sprawuie Rządca, iako w Francyi, Hyszpanii &c.

P. *Obiaśniy ieszcze y inne sposoby Rządu?*

O, Rząd Arystokratyczny iest: kiedy Zacnieysze Państwa Osoby nim rządzą, iako w Rzeczypospolitey Weneckiey. Demokratyczny zawisł od kilku Osob, od Pospolstwa z pomiędzy siebie wybranych; iako w Szwaycarach. Rżąd na koniec Zmieszany składa się ze dwoch, albo trzech rożnych sposobow rządu, iako w Hollandyi, gdzie Arystokratyczny z Demokratycznym; iako w Anglii, gdzie Monarchyczny y Arystokratyczny; wraz z Demokratycznym rządem iest zmieszany.

P. *Jaka iest rozciągłość Europy?*

O. EUROPA od Gory Nadmorskiey Połnocney czyli Cap du Nord; aż do Brzegow Włoskich blisko 800. od Zachodu zaś do Wschodu 900. mil zawiera w sobie; to iest: od Promontorium Finisterre w Hiszpanii, aż do Don czyli Tanais Rzeki, w Moskwie będącey.

ROZDZIAŁ V.

O Rzekach, Przesmykach morskich, Jeziorach, Gorach, Odnogach morskich, y Gorach Nadmorskich, znayduiących się w Europie.

P. *KTore Rzeki znayduią się w Europie?*

O. Osobliwsze Rzęki są te: w Niemczech Dunay, po Łac. Danubius; Ren, po Łac: Rhenus, Elba, po Łac. Albis; Odra, po Łac: Odera *vel* Viadrus; y Wezer, po Łac: Visurgis; W Francyi są: Rodan, po Łac: Rhodanus, po Franc: le Rhone; Garumna; po Łac: Garumna; Ligeris, po Franc: Loire. y Sequana. po Franc: la Seine; w Anglii iest. Tamezys; w Hyszpanii; Iberus, Tagus, Minhiusz, Duryusz, Guadalkwiwir, po Łac: Baetis, y Guadyana. po Łac: Anas. We Włoszech iest: Padus, po Włosku Po. W Polszcze Wissa W Moskwie zaś te się znayduią. Niepr, po Polsku Dniepr, po Łac: Boristhenes; Dzwina, y Don czyli Tanais.

P. *Ktore są osobliwsze przesmyki Morskie?*

O. Są te nayznakomitsze: Przesmyk Duński, w szyi Baltyckiego morza, czyli *Fretum Sundicum*, Ciasne przeyście pod Kaletem, czyli *Pas de Calais*, między Anglią y Francyą; Ciasne morze pod Gibraltarem, po Łac: *Fretum Herculeum v. Gaditanum* między Afryką y Hyszpanią; Ciasne morze pod Messyną, między Krolestwem Neapolitańskim y Sycylią; Przesmyki Dardanelli, y Konstantynopolitański; Turcyą Europeyską od Azyatyckiey dzielące,

łące, y Przesmyk pod Kaffą. po Łac: *Fretum Caffæ*, ktore z Morzem pod Azof ma kommunikacyą.

P. *Wylicz osobliwsze Jeziora?*

O. Osobliwsze Jeziora są te Ladoga, y Onega w Moskwie. W Szwecyi Meler. Wener, Wetrer, W Szkocyi Lamod, W Westfalij Jezioro Dummer, Jezioro Konstancyeńskie na Południe, na samym froncie Niemiec, Jeziora pod Zug, Zurich, Lucerną, Brenną, Neuschatel w Szwaycarach; Jezioro Geneweńskie między Szwaycarami y Sabaudyą, Jezioro Większe po Łac: *Lacus Major*, y Jezioro Komeńskie w Xięstwie Medyolaneńskim.

P. *Ktore są sławnieysze Gory?*

O. Nayssławnieysze Gory te się liczą: Hekla w Izlandyi, Montes Felices, czyli Daara Field, po Polsku Gory Szczęśliwe, między Szwecyą y Norwegią; Krępackie między Polską y Węgrami, Pireneyskie między Francyą y Hyszpanią, Alpes na brzegach Włoskich, y Appenin. ktora przez nie przechodzi; Wezuwiusz; w Krolestwie Neapolitańskim, Etna czyli Gibel w Sicilii,

P. *Ktore z wyliczonych tych Gor są sławnieysze?*

O. Hecla, Wezuwiusz, y Etna, przeto: iz ogień z siebie wybuchaią.

P. *Odpowiedz znacznieysze Odnogi Morskie?*

O. Odnogi morskie znacznieysze są te: Odnoga Botunicka, *Sinus Bothnicus*; Odnoga Finlandzka, *Finlandicus*; Odnoga Lubecka, *Lubeckiensis*; Odnoga Gdańska, *Gedanensis* na Morzu Baltickim; Odnoga de Kategat między Norwegią y Zelandyą Wyspą; Odnoga Wenecka, po Łac: *Sinus Vene-*

ticus,

ticus, na Morzu Srzodziemnym.

P. *Wylicz niektore Gory Nadmorſkie?*

O. Znaczniey ſze Gory Nadmorſkie ſą te : Cap Finiſterre w Hiſzpanii; S. Wincentego, Cap St. Vicent, w Portugałii Gora pod Miaſtem Conquête, czyli Cap de Conquêt w Brytanii Mnieyſzey; Gora pod Kornwal czyli Cap Gorüaille w Anglii. Gora Połnocna czyli Cap du Nord; w Norwegii.

ROZDZIAŁ. VI.
O Miaſtach Stołecznych, principalnych Europy Wyſpach.

P. *KTore ſą Miaſta Stołeczne w Pańſtwach Połnocnych?*

O. Londyn nad Tamezys; Stolicą Wielkiey Brytannii. W Danii y Zelandyi Kopenhaga. W Szwecyi Sztokholm na Międzymorzu będące Miaſto, y Sudermanią dzielące od Uplandyi. W Roſſyi czyli Moſkwie, Moſcua nad Moſką rzeka. W Polſzcze Krakow, nad Wiſłą; Stołecznym ieſt Miaſtem.

P. *Ktore ſą Miaſta Pańſtw w poſrzodku będących?*

O. W Szwaycarach, Niemczech, y Niderlandzie, tyle ieſt Miaſt Stołecznych, ile ſię w nich Pańſtw, Prowincyi, czyli Kantonow zamyka. Paryż Miaſto niedaleko mieyſca tego, gdzie ſię Matrona Rzeka łączy z Sekwaną, Stolicą ieſt Francyi. Kroleſtwa Czeſkiego Praga, nad Moldawą; Węgierſkiego zaś Buda nad Donaiem ieſt Stolicą.

P.

P. *Wylicz Stolice Państw na południe położonych?*

O. Idąc od Zachodu na Wschod, Tagus niedaleko uścia swego w morze, ukazuie nam Lisbonę Stolicę Portugalii. Nad Rzeką Mansanares iest Madryd, Stolica Hyszpanii. Włochy tyle Stołecznych Miast maią, ile Zwierzchności. Stambuł albo Konstantynopol nad Przesmykiem tegoż imienia, Stolicą iest Państwa Tureckiego. W Krymie znayduie się Miasto Baciezaray Stolica Mnieyszey Tartaryi.

P. *Ktore są Wyspy osobliwsze w Europie?*

O. Te: Wielka Brytannia, Hibernia, Izlandya, na Wielkim Oceanie. Na Morzu Srzodziemnym znayduią się Wyspy: Sycylia, Sardynia, Korsyka, Maioryka, Minoryka, Kandya, y Archi-pelagus.

P. *Co znaczy Archi-Pelagus?*

O. Archi-pelagus iest morze wielką liczbę drobnych Wysep, w niedalekiey od siebie będycych odległości zawieraiące.

O KROLESTWACH POŁNOCNYCH.

ROZDZIAŁ I.

O Wyspach Britannickich, osobliwie o Anglii.

P. *CO rozumiesz przez Wyspy Britannickie?*

O. Wyspy te: to iest Dwie Obszerne, z wielu innemi pomnieyszemi, dziedziczne formuią Krolestwo,

leſtwo, ktore ſię temi czaſy Wielką nazywa Brytannią.

P. *Ktore to ſą dwie Wielkie Wyſpy?*

O. Wielka Brytannia, naywiękſza ze wſzyſtkich Wyſp nam wiadomych; y Hibernia, od dawnych czaſow woyną nabyta przez Anglikow.

P. *Jako ſię dzieli Wyſpa Wielkiey Brytannii?*

O. Wyſpa Wielkiey Brytannii zamyka w ſobie: Anglią, y Szkocyą; dwa Kroleſtwa przeſzłego wieku (a) powtornie w iedno złączonę.

P. *Anglia zaś ſama iak ſię dzieli?*

O. Dzieli ſię na Anglią właſną, y na X'ęſtwo Valliæ, ktore ſię z LII. Hrabſtw czyli Prowincyi ſkładaią.

P. *Co ſą za właſności Kraiu tego?*

O. W Anglii powietrze ieſt bardzo miłe. Ziemia żyzna w zboże y owoce. Obfita w bydło, zwierzynę. y we wſzyſtkie generalnie rzeczy potrzebne do życia, (procz wina ſamego) paſze ma piękne, konie przednie.

P. *Dlaczego tak kwitnie to Kroleſtwo?*

O. Pozycya iego w poſrzod morza, liczność portow, wiele mu ozdoby przydaią, do czego y to przydać można, iż wſzyſcy Anglikowie, naypierwſzych nawet Familii, handlami ſię bawią, ktore u nich nikomu nie uwłoczą.

P. *Jakiego Charakteru ſą ludzie tego kraiu?*

O,

(a) *To ieſt Roku 1707 przez odnowienie* Formae Unionis. *Kroleſtwa tu przed złączeniem ſię z ſobą, dzielił mur, od brzegow iednego, do brzegow drugiego morza wywiedziony, na mil 20. długi.*

O. Anglikowie ſą waleczni; dowcipni, byſtrego y rzeczy wſzyſtkie przenikaiącego rozumu. Ludzie uczeni, y urodzenia Szlachetnego, ſą polityczni; y wſpaniali. Poſpolſtwo zaś nieobyczayne, do buntow ſkłonne, będąc przytym pełne właſney miłości, wſzyſtkiemi poſtronnemi gardzi Narodami,

P. *Co za ſpoſob Rządu znayduie ſię w Anglii?*

O. Rząd w Anglii ieſt Monarchiczny, Aryſtokratyczny, y Demokratyczny razem. Korona podpada Sukceſſyi, tak; że y Niewiaſty nawet na Tron wſtępuią, gdyby męzkiey płci nie ſtało; władza iednakże Krolow ieſt okryślona prawy.

P. *Jaka Panuie Religia?*

O. Religia panuie Epiſcopalis. ktora ſię tym oſobliwie od Kalwińſkiey rożni, iż konſerwuie Biſkupow pod władzą Krola, ktory Kościoła tak iako y Państwa ieſt głową,

P. *Wiele rachuie Biſkupow Anglii?*

O. Arcy-Biſkupow dwoch, Biſkupow XXV. ktorzy wſzyſci do Parlamentu wchodzą, iednego tylko Biſkupa de Man wyiąwſzy, ktory ſię w nim nie mieści przeto: iż nie od Krola nominowany bywa.

ROZDZIAŁ II.

O Pryncypalnych Anglii Miaſtach.

P. *KTore ſą pryncypalnieyſze Anglii Miaſta?*

O. Londyn (b) Stolica Krolestwa. iedno, z naywiększych nayludnieyszych, naybogatszych, y nayhandlownieyszych Miast Europy, mieysce ordynaryiney Krolow rezydencyi, nad Tamezym położone; tak: że naywiększe nawet Okręty pod nie przystąpić mogą.

P. *Ktore są inne znacznieysze Miasta?*

O. Te: Yorck, Brystol, Kańtorbery, po Polsku Kantuarya; Oxford, Kamera y Portsmouth.

P. *Co iest godnego wiadomości o tych Miastach?*

O. Yorck Stolica Xięstwa tegoż imienia, nad *Youre* Rzęką, wpadaiącą w Humbar; drugie iest co do obszerności y piekności Miasto Krolestwa tego, ktorego Arcy-Biskup ma prawo koronować Krolowe. Kantuarya Stolica Xięstwa de Kient, nad Stour Rzęką, niema nic osobliwszego, procz Metropolitańskiego Kościoła y Arcy-Biskupa, ktory Prymasem y Pierwszym iest Parem Krolestwa. Brystol nad Awoną, w Prowincyi Glocester; żadnemu Krolestwa swego w handlach (procz Londynowi) nie ustępuie Miastu, piekne iest, y porządnepod ktore łatwy Okrętom przystęp czyni, dwa ra-

zy

(b) *Wielka iest między Geografami sprzeczka, ktore z tych dwoch Miast iest większe, Londyn? czy Paryż? na to iednak wszyscy się zgadzaią: iż Londyn więcey ma niż Paryż mieszkańcow, lubo w nim Pałace y Domy nie są tak obszerne y wynioste iako w Paryżu. Część iedna Miasta tego nazywa się Westminster, zamykaiąca w sobie dwa Pałace Krolewskie: Withal. y St. James; tudzież wspaniały Kościoł pod tytułem S: Pawła, w ktorym Krolowie Koronowani bywaią.*

zy na dzień wzburzaiące się morze. Oxford nad Tamezys, y Kamerak, nad Tam Rzekami, Stolice Xięstw tychże Imion, zaszczycone Akademiami. Sławnieysze iednak iest Oxford dla Biblioteki, ktora się między nayprzednieyszemi całey Europy liczyć może, dla bardzo ciekawych manuskryptow w niey się znayduiących. Portsmouth na brzegach Xięstwa Hant naprzeciwko Wyspy Wigcht, naymocnieysze w całey Anglii mieysce, ktorego Port wielką czyni intratę.

ROZDZIAŁ III.
O Rzekach y Wyspach.

P. *KTore są pryncypalnieysze Rzeki w Anglii?*

O. Osobliwsze Anglii Rzeki te są: Tamezys, Sawerna, y Humber,

P. *Czyli ci są wiadome zdroie. y uścia tych Rzek?*

O. Tamezys przy zdroiu swoim, w Prowincyi Glocester, nazywa się Ize; y nie w przod bierze nazwisko Tamezys, aż po złączeniu się z Tam Rzeką, niżey nieco Oxfordu. Rzeka ta dosyć szeroka. y głeboka; ma uście swoie w Połnocne Morze. Sawerna poczyna się w Prowincyi Montgomery, przechodzi pod Worcester, y Glocester, gdzie w Swiętego Jerzego, czyli Brystolski kanał wpada. Humber nie tak Rzeką, iako raczey Odnogą iest morską, w ktorą wiele Rzek w pada,

P. *Ktore są Wyspy Angielskie?*

O. Znacznieysze Wyspy są te: Wigcht, Anglezey, Man, y Sorlingues, czyli Silley.

P. *Informuy mnie o ich położeniu, y co osoblinwszego w sobie zawieraią.*

O. Wyspa Wigeht na południe, względem Anglii; nie dzieli się od Xięstwa Hant, iako małym tylko Przesmykiem nazwanym Solwent. Powietrze w niey iest zdrowe, zboża przytym, zwierzyny, y bydła ma dostatek. Anglezey na Morzu Hibernii, nie dzieli się od Xięstwa Kaernawan, tylko Przesmykiem de Menay. Wyspa ta iest dosyć obfita w zboże, ma wielkie pastwiska, na ktorych się wiele bydła żywi. Na tym Hibernii Morzu znayduie się Man Wyspa, dosyć wielka, ale nie bardzo żyzna, maiąca Biskupa, ktorego iednego tylko Krol prawa nominowania nie ma. Sorlingues na Zachod Kornwalu położone, dosyć liczne Wyspy, z ktorych iednak żadna nie iest sławna, procz Wyspy S. Marie maiącey podostatek zboża zwierzyny, y Rudy Cynowey.

ROZDZIAŁ IV.

O Szkocyi.

P. *JAk dzielisz Szkocyą?*

O, SZKOCYĄ Rzeka Tay na dwie dzieli Części, Połnocną y Południową, zamykaiące w sobie XXXV. Prowincyi, ktore wraz z Anglią, iedno czynią Krolestwo, nazwane Wielką Brytannią.

P. *Co są za własności Kraju tego?*

O. Szkocya iest kraiem, w ktorym zimne iest y grube powietrze. Ziemia bardzo nieurodzayna, nie

tak

tak iak w Anglii. Wſchodnia część ieſt nayludnieyſza, y handlow pilnuiąca.

P. *Jakiego Charakteru ſą Szkotowie?*

O. Szkotow poſpolicie za mocnych y bitnych maią. Wſzyſcy prawie ſą polityczni, ludzcy, y dowcipni, wyiąwſzy po gorach na połnoc mieſzkaiących, ktorzy dzikiemi, do buntow ſkłonnemi, y odludnemi ſą.

P. *Jaki Rząd znayduie ſię w Szkocyi?*

O. Przedtym Szkocya nie należała do Anglii, będąc Kroleſtwem, tak dziedzicznym, iako y ona. Temi zaś czaſy wcale w niey ieſt Rząd odmienny, zawiſſ albowiem od Wice-Krola, czyli Generalnego Gubernatora, od Krola nominowanego.

P. *Jaka w niey panuie Religia?*

O. Takaż, iaka y w Anglii, pod Rządem dwoch Arcy-Biſkupow, y XII. Biſkupow.

ROZDZIAŁ V.

O pryncypalnych Miaſtach, Rzekach, Jeziorach, y Wyſpach.

P. *KTore ſą pryncypalnieyſze Miaſta Szkocyi?*

O. Miaſta Pryncypalne w Szkocyi ſą Edymburg Stolica Kroleſtwa całego, obſzerne y doſyć piękne; poł mile wyżey Odnogi Morſkiey, nazwaney Golphe de Forth, z Akademią, Biſkupſtwem, y Parlamentem. Glaſkow drugie Miaſto Szkocyi, Stolicę nawet ſamą Kroleſtwa przechodzące w porządku, y położeniu weſołym w poſrzod miłey rowniny nad Rzeką Klyd, Akademią, y Arcy-Bi-

ſkupſtwem ozdobione. Sc. André wielkie Miaſto, na mil trzy od Morza; niemniey ſławne Akademią, y Arcy-Biſkupſtwem, New-Aberden nad uściem w morze rzeki Dée, znakomite intratnym portem, y nayhandlowniey ſze w całey Szkocyi.

P. *Ktore oſobliwſze ſą Rzeki?*

O. Znacznieyſze Szkocyi Rzeki ſą: Tay, Dée, Spey, y Klyd.

P. *Opowiedz ich zdroie, y uścia w morze?*

O. Tay Rzeka dzieląca Szkocyą; na Połnocną, y Południową; wypływa z ieziora, tegoż imienia, a wpada w Połnocne Morze, gdzie w uściu ſwoim czyni Odnogę Morſką. Dée wypływa z Gor, na Połnoc względem Xięſtwa Maarſkiego położonych, wpada zaś w Morze połnocne. Spey arcybyſtra Rzeka, bierze początek z ieziora tegoż imienia,na połnoc Xięſtwa Badenochſkiego,podobnież w pada w Połnocne Morze. Klyd ma ſwoy zdroy w Południowey Szkocyi, w bliſkości, Xięſtwa Annandalſkiego y wpływa w Odnogę (Klyd także nazwaną) niżey Glaſkowa.

P, *Czyli ſię Jeziora iakie znayduią*

O. Szkocya ma wiele ſławnych iezioro w. Znacznieyſze iednak ſą te: Jezioro pod Lomund, y Neſſe: Pierwſze znich w południowey położone Szkocyi, licznemi ieſt napełnione wyſpami, z pomiędzy ktorych iedna za wiatrem pływaiąca, bardzo dobre ma paſze. Jezioro pod Neſſe w Połnocney Szkocyi; nigdy nie marznie, tak iako y Rzeka tegoż imienia, z niego wypływaiąca.

P. *Ktore Wyſpy należą do Szkocyi?*

O. Wyſpy Zachodnie Hebrides, czyli Weſternes,

nes, rzeczone; na Zachod względem Szkocyi, Wyſpy Orkadzkie na Połnoc, y Szotlandzkie na Połnoc Orkadzkich. W tych iednak Wyſpach nic oſobliwſzego nie maſz.

ROZDZIAŁ VI.
O Hibernii.

P. *JAk dzieliſz Hibernię?*

O. HIBERNIA dzieli ſię na cztery części, podług czterech Krain Swiata, ktore części razem ſkładaią XXXII. Hrabſtw czyli Prowincyi.

P. *Przełoż właſności Kraiu tego?*

O. Powietrze w Hibernii ieſt przyiemne y utemperowane, kray arcyżyzny w zboże wszelkiego rodzaiu. Paſze ma tak dobre, iż lepſzych w całym nie maſz świecie, ma także doſtatek zwierzyny, y ryb; przydaią y to, iż Ziemia żadney nie cierpi gadziny.

P. *Jaki Charakter przypiſuieſz Hibernom?*

O. Hibernowie kiedy dobrzy, to dobrzy, kiedy zli, to zli. Oſoby dyſtyngwowane, kochaią ſię w Muzyce, y polowaniu.

P. *Od kogo Rząd Państwa tego dependuie?*

O. Rząd generalny Hybernii, dependuie od Wice-Krola, naywyżſzą maiącego władzą, ktory iednak powinien ſłuchać praw Kroleſtwa, y uſtaw Parlamentowych. Religia panuiąca takaż ſama ieſt, iaka y w Anglii, pod IV. Arcy-Biſkupami y XIX. Biſkupami.

P. *Ktore ſą Miaſta pryncypalne Hibernii?*

O.

O. Nayznacznieyſze Miaſta Hibernii ſą: Dublin, Armak, Kashel, Galloway, Waterford, y Limmeryk.

P. *Opowiedz położenie, y oſobliwe Miaſt tych ciekawości?*

O. Dublin w Wſchodniey Części, nad Rzeką Liſſy, ktora przez ſżrodek Jego przechodzi, wielkie y piękne Miaſto, Stolica Kroleſtwa, y Rezydencya Wice Krolow; ma ſławną, y iednę tylko na całą Hibernią Akademią. Armak w Połnocney Części pięć mil od Neaug ieziora, Arcy-Biſkupem, y Prymaſem Kroleſtwa wſławione. Kashel na milę od Sewer, czyli Shure, w Południowey Części, Stolicą ieſt Arcy Biſkupſtwa, tak iako y Galloway; drugie Miaſto Zachodniey Części, na brzegach Zatoku tegoż imienia zoſtaiące. Waterford nad Sewer, czyli Shure, na trzy mile od morza Hibernii, ſławne ieſt położeniem ſwoim, y kommercyami; y drugim Hibernii Miaſtem, co do wielkości. Limmeryk nad Shannon Rzeką (ktora przez Jego ſrzodek przechodzi) nietylko w niczym nie uſtępuie Watefordowi, ale go nawet przewyżſza, wygodnym portem, do ktorego naywiekſze zawinąć mogą okręty, lubo na 16. mil ieſt odległe od morza.

P. *Ktore ſą Rzeki pryncypalnieyſze w Hibernii?*

O. Hibernia wiele w ſobie Rzek zawiera, nayznacznieyſza iednak ieſt: Shannon, ktora w biegu trzy ieziora, y wielką Odnogę w uściu ſwoim do morza, czyni.

P. *Procz tych trzech Kroleſtw y Wyſp przyległych,*

czyli

czyli nie należą ieszcze kraie iakie w Europie do Krola Angielskiego?

O. Procz tych trzech Krolestw, y Wysp im przyległych. Krol Wielkiey Britannii iest Panem Jersei y Grenesei dwoch Wysp, przy brzegach Normandyi, Prowincyi Francuzkiey zostaiących. Na Morzu Srzodziemnym ma Minorykę(a) Wyspę dla położenia swego uwagi godną; tudzież Gibraltar Miasto Hiszpańskie, w Andaluzyi, arcy-obronną Fortecę na gorze, przy brzegach morskich, y nad Przesmykiem tegoż imienia położone. Są ieszcze y inne kraie w inszych świata częściach zostaiące, w possessyi Anglikow, o ktorych się na swoich mowić będzie mieyscach.

ROZDZIAŁ VII.

O Krolestwie Duńskim.

P. *JAki rozdział czynisz Danii ?*

O. KROLESTWO DUNSKIE dzieli się na Ziemię stałą, Zachodnią, czyli *Terram firmam;* y Wyspy Wschodnie.

P. *Jakie są własności Kraiu tego?*

O. Lubo powietrze w Danii zimne, atoli iednak iest zdrowe; Ziemia obfituie w pasze, dodaie wiele koni, y wołow, postronnym; zwierzyny y Jeleni ma dosyć. Kommercya Krolestwa tego przedtym liche, temi czasy coraz bardziey kwitną.

P.

(a) *Temi czasy Minoryka w Possessyi Francuzow zostaie, od Roku 1756.*

P. *Jakiego Charakteru ſą Duńczykowie?*

O. Są urodziwi, wſpaniali, ludzcy, Nauk y ſcyencyi arcy kochaiący. Niewiaſty z wielkim do goſpodarſtwa przywiązaniem.

P. *Chciey mi ſpoſob ich Rządu opowiedzieć?*

O. Kroleſtwo to, ktore wieku przeſzłego *electivum* było, ſtało ſię dziedzicznym ; y dla płci nawet Niewieściey, ieſt zaś wcale Monarchiczne.

P. *Jaka w nim Panuie Religia?*

O. Luterſka pod dyrekcyą ſześciu Biſkupow, to ieſt Kopenhageńſkiego, Odenzeeſkiego, Wiborſkiego, Aalborgſkiego, Rypeńſkiego, y Arhuzeńſkiego.

P. *Co nazywaſz ſtałą Ziemią Danii?*

O. Stałą Ziemią Danii ieſt : Poł-Wyſep Jutlandya, ktora ſię na Połnocną, y Południową Jutlandyą, czyli Xięſtwo Sleſwickie, dzieli.

P. *A Wyſpy ktore liczyſz?*

O. Wyſpy znayduiące ſię na morzu Baltyckim ſą: Zelandya, Fionia, Langelandya, Lalandya, Falſtrya, z niektoremi innemi, nie licząc partykularnieyſzych.

P. *Wylicz pryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Miaſta pryncypalnieyſze w Danii te ſię znayduią: Kopenhaga Stolica Wyſpy Zelandyi, y Kroleſtwa całego, nad Duńſkim Przeſmykiem, po Łac: *Fretum Sundicum*, naprzeciw Wyſpy Amagh, tym że wązkim od niey dzielące ſię Przeſmykiem (przez ktory ſię po moście przechodzi) Biſkupa ma, Arſenał dobrze opatrzony, y Akademią, Elzenor czyli Helzyngor, nad tymże Przeſmykiem, ale bardziey na połnoc. Odenza Miaſto Biſkupie, y

Stolica

Stolica Fionii. Na ſtałey Ziemi znayduie ſię Aalborg małe Miaſto z Biſkupſtwem nad Odnogą morſką Lymford, na Połnoc względem Jutlandyi. Wiborg Stołeczne Połnocney Jutlandyi Miaſto z Biſkupſtwem, y Radą naywyżſzą. Arhuſen Miaſteczko małe z Biſkupſtwem y Portem na Wſchod względem Jutlandyi. Na Zachod ieſt Rypen nad Nipſą z Biſkupſtwem. Na południe Sleſwick, Stolica Xięſtwa tegoż imienia, nad Rzeką Sley.

P. *Ktore ſą ieſzcze inne znacznieyſze Krola Duńſkiego poſſeſſye.*

O. Procz wielu Fortec w Afryce, y Ameryce, należących do ſiebie, ma ieſzcze niektore w Europie kraie, o ktorych ſię na ſwoim powie mieyſcu.

ROZDZIAŁ VIII.

O Norwegii.

P. *OPiſz mi Norwegią ?*

O. Norwegia ieſt zimna, maiąca wiele gor, wzdłuż ſię ciągnie tak iako Połnocne morze, od Szwecyi dzieli ſię paſmem ciągniącemi ſię gorami, ktore ſię Szczęśliwemi nazywaią po Łac: Felices, albo Daara-Field. Ziema ieſt żyzna, napełniona laſami, w ktorych maſzty, y inne potrzebne ſztuki do okrętow robią.

P. *Jaki ſię w niey Rząd znayduie?*

O. Norwegia, w ktorey ſię Rząd Monarchiczny znayduie, przez długi czas oſobnych miała Krolow, aż dotąd: poki ſię z Danią nie złączyła. Teraz nią rządzi Wice-Krol w Chryſtyanii rezyduiący.

P. *Informuy mnie o obyczaiach, y Religii Norwegianow?*

O. Norwegianie ſą mocni, y trwali, ale nieobyczayni. Teyże ſamey trzymaią ſię Religii, ktorey Dania, wyiąwſzy tylko w połnocnych mieſzkaiących kraiach, ktorzy ſą dzikiemi, bez polityki, y niemal bez Religii.

P. *Jak dzieliſz Norwegią?*

O. Dzielę ią na cztery Gubernia, to ieſt; Agerruſkie, Bergenſkie, Drontemſkie, y Warduſkie.

P. *Ktore ſię w niey znayduią Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Norwegii Miaſta ſą: Chryſtyania, przedtym Obslo zwane, Stolica Krolestwa; ma na południe iezioro tegoż imienia. Bergen w Gubernium tegoż imienia, naywiękſze y naypryncypalnieyſze Miaſto całego Kraiu, z portem wygodnym, do ktorego bardzo częſto zawiiaią okręty. Stawanger kſztałtne Miaſto z Portem między Wſchodem y Południem Norwegii; y Dronthem Stolica Gubernium tegoż imienia, Krolow niegdyś rezydencya, teraz ledwie imienia Miaſta godne.

P. *Czyli ieſt co godnego wiadomości o Wardhuſkim Gubernium?*

O. Gubernium Wardhuſkie zamykaiące w ſobie Norwegſką czyli Duńſką Laponią, ieſt nie ludne dla zimna nieznośnego, nie ma tylko iedne liche Miaſteczko Wardus, na Wyſpie tęgoż imienia, położoney między Połnocą, y Południem kraiu. W innych zaś mieyſcach ſame tylko wioſki.

P.

P. *Czyli się znacznieyſza iaka Rzeka znayduie w Norwegii?*

O. Jeziorow ma wiele Norwegia, Rzeki iednak w niey (lubo ich ieſt doſyć,) w cale nie ſą godne pamięci, dla tego, że żadna z nich nie nosi okrętow, procz iedney Glama czyli Glamer, ktora w Niemieckie morze ma uście ſwoie, niżey Frydrihſtad.

P. *Ktore kraie należą do Norwegii?*

O. Kraie do Norwegii należące ſą Izlandya, y Fare czyli Fero Wyſpy. Te poślednieyſze nic nie maią ciekawego. Izlandya zaś ieſt bardzo obſzerna Wyſpa, lecz puſta dla zimna, naypryncypalnieyſze w niey ieſt Miaſteczko Szkalhot, w ktorego bliſkości znayduie ſię Heckla gora, ogień z ſiebie wybuchaiąca.

P. *Czyli iuż nic oſobliwſzego niemaſz w Norwegii?*

O. Przy brzegach Norwegii znayduie ſię Wyſpa na Zachod, nazwana Loffoeren; niedaleko ktorey ieſt Maalſtroom ſławny wart morſki, pogrążaiący w ſobie okręty.

ROZDZIAŁ IX.

O Szwecyi.

P. *CO za Państwo ieſt Szwecya?*

O. Szwecya bardzo dawne Kroleſtwo, ex *electivo* ſtało ſię było dziedzicznym, ktorego iednak Stany w teraznieyſzych czaſach, odzyſkały dawnieyſze, w rządach Państwa wolności.

P. *Jaka natura Ziemi?*

O.

O. Szwecya ieſt arcy zimna, wiele laſow, gor, y puſtych mieſc maiąca. Zima w niey przez 9. Mieſięcy, lato przez reſztę trwa Roku, powietrze ma czyſte y zdrowe, kray żyzny, ludzi dłużey niżeli gdzie indziey żyiących. Bydła ieſt podoſtatek lubo drobnego, wielka liczba niedzwiedzi, liſow. y łoſiow, procz mnoſtwa drapieżnych ptakow.

P. *Na czym zakładaſz iey bogactwa?*

O. Bogactwa Szwedzkie, zawiſſy na Rudach miedzi, iak tylko naypięknieyſza y naylepſza bydź może, na żelezie, żywicy, rezynie, maſztach do okrętow, y futrach.

P. *Jakim ſię ſpoſobem rządzi?*

O. Szwecya co do Rządu, ieſt Zmieſzana ponieważ władza Krolow ieſt okryślona przez Stany Generalne z Senatorow, Szlachty, Duchowieńſtwa, Kupcow, y Poſpolſtwa złożone.

P. *Powiedz co o obyczaiach Szwedzkich?*

O. Wſzyſcy generalnie Szwedzi, ſą urodziwi, żołnierze dobrzy, odważni; paradę, y zbytek kochaiący, wielką maią ſkłonność do nauk, w ktorych znaczny poſtępek czynią. Oſoby dyſtyngwowańſze woiażować lubią.

P. *Jaka ieſt Religia u Szwedow?*

O. Taż ſama co y w Danii. pod dyrekcyą iednego Arcy Biſkupa, y ſiedmiu Biſkupow.

P. *Na wiele części Geografowie dzielą Szwecyą?*

O. Szwecya dzieli ſię na ſześć Części pryncypalnych; na Szwecyą właſną, Gotlandyą, Schonen czyli Skanią, Gubernium Bahuſkie, Prowincye Połnocne, y Finlandyą.

P.

P. *Wylicz osobliwe Wyspy Szwedzkie?*

O. Pryncypalnieysze Wyspy Szwedzkie są te: Alandya; między Odnogą morską Finlandzką y Botnicką; na Morzu Baltyckim na Wschod Gotlandyi; iedna tegoż imienia, a druga Oelandya, dwie Wyspy dosyć obfite.

P. *Ktore są znacznieysze Miasta?*

O. Sztokholm Stolica Uplandyi, y całego Krolestwa. Miasto to wielkie, y ożdobne, na wielu Wyspach Jeziora Meeler wybudowane, słynie handlami dla portu tak obszernego, iż wnim naywiększe okręty bez kotsic y lin spokoynie stoią. Upsal na brzegach Połnocnych tegoż ieziora położone; Miasto bardzo dawne, maiące Akademią, y Arcy Biskupa iednego tylko na całe Krolestwo; ktory ma tytuł Prymasa, y prawo koronowania Krolow. Lunden Stolica Skanii, z Biskupstwem, y Akademią. Gotenburg na Zachod Gotlandyi nad Kattegat, Miasto nadmorskie, arcy bogate, ludne, y obronne. Abo stołeczne Finlandyi, z Biskupstwem y Akademią, na brzegu między Odnogą Botnicką y Finlandzką, dosyć wielkie, y portowe Miasto, Bahus pryncypalne Miasto Gubernium tegoż imienia, arcy obronne dla położenia swoiego na skale wysokiey, zewsząd obtoczoney wodą.

P. *Wylicz Odnogi morskie czyli* SINUS, *Rzeki, y Jeziora?*

O. Pryncypalnieysze Odnogi są *Sinus Bothnicus*, y *Finlandicus*, pierwsza prosto ku Połnocy, druga zaś ciągnie się ku Wschodowi. Między

wielką

wielką liczbą iezïorow, znacznieyſze ſą : Wener dla obſzerności, y Weter dla głębokości ; ktore w niektorych mieyſcach na 300. ſążni ma bydź głębokie, chociaż Baltyckie Morze, nie ieſt głębſze iak na 50 y naywiękſzych głębiach ſwoich. Twierdzą także o nim y to, iż przyſzłe, prognoſtykuie nawałności, hukiem ſtraſznym, z ktorym ſię ſłyſzeć daie dniem w przod, niżeli maią naſtąpić. Wiele wprawdzie Rzek znayduie ſię w Szwecyi, ktore acz ſą bardzo rybne, nic iednak oſobliwego nie maią.

P. *Co nazywaſz Prowincyami Połnocnemi?*

O. W połnocnych kraiach zawiera ſię Laponia Szwedzka, kray bardzo obſzerny, ktora ſię na Połnoc wraz z Połnocnym rozciąga Oceanem. Dzielą ią poſpolicie ne ſześć Części, z ktorych niemal wſzyſtkie nazwiſka biorą od Rzek pryncypalnieyſzych przez nią płynących.

P. *Czyli Kray ten Połnocny ieſt ludny ?*

O. Kray ten ieſt puſty, dla nieznośnego zimna w nim będącego. Ludzie przytym ſą niepolityczni y niemal bez Religii, atoli iednak ztamtąd wywożą futra przednie, y maſzty do okrętow.

ROZDZIAŁ X.
O Mośkwie.

P. *CO za Państwo ieſt Moſkwa ?*

O. MOSKWA czyli Wielka Ruś, ieſt arcyobſzerne Ceſarſtwo, rozciągaiące ſię aż do Tartaryi w Azyij z iedney do Septemtryonalnego Oceanu,

anu, z drugiey zaś ſtrony do Chiny. Naznaczaią iey długości bliſko 600, a ſzerokości niemal 350. mil.

P. *Czy żyzna ieſt y ludna?*

O. W niektorych Prowincyach kray ten ieſt wcale nieurodzayny y nieludny, dla niezmierney rozległości ſwoiey. Pełny ieſt iezior, bagniſk, laſow, maiących wiele dzikich zwierząt, ktorych ſkory y futrá naywiękſzym ſą ſkarbem Moſkalow.

P. *Jaki ma w ſobie Rząd?*

O. Moſkwa ieſt dziedzicznym Państwem y dla Białychgłow nawet. Rząd iey ieſt abſolutny, y deſpotyczny, tak iako w Turczech. Częſto także nieſzczęśliwym podlega rewolucyom.

P. *Jakiego Charakteru ſą Moſkale?*

O. Aż do panowania Cara Piotra I. Moſkalow miano poſpolicie za Narod dziki,gruby,y do niewoli iarzma urodzony. Nieumieiętność w ktorey ich Rządcy y Duchowieństwo trzymało,tę im ſprawiła reputacyą. Lecz teraz wcale o nich inaczey ſądzą. Woiażuiący albowiem po więkſzey części do wſzyſtkich niemal Państw Europeyſkich, oczywiście znać daią: iż ſą wſpaniałemi,urodziwemi, komplexyi trwałey, rozumu otwartego, y tak ſpoſobnemi do nauk, iako y inſze Narody.

P. *Opowiedz Religią ich?*

O. W Moſkwie ieſt Religia Grecka, pod dyrekcyą Patryarchy, Prałatow, y Duchowieństwa, na ktorych słowa lud wſzyſtek nayśmieśnieyſzych chwyta ſię zabobonow. Cudzoziemcy zaś maią wolność wiary ſwoiey.

P.

P. *Ktore ſą pryncypalne Rzeki w Moſkwie?*

Pryncypalnieyſze Rzeki w Moſkwie ſą Wolga naywiękſza w całey Europie, wypływa z małego ieziora, tegoż imienia, w Prowincyi Rzewa, na Wſchod; w bliſkości Xięſtwa Moſkiewſkiego, a w pada wKaſpiyſkie morze,wielu korytami.Nieper po Łac: Boriſthenes początek ma niedaleko Wolgi na Zachod Xięſtwa Moſkiewſkiego. Wypływa z małego ieziora tegoż imienia, a przebiegłſzy Ukrainę, y Mnieyſzą Tartaryą, w czarne wpływa Morze. Don czyli Tanais, wypływa z małego ieziora Xięſtwa Rezańſkiego, a wpada w Morze pod Azof. Dwina czyli Dźwina, (w ięzyku Moſkiewſkim dwa znacząca,) z Jugi y Sukna Rzeki uformowana; wraz z niemi w Białe wpada Morze, niżey Archangel Miaſta.

P. *Jakim ſpoſobem dzieliſz Moſkwę?*

O. Wielką Ruś czyli Moſkwę, dzielę na Połnocną, y Południową, zamykaiącą w ſobie wiele Prowincyi, ktore po większey części od Stolic ſwoich, biorą nazwiſka.

P. *Ktore ſą pryncypalne Miaſta?*

O. Nayznacznieyſze Miaſta ſą te: Moſkwa Stolica Ceſarſtwa całego, iedno z naywiękſzych Miaſt w Europie, w poſrzodku Xięſtwa tegoż imienia, nad Moſką położone. To Miaſto nie dobrze zbudowane: ma dzwon dziwney wielkości, ktory iako mowią 320000. waży funtow, wzwyż ma 19. w około 64. a w grubość 2. łokci. Petersburg Stolica Ingryi, nowo wyfundowane przez Cara Piotra I. wtym położone mieyſcu, gdzie Niewa

w Od-

w Odnogę Finlandzką wpada, wſpaniałe, obſzerne, porządne, handlowne, z portem wygodnym, nad Odnogą Finlandzką. Archangel ſławne Miaſto, na prawym brzegu Dźwiny, ku uściu iey w Morze, port ma dobry, bawiąc ſię zaś handlami, ieſt niby Magazynem całey Moſkwy. Smoleńſk, y Kijow pograniczne Miaſta, oba nad Nieprem.

P. *Czyli ſię ieziora iakie znayduią w Moſkwie?*

O. Znacznieyſze ieziora ſą te: Ladoga naywiękſze w całey Europie, między Ingryą, y Inflantami, Onega drugie wielkie iezioro na Wſchod Ladogi, z ktorym ma komunikacyą przez Rzekę Suir czyli Sueri. Białe Jezioro w Prowincyi tegoż imienia, y wiele inſzych pomnieyſzych.

P. *Ktore ieſzcze kraie zoſtaią w poſſeſſyi Cara Moſkiewſkiego?*

O. Car Moſkiewſki ma procz tego w Azyi Kroleſtwo Aſtrakan, Prowincye Kazańſkie, Kroleſtwo Bulgarſkie, Syberyą, y wiele innych kraiow w Więkſzey Tartaryi.

ROZDZIAŁ XI.
O Polſzcze.

P. *CO ieſt godnego wiadomości o początkach Polſki?*

O. POLSKA początek ſwoy ma od Lecha, ktory Roku od Narodzenia Chryſtuſa 550. z Sklawonii w te kraie przyſzedłſzy, pierwſzy wyfundował Miaſto Gniezno. Co ſię zaś tycze tytułu Krolewſkiego, ten niekomu innemu ieſt winna, ia-

ko Bolesławowi Chrabremu, ktory się pierwszy Polskim koronował Krolem.

P. Jaki Rząd znayduie się w Polszcze?

O. Rząd Krolestwa Polskiego, obieraiącego sobie wolnym głosem Krolow ani się w cale Monarchicznym nazwać może, ponieważ Krolowie nie maią absolutney władzy; ani Arystokratycznym, ponieważ nie sami Zacnieysi tylko w nim rządzą; ani też Demokratycznym, ponieważ wszystkie części iego pod iedną zostaiąc Głową, iednę formuią Rzeczpospolitą, ale raczey Zmieszanym; kiedy tylko Senat y Rycerstwo razem złączone z Krolem mogą konkludować o interessach. Z czego się oczywiście widzieć daie, iż całe Rzeczypospolitey Corpus z Senatorskiego, y Rycerskiego iest złożone stanow ktorych Krol iest Głową.

Do Krola tedy, ktory Rzymskiey Katolickiey Wiary koniecznie bydź powinien, wakansow tak Duchownych, iako y Swieckich zasłużeńszym w Oyczyznie rozdawanie należy, interessować się zaś do Mennic (naprzykład,) przez Zygmunta III. do dyspozycyi Rzeczypospolitey Roku 1632. oddanych, dla utrzymania na Tronie Sukcessorow swoich wchodzić w spiski, wypowiadać woyny, lub z pobliższemi w Traktaty wchodzić Prowincyami, albo też do Cudzoziemskich Dworow expedyować Possow, bez wyraźnego wszystkich Krolestwa Stanow dozwolenia, tenże Krol żadnym nie może sposobem.

Senatorskiego Stanu powaga iest naywiększa po-

Krolu,

Krolu,ktory przy Nim w krzesłach decyzye swoie daie, dla tym lepszego Rzeczypospolitey uszczęśliwienia, składa się zaś z Duchownego, y Swieckiego Stanu. W Duchownym (prym trzymaiącym) znayduie się dwoch Arcy-Biskupow, to iest Gnieźnieński, y Lwowski,z ktorych pierwszy Prymasem Krolestwa będąc,pod czas Interregrum,Głową iest Rzeczypospolitey, y XV. Biskupow. W Swieckim Woiewodow iest XXXVII. między ktoremi się Krakowski, Wileński, Trocki Kasztelanowie; tudzież Starosta Zmudzki mieści, Kasztelanow Krzesłowych XXXIII. procz trzech wspomnionych wyżey; a Mnieyszych XLIX. Należą ieszcze do Senatu Ministrowie *Status*, V. Koronnych, y Litewskich V. to iest: Marszałkow Wielkich II. Kanclerzow II. Podkanclerzych II Podskarbich II. Marszałkow Nadwornych II. Z pośrzod tych Senatorow Seym każdy, albo *in casum* niedoyścia iego, *Resultatum Senatûs Consilii* wyznacza XXVIII. do rezydencyi przy boku Krolewskim, to iest Biskupow IV. Woiewodow VIII. Kaszelanow Większych VIII. y Mieyszych tak że VIII. z ktorych Duchowni przez poł roku pod karą 6000. grzywien, Swieccy przez trzy Miesiące pod karą 2000. grzywien , od Dworu absentować się nie powinni.

Stan zaś Rycerski złożony iest z IV. Hetmanow, Dwoch Koronnych, y Dwoch Litewskich, ieżeli nie wchodzą do Senatu, z Urzednikow Koronnych y Litewskich, z Urzędnikow Woiewodztw, Ziem, y Powiatow, z całego nakoniec Stanu Szla-

checkiego niezliczone prawie maiącego prerogatywy. On albowiem iako Starowolſki mowi: *przez Prowincyalnych Posłow ſwoich, broni praw, wypowiada woyny, podatki ſtanowi, monety przepiſuie kurrencyą*, słowem mowiąc: dobro publiczne na ſwoich piaſtuie rękach. Z tych przeto wyrażonych Trzech Stanow Polſkich, weſpoł na Seymie zgromadzonych, iedna ſię ſkłada Rzeczpoſpolita.

P, *Wielorakie ſą Seymy Polſkie ?*

O. Dwoiakie, to ieſt. Seymiki, y Seymy; Seymiki odprawuiące ſię po Woiewodztwach ſą rożne, to ieſt: Przedſeymowe, Deputackie, Kommiſſarſkie, Goſpodarſkie, y Relacyalne: Przedſeymowe bywaią na ſześć Niedziel przed każdym Walnym Seymem, na ktorym Posłowie na tenże Seym obierani bywaią. Deputackie, y Kommiſſarſkie w Koronie zaczynaią ſię w Poniedziałek po Narodzeniu N. Maryi Panny, a w Litwie w Poniedziałek po Swięcie oczyſzczenia teyże N. Maryi Panny, na ktorych Deputatow na Trybunał Koronny, y Kommiſſarzow na Kommiſſyą Radomſką obieraią. Goſpodarſkie odprawuią ſię ſpoſobnego czaſu, na ktorych Ziemſkich obieraią Urzędnikow. Na Seymikach Relacyalnych, każdy Poseł czyni relacyą Woiewodztwu ſwemu, o ſukceſſie ſkończonego Walnego Seymu. Co ſię zaś tycze Seymow Generalnych, na ktore Krol po Woiewodztwach rozſy. ła Uniwerſały, y na ktore ſię wſzyſtkie trzy Rzeczypoſpolitey zgromadzaią Stany, te także wiedzieć potrzeba, że ſą dwoiſte, to ieſt: Ordynaryine, y Extraordynaryine, Seym Ordynaryiny

przy-

przypadaiący co dwa lata, zaczyna się w Poniedziałek po S. Michale, dwa razy w Warszawie. a trzeci raz w Grodnie, trwa zaś przez Nidziel VI. Seym Extraordynaryiny w tenczas tylko składany bywa, gdy znaczna y gwałtowna iaka iest tego przyczyna. Do tych Seymow należą ieszcze Konwokacyalne, Elekcyonalne, y Koronnacyalne Seymy. Na tych zaś wszystkich ogolnie publicznych ziazdach, naybardziey Polska wydaie się wolność, kiedy ieden nawet wolnym głosem swoim, naywiększe (przy prawie obstaiąc) tamować może zamysły.

P. *Jakiey natury iest Kray Polski?*

O. Polska w zdrowym, lubo zimnym nieco kraiu, w rowninach, lasami gdzie niegdzie y gorami przeplatanych, położona; nayobfitsze ma ze wszystkich Narodow grunta, na ktorych się tyle zboża, y owocow rodzi, iż nietylko Obywatelow iey wystarcza wszystkiego, ale też, że y postronne nawet, (iako to Angla, Hollandya, Francya,) po sprowadzone z Polski do Gdańska Wisłą zboże, Okrętami zaieżdzaią Narody. Procz tego opływa w miody, w kruszcze srebra, miedzi, mosiądzu, ołowiu, cyny; w gory, w ktorych się kamienie do murow, y rożnego koloru znayduią marmury. Słowem mowiąc: Polska między nayobfitszemi w Europie liczyć się może Krolestwy.

P. *Jakich przymiotow są Polacy?*

O. Szlachta Polska iest polityczna, insynuiąca się w serce każdemu, ludzka ku Cudzoziecom, do Nauk y woyny sposobna, w starodawney przestaiąca

ſtaiąca ſzczerości, y drogą wolności ſwey zrzenicę pilno piaſtuiąca. Co ſię zaś tycze Wiary. Krolestwo to, ktore ſię *Antemurale Christianitatis* nazywa, ſzczycić ſię ſprawiedliwie może, iż przyiętey raz Katolickiey nie odſtąpiło Wiary, zoſtaiąc pod Dyrekcyą Arcy Biſkupow Dwoch, y Biſkupow XV. Lutrzy iednak, Kalwini, y Zydzi, wolne w nim maią gdzie niegdzie Sekt ſwych exercitium.

P. *Ktore ſię oſobliwſze Rzeki znayduią w Polſzcze?*

O. Znacznieyſze Rzeki Polſkie ſą te *Nieper*, o ktorym ſię wyżey mowiło w Rozdziale o Moſkwie.

Wiſła wypływaiąca na granicy Szląſka, w Odnogę morſką wpada pod Gdańſkiem.

Bug między Warſzawą y Płockiem w Wiſle wpadaiący.

Niemen czyli *Memel* zdroy ſwoy ma w Litwie, między Południem y Zachodem Woiewodztwa Mińſkiego.

Nieſter poczyna ſię na Południowych Podola granicach.

Bog na Zachod Wyżſzego Podola wypływaiący. Procz tych ſą ieſzcze y inne pomnieyſze w Polſzcze Rzeki, iako to *Donaiec*, *San*, *Narwa*, *Wiſłok*, *Pilica*, &c.

P. *Na wiele Części dzieli ſię Polſka?*

O. POLSKA dzieli ſię poſpolicie na Wielką Polſkę, Mnieyſzą Polſkę, Litwę Roku 1386. złączoną z Polſką, y kraie Hołdownicze.

P. *Wiele w ſobie zawiera Woiewodztw Wielka Polſka?*

O.

O. Zawiera Woiewodztw XII. y dwie Ziemie osobne, to iest: Woiewodztwo Poznańskie, Kaliskie, Sieradzkie, Ziemię Wieluńską, Woiewodztwo Łęczyckie, Brzeskie Kujawskie, Inowrocławskie, Ziemię Dobrzyńską, Woiewodztwo Płockie, Rawskie, Mazowieckie, Chełmińskie, Malborskie y Pomorskie.

P. *Ktore są Miasta Woiewodztw* Poznańskiego y Kaliskiego?

O. W Woiewodztwie Poznańskim te się znayduią Miasta:

Poznań nad Wartą z Biskupstwem, piękne, obszerne, Zamkiem od Kazimierza Wielkiego fundowanym sławne Miasto. *Wschowa*, *Kościan*, *Walcz* nic osobliwszego nie maią.

W Woiewodztwie Kaliskim iest *Kaliß* z obu stron oblane Prosną, piękne, y murem opasane Miasto.

Gniezno Arcy-Biskupstwem, wsławione, y pierwsze Miasto Polskie. *Nakło*, *Pyzdry*, *Kunin*, &c.

Te dwa Woiewodztwa Seymiki swoie odprawuią w Srzodzie, na ktorych 12. Posłow na Seym; 4. Deputatow na Trybunał Koronny, y 2. Kommissarzow na Radomską obieraią Kommissyą.

P. *A o Woiewodztwie* Sieradzkim y Ziemi Wieluńskiey *co trzeba wiedzieć?*

O. Woiewodztwo Sieradzkie zawiera w sobie te Miasta znacznieysze: *Sieradz* niegdyś piękne, lecz przez rożne nieprzyiacioł inkursye, y pożary zdezolowane.

Piotrkow Stołeczne Miasto Powiatu swego, zaszczy-

ſzczycone Trybunałem Głownym Koronnym od Swięta S. Franciſzka do Kwietniey Niedzieli agituiącym ſię, Procz wielu Kościołow ma w ſobie Kollegium Soc. Jeſu, y Kollegium XX. Scholarum Piarum z Szkołami publicznemi, w ktorych liczna Szlachetney młodzi Szkolney znayduie ſię frekwencyą. *Szadek* y *Radoſk* ſą inne Miaſta Powiatowe. Woiewodztwo to Seymikuiące w Szadku, 4. Posłow na Seym, 2. Deputatow na Trybunał z ktorych ieden na Seymiku Piotrkoſkim obierany bywa y iednego Kommiſſarza do Radomia wyſyła.

Ziemia Wieluńſka maiąca *Wieluń* y *Oſtrzeſzow* Miaſta znacznieyſze, w tymże Wieluniu odprawuią Seymiki, dwoch Posłow, iednego Deputata, y Kommiſſarza obiera.

P. *Ktore ſą Woiewodztwa* Łęczyckiego;

O. Woiewodztwo to Seymikuiące w Łęczycy y z tamtąd 4. Posłow, 2. Deputatow, y Kommiſſarza wyſyłaiące, ma Miaſta: Łęczycę, Brzeziny, y Orłow. &c.

P. *Wylicz Miaſta Woiewodztw* Brzeſkiego Kujawſkiego, y Inowrocławſkiego.

O. W Woiewodztwie Brzeſkim Kujawſkim te ſię liczą oſobliwſze Miaſta: *Brzeście Kujawſkie* murem y Zamkiem obronione, *Radzieiow*, *Przedecz*, *Kowal*, *Kruſzwica*, w ktorey myſzy Popiela na Wieżą Zamkową uciekaiącego (iako z dawney tradycyi mamy) pożarły. W Woiewodztwie Inowrocławſkim: *Inowrocław* y *Bygdoſzcz*. Seymiki tych dwoch Woiewodztw odprawuią ſię w Radzieiowie, zkąd 4, Posłow, 2. Deputatow, y dwoch Kommiſſarzow expedyiuią.

P.

P. *Ktore ſą Miaſta* Ziemi Dobrzyńſkiey?

O. W Ziemi tey zamykaią ſię te oſobliwſze Miaſta, *Dobrzyn*, ktorego ſię Akta w Bobrownikach konſerwuią, *Rypin y Słońſk*. Ziemia Dobrzyńſka Seymikuiąc w *Lipnie* 2. Poſłow, 1. Deputata, y Kommiſſarza 1. wyznacza.

P. *Co ſię zawiera w Woiewodztwach* Płockim, y Rawſkim?

O. Woiewodztwo Płockie zamyka w ſobie Miaſto *Płock* z Powiatem y Grodem, murem opaſane, y Katedrą ſławne od Mieczyſława I. Xiążęcia wyfundowaną; *Bielſko, Sierp, Raciąż y Płońſko* inne Miaſta. Zamyka procz tego Ziemię Zawſkrzyńſką, z *Srzenſkim, Międzyborzkim, y Mławſkim* Powiatem. Seymiki Woiewodztwa Płockiego odprawuią ſię w Raciążu, na ktorych Poſłow 4. Deputatow 2, Kommiſſarza 1. obiera. W Woiewodztwie Rawſkim ſą: Ziemia Rawſka z *Rawą*, Sochaczewſka z *Sochaczewem* nad Bzurą, Goſtyńſka z *Goſtynem* Miaſtami; Xięſtwo Łowickie Arcy-Biſkupowi nadane wiecznemi czaſy z Miaſtem *Łowiczem* doſyć pięknym, y Rezydencyalnem tegoż Arcy-Biſkupa. Każda z tych Ziem Seymikuie w Mieście tegoż imienia, procz Goſtyńſkiey, ktora w *Gombinie* Seymiki odprawuie. Wſzyſtkie zaś razem Poſłow 6. na Seym Walny, Deputatow 2. na Trybunał Koronny, y Kommiſſarza 1. do Radomia obieraią.

P. *Co ieſt wiadomości godnego o Woiewodztwie* Mazowieckim?

O. W Woiewodztwie Mazowieckim położona

ieſt

ieſt Ziemia Czerſka, z Miaſtem *Czerſkiem* nad Wiſłą będącym. Ziemia Warſzawſka, w ktorey ſię znayduie *Warſzawa* nad Wiſłą, na miłey y obſzerney położona rowninie, ordynaryiney Krolow Rezydencyi, y Seymow walnych mieyſce, wſpaniałemi Kościołami, okazałemi Nayiaś: Krola nayprzod, a potym wſzyſtkich niemal Senatorow Pałacami; kamienicami, brukami wygodnemi, y Statuą *Zygmunta* III. na wyſokiey kolumnie będącą ſławna. Niemały Miaſtu temu u Poſtronnych nawet czyni zaſzczyt, w ſpaniała, wabiącą oko ludzkie exornacyą, y Kſiąg znaczną liczbą ozdobiona Biblioteka; przez J. W. J. X. *Jozefa* ZAŁUSKIEGO Referendarza na ten czas Koronnego, a teraźnieyſzego Biſkupa Kijowſkiego, znacznym koſztem *pro uſu Publico* erygowana. Liczy także w ſobie trzy Collegia Nobilium, iedno pod dyrekcyą XX. Teatynow, drugie pod dyrekcyą XX. Soc: Jeſu, trzecie pod dyrekcyą XX. Scholarum Piarum. Dwoiſte Szkoły Publiczne, to ieſt XX. Soc: Jeſu, XX. Scholarum Piarum Konſtytucyą Anni 1717. approbowane, y Collegium Civile przez pomienionych XX. Scholarum Piarum Roku 1758. otworzone, w ktorych to tak Kollegiach, iako y Szkołach, przyzwoitą Stanom ſwoim młodź Polſka ma edukacyą. Niedaleko Miaſta tego ieſt wioſka Wola nazwana, gdzie w polu pod Szopą Krolow Elekcya bywa. Procz tych wyżey wſpomnionych Ziemſtw w Woiewodztwie Mazowieckim znayduią ſię Ziemie: *Wi-*

ſka,

ſka, Wyſzogrodzka, Zakroczymſka, Ciechanowſka, Łomżyńſka, Rożańſka, Liwſka, y Nurſka. Każda Woiewodztwa tego Ziemia dwoch na Seymikach ſwoich na Seym obiera Poſłow. Na Warſzawſkim zaś Generale, wſzyſtkie Ziemie alternatą z pomiędzy ſiebie obieraią dwoch Deputatow na Trybunał Koronny, y dwoch Kommiſſarzow na Trybunał Woyſkowy do Radomia.

P, Ponieważ niektore *Wielko Polſkiey Prowincyi Woiewodztwa w Pruſſach ſą zamknięte, informuy mnie w przod nieco o tychże Pruſſach ?*

O. Pruſſy dzielą ſię *in Pruſſiam Regalem,& Pruſſiam Ducalem. Pruſſia Regalis* zamykaiąca w ſobie Woiewodztwa Chełmińſkie, Malborſkie, y Pomorſkie, należy do Korony Polſkiey, *Ducalis* zaś do Elektora Brandeburſkiego, ktory nią abſolutnie rządzi,

P. *Ktore ſą Miaſta oſobliwſze* Woiewodztwa Chełmińſkiego.

O. W Woiewodztwie tym naſtępuiące znayduią ſię Miaſta: *Chełmno,* bliſko Wiſły położone. *Toruń* arcy piękne, murem opaſane, ufortyfikowane wałami, foſſami, y handlami ſłynące. *Grudziądz, Radzyn, y Kowalow* mieyſce Seymikow Woiewodztwa ſwoiego.

P. *Woiewodztwo Malborſkie co w ſobie zawiera?*

O. Malborſkiego Woiewodztwa te ſą oſobliwſze Miaſta; *Malborg* mocne, obronne. y rezydencya niegdyś Miſtrzow Krzyżackich. *Elbląg* niemniey obronne, y handlami kwitnące. *Sztum* mieyſce

Seymi-

Seymikowania. W Woiewodztwie Malborskim znayduie się Xięstwo Warmińskie z *Heilsbergą* y *Brunsbergą* Miastami.

P. *Ktore są Miasta Woiewodztwa Pomorskiego ?*

O. GDANSK Miasto Anzeatyckie przedniemi ozdobione strukturami, negocyacyami, y handlami z postronnemi nawet słynące Narodami, Luterskiey po wiekszey części Religii. *Skarszew*, *Starogrod*, *Tczew*, *Mirachow*, *Swiec*, *Choynice*, *Człuchow*, *y Pucko* znacznieysze Miasta. Woiewodztwo to alternatą Seymiki odprawuie raz w Skarszewie, drugi raz w Starogrodzie. Co się zaś Generału Pruskiego tycze na ten ża Universałem Krolewskim, wszystkie trzy ziezdżaią się Woiewodztwa, ktory się raz w Malborgu, drugi raz w Grudziądzu odprawia. Prowincya Pruska tyle może na Seym expedyować Posłow, ile iey się podoba, liczba albowiem ich nie iest okryślona. Na Trybunał 6. Deputatow, 3. Kommissarzow wysyła do Radomia.

P. *A w Prussach Brandeburskich ktore liczysz Miasta?*

O, KROLEWIEC Stolica Pruss, wielkie y piękne Miasto nad *Pregel*, Akademią, y arcy piękną Biblioteką sławne. *Memel* y *Pilawa* nic osobliwszego nie maią.

P. *Co w sobie zawiera Mała Polska ?*

O. Zawiera w sobie XI. Woiewodztw, iedne Xięstwo, y dwie Ziemie osobne, to iest: Woiew: Krakowskie Xięst: Zatorskie, y Oświecimskie, Woiew: Sendomierskie, Lubelskie, Podlaskie, Ruskie, Ziemię Halicką, Ziemię Chełmską, Woiew: Bełzkie,

Podol-

Podolſkie, Kijowſkie, Wyſyńſkie, Bracławſkie y Czerniechowſkie.

P. *Wylicz Miaſto Woiewodztwa* Krakowſkiego?

O. KRAkow Stolica Krolewſka całego, y mieyſce Krolow Koronacyi, zaſzczycone pierwſzyw, w Koronie Biſkupſtwem Roku 996. fundowanym, (ktore liczy Biſkupow 67 z teraźnieyſzym J.O.Xiążęciem JMćią *Kajetanem* SOŁTYKIEM) w ſpaniaſe, obſzerne, y handlowne, licznością zaś Kościołow, y Akademią, pierwſzym w Europie rownaiące ſię Miaſtom. *Sandecz* albo *Sącz*, *Biecz* Miaſta Grodowe; *Proſzowice*, *Lelow*, *Czchow*, *Xiąż* y *Olkuſz* ſrebrnemi, cynowemi, y ołowianemi kruſzczami, *Wieliczka* ſzybami ſolnemi na całą Europę ſławne.

W. Woiewodztwie Krakowſkim położone ieſt Xięſtwo Siewierſkie do Juryſdykcyi J.O.Xcia JMći Biſkupa Krak: należące, Ziemia *Spizka* od Węgrow Polſzcze zaſtawiona w Summię 40000. *Sexagen Latorum groſſorum.* Znakomite ieſzcze ieſt to Woiewodztwo gorami Tatrami, Polſkę od Węgierſkiego dzielącemi Kroleſtwa. Seymikuie zaś w Proſzowicach, zkąd 6. Poſſow, 2. Deputatow, y 1. Kommiſſarza do Radomia wyſyła. Xięſtwo *Zatorſkie* y *Oświecimſkie* ma *Oświecim*, y *Zator* Miaſta; Seymiki odprawuie w Zatorzu zkąd 2. Poſſow, 1. Deputata, y Kommiſſarza wyſyła,

P, *Ktore ſą oſobliwſze Miaſta Woiewodztw* Sendomoſkiego, Lubelſkiego, y Podlaſkiego?

O. W Woiewodztwie Sendomirſkim liczą ſię Miaſta. *Sendomirz* Grodowe nad Wiſſą na gorze położone, doſyć piękne niegdyś Miaſto. *Ra-*

Radom Stołeczne Powiatu ſwego, Staroſtę ma z Juryſdykcyą, murem od Kazimierza Wielkiego opaſane, Trybunałem Skarbowym czyli Kommiſſyą coroczną w ſtawione. Kościoł y Szkołami XX. Scholarum Piarum, Kościołem Farnym, Klaſztorem OO. Bernardynow, y Zakonnic S. Benedykta ozdobione. Miaſto to dla konſerwacyi ſwoiey ma ſobie *ab antiquo* trzy Wśie Krolewſkie Dzierżkow, Gołębiow, y Wolą Gołębiowſką inkorporowane, ktorych Poddani obligowani ſą procz innych robot te odprawować do Miaſta; to ieſt: około murow, foſſ, moſtow, przekopow, cegielni &c. iako o tym Luſtracye znać daię.

Chęcin, *Opoczno*, *Nowe Miaſto*, *Stężyca*, *Wiślica*, y *Pilzno* Miaſta znacznieyſze. Woiewodztwa tego Seymiki odprawuią ſię w Opatowie, gdzie 7. Poſłow, 2. Deput: y iednego Kommiſſarza obiera.

Woiewodztwo Lubelſkie ma w ſobie *Lublin* Miaſto Grodowe nad Rzeką Byſtrzą, Trybunałem Głownym Koronnym zaſzczycone, y iedno z nayweiękſzych Miaſt Polſkich, Urzędow Powiat: To Woiewodztwo Seymikuie w Lublinie, zkąd 3. Poſłow na Seym, 3. Deputatow, y iednego Kommiſſarza do Radomia wyſyła. W tym Woiewodztwie ieſt Ziemia Łukowſka, Ziemſtwo y Seymiki w Łukowie.

W Woiewodztwie Podlaſkim znayduie ſię Ziemia *Drochicka*, *Bielſka*, *Mielnicka*, z ktorych każda u ſiebie Seymikuie, Bielſka zaś w *Brańſku*, Wſzyſtkie wraz te Ziemie 6. Poſłow, 2. Deputatow y iednego Kommiſſarza obieraią.

P. *Przełoż co o Woiewodztwie* Ruſkim, Ziemi Halickiey y Chełmſkiey?

O. W Woiewodztwie Ruſkim ieſt *Lwow* Stołeczne całey Rusi nad Rzęką Peltew, między gorami położone, wielkie, maiące Arcy-Biſkupſtwo, arcy ludne, y handlowne, ſą Biſkupi Ruſki, y Ormiańſki. *Przemyśl* doſyć piękne, *Sanock*, y *Zydaczow* Miaſta oſobliwſze. Woiewodztwo Ruſkie Generały odprawuie w Wiśni, gdzie wraz wſzyſtkie Ziemie 6. Poſłow, 3 Deputatow, y 3. Kommiſſarzow obieraią. Halicka Ziemia w *Haliczu* Seymikuiąca, gdzie 6. Poſłow iednego Deputata, y Kommiſſarza 1. obiera, zamyka w ſobie *Halicz*, *Trębowlą*, y *Kołomyie* Miaſta. Chełmſka Ziemia ma *Chełm*, y *Kraſnoſtaw* Miaſta znacznieyſze, Seymikuie w Chełmie, gdzie 2. Poſłow; 1. Deputata, y 1. Kommiſſarza obiera.

P. *Woiewodztw* Bełzkiego, y Podolſkiego, *ktore ſą Miaſta?*

O. W Bełzkim Woiewodztwie Seymikuiącym w *Bełzie*, y tam 3. Poſłow, 2. Deputatow, y iednego Kommiſſarza obieraiącym, znayduią ſię Miaſta oſobliwſze *Bełz*, *Buſko*, *Grabowiec*, y *Horodla*, W Woiewodztwie Podolſkim ieſt *Kamieniec* nad *Smotriczem* klucz całey Polſki od Turka, ktoremu ſię mocno zawſze oparło, na wyſokiey y niedobytey wyfundowane ſkale, *Latyczow* y *Czerwonogrod*. To Woiewodztwo Seymikuie w Kamieńcu, gdzie 6. Poſłow, 2. Deputatow, 1. Kommiſſarza do Radomia obiera.

P.

P. *Ktore ſą Miaſta oſobliwſze* Woiewodztw Kijowſkiego, y Wołyńſkiego?

O. W Woiewodztwie Kijowſkim, ktorego wielka część od Polſki odpadła, znayduią ſię *Zytomierz* y *Owrocz* Miaſta. Tego Woiewodztwa Seymiki odprawuią ſię Podczas woyny w *Włodzimierzu*, podczas pokoiu w *Owroczu*, albo *Zytomierzu*; zkąd 4. Poſłow, 2. Deputatow y 1. Kommiſſarza wyſyła. W Woiewodztwie Wołyńſkim ſą Miaſta *Łuck*, *Włodzimierz*, y *Krzemieniec*, ktorego Seymiki bywaią w Łucku, gdzie Poſłow 6. Deputatow 3. y 1. Kommiſſarza obiera ſię.

P. *Namień co o* Woiewodztwach Bracławſkim, y Czerniechowſkim?

O. W Bracławſkim ſą położone Miaſta *Winnica*, y *Bracław*. Woiewodztwo to Seymikuie podczas woyny w *Włodzimierzu*, podczas pokoiu w *Winnicy*. Woiewodztwa Czerniechowſkiego, ktorego wielka część do Moſkwy należy, te ſą dwa Powiaty: *Czerniechowſki*, y *Nowogrodzki*. Seymiki bywaią w Włodzimierzu. To Woiewodztwo (tak iako y przeſzłe) wyſyła na Seym Poſłow 6. Deputatow 2, y Kommiſſarza iednego do Radomia.

P. *Ktore ſię Woiewodztwa liczą w* Wielkim Xięſtwie Litewſkim?

O. *Wielkie Xięſtwo Litewſkie* zamyka w sobie IX. Woiewodztw, Staroſtwo iedno, to ieſt: Woiewodztwo Wileńſkie, Trockie, Staroſtwo Zmudźkie, Woiewodztwo Smoleńſkie, Połockie, Nowogrodzkie, Witebſkie, Brzeſkie Litewſkie, Mściſławſkie, y Mińſkie.

P.

P. *Wylicz Miasta Woiewodztw* Wileńskiego, Trockiego, y Starostwa Zmudzkiego.

O. W Woiewodztwie Wileńskim iest *Wilno* nad Wilią, Trybunałem Głownym Xięstwa Litewskiego sławne, piękne, ludne, y obszerne Miasto, Powiat *Starodubowski*, *Ośmiański*, *Kidzki*, *Wiłkomirski*, *Bracławski*. W Woiewodztwie Trockim *Grodno* w ktorym się co sześć lat Walne Krolestwa odprawuią Seymy, Powiat *Kowieński*, y *Upitski*. Starostwo *Zmudźkie*, ktorego Starosta *per Electionem* od Szlachty bywa obierany te w sobie liczy Powiaty: *Miednicki*, *Iragolski*, *Chrząszczewski*, *Rosieński*, *Widołski*, *Wieluniański*, *Kiełtynski*, y *Cettawski*.

P. *Co iest wiadomości godnego o Woiewodztwach* Smoleńskim, Połockim, y Nowogrodzkim.

O. Woiewodztwo Smoleńskie z swoim Miastem ustąpione iest Moskwie, ktorego mały kawałek przy Polszcze został. Woiewodztwa Połockiego sama Szlachta obiera Woiewodę. Nowogrodzkie zawiera w sobie Powiat *Słonimski*, *Wołkowyski*, *Xięstwo Słuckie*, y *Nieświeżkie*.

P. *Wylicz Miasta y Powiaty Woiewodztw* Witebskiego, Brzeskiego Litewskiego, Mścisławskiego, y Mińskiego?

O. W Woiewodztwie Witebskim znayduie się Powiat *Orszański*. Woiewoda Witebski, tak iako Połocki *per Electionem* obierany bywa. W Woiewodztwie Brzeskim Litewskim Powiat *Piński*, w Woiewodztwie Mścisławskim Miasto *Mścisław*, w Woiewodztwie Mińskim Powiat *Mozyrski* y *Rzeczycki* znayduie się. Każde z tych Woiewodztwo,

y Powiat, Seymikuie w stołecznym swoim Mieście od ktorego się nazywa; y ztamtąd każde Woiewodztwo z osobna. y Powiat, 2. Posłow na Seym, iednego Deputata na Trybunał Litewski wysyła, ktory się w *Wilnie* zaczyna, a kończy się alternatą raz w Mińsku, drugi raz w Nowogrodku. Woiewodztwo zaś Smoleńskie, y Powiat Starodubowski Seymiki odprawuią w Wilnie, gdzie tyleż Posłow, y Deputatow obieraią, ile inne Woiewodztwa, y Powiaty Litewskie.

P. *Ktore są Kraie Hołdownicze Polakow?*

O. Inflantskie Woiewodztwo, y Kurlandya. Woiewodztwo Inflantskie, ktorego kawałek tylko należy do Polski, Seymiki odprawuie w *Dyneburgu* zkąd 6. Posłow wysyła, to iest dwoch Inflantczykow, dwoch Polakow, y dwoch Litwinow. *Xięstwo Kurlandzkie.* ktorego Xiążeciem (vigorè Konstytucyi Anni 1736.) Roku 1759. dnia 8. Stycznia, inwestyowany iest Krolewic JMć KAROL Syn Nayiaśnieyszego Krola JMći AUGUSTA III. szczęśliwie nam a day Boże w iak naydłuższe lata panuiącego, te w sobie zawiera Miasta: *Goldyngen* nad Rzeką *Windawą* murowane, y obronione mocnym Zamkiem; y *Mittawę* stołeczne Miasto, murem y fortecą zmocnione, tudzież Rezydencyalnym Zamkiem Xiążąt Kurlandzkich ozdobione.

OPAN-

O PANSTWACH
W POSRZODKU EUROPY BĘDĄCYCH.

ROZDZIAŁ I.
O Francyi.

P. *CO ieſt Francya?*

O. FRANCYA w poſrzodku Europy zoſtaiąca, naypięknieyſzym ieſt y nayſławnieyſzym teyże Europy Kroleſtwem.

P. *Jaki ſię w niey Rząd znayduie?*

O. Lubo Rząd Kroleſtwa Francuzkiego (naydawnieyſzego naywiękſzego) ieſt Monarchiczny abſolutny; Monarcha iednak za naypierwſzy ma cel uſzczęśliwienie,poddanych ſwoich. Kroleſtwo to dziedziczne będąc,w tim oſobliwſzego ma nad inne,iż ſama tylko płeć męzka naTron wſtępować może, od ktorego Corki wcale ſą odſtrychnione.

P. *Jakiey natury ieſt Kray?*

O. Powietrze ma czyſte, zdrowe, y utemperowane, Ziemia w wſzyſtkie do życia potrzebne opływa rzeczy. Kray generalnie bardzo przyiemny, ozdobiony rowninami, winnicami, gorami, y laſami. Kommercya ſą tak wielkie : iż naymnieyſza w nich ſtać ſię nie może odmiana, ażeby iey oraz cała niemiała Europa.

P, *Jakich obyczaiow ſą Francuzi?*

O. Ponieważ Francya kraiem ieſt arcy obſzernym, tudzież Kroleſtwem takim, ktore po ſto-

pniach niby, do tey przyſzło wielkości, przeto nie wſzędzie iednakowey natury ſą Francuzi: Atoli iednak mowić ſię może: iż ſą humoru weſołego, y w konwerſacyi miłego; odważni, zołnierze dobrzy, dowcipni, przezorni, y na wielkie odważaiący ſię zamyſły, kochaią ſię w naukach, y ćwiczeniu ciała; płochość Im iednak, nieſtateczność, y wielką o kraiu ſwym prewencyą przypiſuią.

P. *Jakiey ſą Religii?*

O. Religia Rzymſka, Katolicka pod imieniem *Eccleſiae Gallicanae*, zawſze panowała w Francyi. Mieli wprawdzie Kalwini w niey wolne ſwey Sekty exercitium, ale tylko do retraktacyi ſławnego Edyktu Nanteńſkiego. ktory wielką część ogołocił Prowincyi, przez wyiście wielu tyſięcy ludzi pomienioney Sekty.

P. *Czemu ſię Kościoł Francuzki nazywa* Eccleſia Gallicana?

O. Przeto: że Arcy Biſkupi, Biſkupi, y inne Oſoby, z ktorych ſię Duchowieńſtwo Kroleſtwa tego ſkłada, uznaiąc Papieża za Głowę Kościoła Rzymſkiego Katolickiego, nadane ſobie od dawnych czaſow konſerwuią Praywileie, y obrządki.

P. *Jak dzieliſz Francyą?*

O. Francyą rożnie rożni dzielą, to ieſt: albo na Generalne Gubernia, albo na Generalicye czyli Intendencye, albo na Jurisdykcye Parlamontowe, albo na koniec na Prowincye Kościelne.

P. *Ktory z tych podziałow ieſt naprawdziwſzy?*

O. Z tych wſzyſtkich podziałow, podział na

Gene-

Generalicye czyli Intendencye, zdaie się bydź nayprawdziwszy, insze albowiem nie są należyte.

P. *Wiele się Generalicyi rachuie ?*

O. Temi czasy we Francyi XXXII. Generalicyi, czyli Intendencyi liczą, z ktorych się XII. na Połnoc, X. w śrzodku y X. na Południe znayduie.

P. *Wylicz XII. Generalicyi Połnocney Części?*

O. Są te: Generalicya Paryzka, po Franc: *la Generalité de Paris*, Gen: Pikardyi, *de Picardie*; Gen: Artezyi, *d'Artois*; Gen: Flandryi, *de Flandres*. Gen: Hannońska, *de Haynault*; Gen: Rotomageńska, *de Rouen*; Gen: Kaeńska, *de Caen*; Gen: Alensońska, *d'Alençon*; Gen: Swessyoneńska, *de Soissons*; Gen: Kampanii *de Champagne*; Gen: Meteńska, *de Metz*, Gen: Alsacyi, *d'Alsace*.

P. *Ktore są Generalicye w Srzedniey Części?*

O. Te: Generalicya Mnieyszey Brytanii, po Franc: *la Generalité de Bretagne*; Gen: Toroneńska, *de Tours*; Gen: Piktawska, *de Poitiers*, Gen: Rupelli, *de la Rochelle*; Gen: Bituryceńska, *de Bourges*; Gen: Aurelianeńska, *d'Orléans*; Gen: Molineńska, *de Moulins*; Gen: Rykomageńska, *de Riom*; Gen: Burgundzka, *de Bourgogne*; Gen: Franszkontska, *de Franche-Comte*.

P. *A w Południowey Części ktore są?*

O. Te: Generalicya Lemowiceńska, po Franc: *la Generalité de Limoges*; Gen: Lugduńska, *de Lyon*, Gen: Burdygalska, *de Bourdeaux*; Gen: Augustæ Ausicorum, *d'Ausch*; Gen: Montalbańska, *de Montauban*; Gen: Tolozeńska, *de Toulouse*; Gen: Montpessulanska, *de Montpellier*, Gen: Gracyanopoli-

nopolitańſka, *de Grenoble*; Gen: Prowancyi, *de Provence*; Gen: Ruſſyloneńſka, *de Rouſſilon*.

P. *Wiele Rzek znayduie ſię w Francyi?*

O. Nie wiele ieſt takich kraiow, ktoreby tyle Rzek zawierały w ſobie, iako Francya, z tych znacznieyſze ſą: Rodan, Sekwana, Ligeris, y Garumna.

P. *Pokaż zdroie, y uścia, tych Rzek?*

O. Rodan, po Franc: *le Rhône*; dwoiſty ma początek w Szwaycarach, między Połnocą, y Wſchodem Wyżſzey Walizyi, pod gorą Fourche, y płynie przez Geneweńſkie iezioro, złączywſzy ſię zaś z Saoną, z wielką byſtrością w Srzodziemne wpada Morze. Sekwana po Franc: *la Seine*, z gor Xięſtwa Burguńſkiego wypływa, wpada zaś w Wielki Ocean, ktory dwa razy na dzień wzburzaiąc ſię na mil 30. nad uście tey Rzeki wylewa. Ligeris, po Franc: *la Loire*, Rzeka naydłużſzy bieg maiąca we Francyi, zdroy ma w gorach Wiwareyſkich, a wpada w Wielki Ocean, wyżey Nantes Mnieyſzey Brytannii. Garumna, po Franc: *la Garonne*, inſza znaczna Rzeka, wypływa z doliny *d'Aran* gor Pyreneyſkich, wpada w Morze Gaſkonii, niedaleko *Tour de Cardouan*. Twierdzą że ta Rzeka to ma oſobliwſzego, iż na niey pewnych czaſow powſtaie bałwan wodny, duży nakſztał beczki iakiey, ktory ſię z tak wielkim toczy impetem, że gdyby ſię ſtatki o iego zbliżeniu (hałaſem, ktory czyni, przeſtrzeżone) na ſtronę nieudały: byłyby bez wątpienia pogrążone.

P. *A inſze Rzeki ſąliteż ſławne?*

O.

O. Procz czterech tych Rzek, ieſzcze ſię XV. innych dosyć ſławnych znayduie.

P. *Ktoreż więc te ſą Rzeki?*

O. Naſtępuiące: Dubis po Franc: *le Doux*; Araris, *la Saone*; Izara, *l'Iſer*, Durencya, *la Durance*; w Rodan wpadaiące. Matrona, *la Marne*; Ikauna, *l'Yonne*; Oeſia. *l'Oiſe*; wpadaią w Sekwanę. Elawer, *l'Ailler*; Karus, *le Cher*; Wienna, *Vienne* wpływaią w Ligerim. Tarn, Lot, y Dardomne w Garumnie giną. Moza, *la Meuſe*; w Kampanii zdroy maiąca na Wſchod teyże Prowincyi, arcywielkim korytem, w Morze Zelandzkie wpada. Mozella, *la Moſelle*; poczyna ſię od gory Woiezus, po Franc: *Vauge*; niedaleko Alſacyi, a wpada w Ren. pod Koblantz.

P. *Namieniaiąc o zdroiach Mozy y Mozelli, czemu tego w inſzych nie czyniſz Rzekach?*

O. To ſię dla tego czyni, iż nic łatwieyſzego nie maſz, iako zdroy znaleść Rzeki, czego każdego łatwo doświadczenie ſame nauczy.

P. *Ktore ſą oſobliwſze Miaſta Francuzkie?*

O. *Paryż* Stolica Prowincyi, *l'Ile de France*, y całego Kroleſtwa. na obydwoch Rzeki Sekwany położony brzegach, niżey nieco tego mieyſca, gdzie ſię Matrona z Nią łączy; naywiękſze, naybogatſze, y napięknieyſze całego Kroleſtwa Miaſto, dwie, wzdłuż a ſiedm w około mil maiące, y ſamych ludzi na ſiedm lub ośm kroć ſto tyſięcy liczące. Ozdobione ieſt Parlamentem, ktory ſtraſznym był niegdyś Krolom ſwoim; Akademią arcy dawną y ſławną na całe Kroleſtwo, tudzież

Arcy-

Arcy-Biſkupſtwem znakomitym , chociaż nie nazbyt dawnym. *Lyon*, po Łac: Lugdunum, Stolica Powiatu ſwego, dawne,bardzo piękne,y ludne, ktorego nad Rodanem położenie,czyni Je nayhandlownieyſzym w całym Kroleſtwie, ma Arcy Biſkupa, ktory ieſt Prymaſem Gaulow. *Toulouſe*, po Łac: Toloſa; Kapitalne Langwedocyi nad Garumną iedno z naypięknieyſzych Miaſt Francyi,Stolica Parlamentu, Arcy-Biſkupſtwa, y Akademii. *Rouen*,po Łac:Rothomagus Kapitalne Normandyi, bogate, wielkie, arcy ludne, y handlowne, z portem nad Sekwaną, dokąd okręty do lądu z Oceanu przybiiaią, Stolicą ieſt Arcy-Biſkupſtwa,y Parlamentu; moſt ma miſterny, z drzewa, poſadzkę maiący, na okrętach zbudowany, tak, że ſię podnoſi, y zniża, podług tego iak Sekwana przybiera lub opada. *Bourdeaux*, po Łac: Bourdigala Kapitalne Gwyenny, Stolica Arcy-Biſkupa , y Parlamentu, arcy wielkie Miaſto, bogate, handlami ſłynące , y portem do ktorego częſto bardzo uczęſzczaią. *Marſeille*, po Łac: Marſylia, bardzo dawne, dobrze wyfundowane, arcy bogate, y handlowne Miaſto, ktorego port iednym ieſt z naybeſpiecnieyſzych nad Morzem Srzodiemnym portow, y z tych do ktorych częſto przybiiaią.

P. *Czyli ſą inſze ieſzcze iakie znacnieyſze Miaſta Francyi?*

O. Wiele ſię ieſzcze innych znacznych, y pięknych Miaſt znayduie w Francyi, ktorych w ſzczegulności opiſanie bardziey do Topografii nałeży, a niżeli do tak krotkiego Zbioru,

P. *Znayduiąż się Xięstwa iakie zamknięte w Francyi?*

O. Zadnych niemasz procz Comitatum Virdusinum, po Franc: *Venaissin* z Auenionem Miastem, należącym do Papieza, ktorego za u stąpieniem Krolow Francuzkich iestPossessorem.

P. *Ktore są inne Possessye Francyi?*

P. Procz nowo nabytych kraiow przez nią, o ktorych nic nie mowiemy dla niepewney possessyi, wiele ma to Krolestwo, Kraiow y Wysep w Ameryce, y na brzegach Afryki, procz Fortec w Azyi, o ktorych się niżey mowić będzie.

ROZDZIAŁ. II.
O Niemczech.

P. *CO rozumiesz przez Niemcy?*

O. Państwo Niemieckie, iest Cesarstwem z wielu Prowincyi, y Xięstw złożonym, ktore się pospolicie na X dzielą Cyrkułow.

P. *Co za natura iest Ziemi?*

P. Niemcy są kraiem, zdrowe, utemperowane maiącym powietrze, do zimna raczey, niż do gorąca nakłaniaiącym, ziemia obfituie w zboże, y wino. Morze oblewaiące, y Rzeki to Państwo skrapiaiące, są bardzo rybne; przytym dostatek ma lasow, w ktorych się dosyć dzikich znayduie zwierząt,

P. *Jakich obyczaiow są Mieszkańcy?*

O. Niemcy generalnie są: szczeremi, wspaniałemi, odważnemi, dobremi żołnierzami, kochaią-

cemi

cemi Nauki, bardzo dowcipnemi, wielu osobliwszych rzeczy wynalazcami Szlachta Niemiecka iest nayzacnieyszą cały Europy, taką albowiem o Szlachectwo pokazuie gorliwość, iż woli raczey Szlacheckiey bez fortuny, aniżeli Mieskiey kondycyi Osoby, choćby też naybogatsze, za dożywotnich brać przyiacioł.

P. *Jaki ma Rząd?*

O. Rząd w Niemczech iest wcale osobliwszy. Corpus Państwa tego składa się z wielu Miast wolnych, (ktore do małych nieiakich są podobne Rzeczypospolitych) y Udzielnych Włości, tak Swieckich, iako y Duchownych. Głowa całego Stanu nazywa się Cesarzem, ktory przez dziewięciu Xiążąt Udzielnych obierany bywa, Elektorow tytuł maiących.

P. *Czyli to Państwo iest strasznym postronnym?*

O. Państwo to znaczne, y mocne, w sobie, byłoby bez wątpienia naystrasznieysze w cały Europie, gdyby liczność Udzielnych Panow (ktorych interessa są sobie często przeciwne) niebyła przeszkodą do prędkiego zamysłow iakich wykonania, dla drugiego wspołecznych sił złączenia.

P. *Jaka Religia znayduie się w Niemczech?*

O. Religia Rzymska. Nikt albowiem obranym bydź nie może Cesarzem, ktoryby się w niey nie znaydował. Z tym wszystkim Luterya ogarneła Cyrkuły Westfalski, Frankoński, Szwabski, Wyższego Renu. y wiele Miast Cesarskich. Sekta Kalwińska znayduie się w Stanach Landgrawiatu Hessen-

Heſſen-Kaſſel, y innych Xiążąt (a) Zydow także wielka ieſt liczba w tym Państwie.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Rzeki w Niemczech?*

O. Oſobliwſze w Niemczech Rzeki ſą; Donay, po Łac: Danubius; ktory ma początek w Szwabſkim Cyrkule niedaleko Doneſching, y wpada w czarne Morze, Ren, po Łac: Rhenus; wypływa z Szwaycaryi z kraiu Gryzonow, gdzie wiele ma zdroiow, lubo ſię zaś między pryncypalnieyſzemi Europy liczy Rzekami w piaſkach ginie pod Katwyck Wioſką Hollandyi niedaleko Leydy. Wezer, po Łac: Viſurgis; poczyna ſię w Hrabſtwie Henneberſkim, y wpada w Morze Niemieckie. Elba, po Łac: Albis; początek ſwoy bierze z gor Połnocnych Kroleſtwa Czeſkiego, a podobnież w Morze Niemieckie wpada, Odra, po Łac: Viadrus; wypływa z pod Miaſta tegoż imienia położonego na granicy Morawy y Szląſka, trzema korytami w Baltyckie wchodzi Morze, gdzie Uzedom, y Wolin wyſpy formuie.

P. *Wylicz X. Imperii Cyrkułow?*

O. Cyrkuły Imperii ſą te: Auſtryacki, Circulus Auſtriae; Bawarſki, Bavariae; Szwabſki, Sueviae; Frankońſki, Franconiae; Wyżſzey Saxonii, Saxoniae Superioris, Niżſzey Saxonii, Saxoniae Inferioris; Weſtfalſki, Veſtphaliae; Niżſzego Renu czyli czterech Elektorow, Inferioris Rheni; Wyżſzego Renu, Superioris Rheni; Burgundzki Burgurdiae ktory iuz zaginął iako niżey.

P. *Co rozumieſz przez Cyrkuł Auſtryacki?* O.

(a) *Te Religie: Katolicka, Luterſka, y Kalwińſka, ſą Traktatem Weſtfalſkim* 1648. *w Niemczech pozwolone.*

O. Cyrkuł Auſtryacki nayobſzernieyſzy że wſzyſtkich Imperii Cyrkułow, zawiera w ſobie Arcy-Xięſtwa Styryi, Karyntyi, y Karnioli; procz Trydeńſkiego y Bryxeńſkiego Biſkupſtwa, Hrabſtwo Tyrolu, y inne niektore Powiaty.

P. *Ktore ſą oſobliwſze tego Cyrkułu Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta Auſtryi ſą te - *Wiedeń* nad Donaiem Kapitalne całego kraiu, arcy bogate, piękne, oſiadłe, ordynaryina Ceſarzow Auſtryackiego Domu Rezydencya iuż od lat dwoch ſet. *Lintz* także nad Donaiem, na miłey rowninie, ozdobne, y mocno obronne. *Gratz* nad Rzeką Muer, Kapitalne Styryi; *Klagenfurt* Karyntyi; *Laubach* Karnioli; *Inſpruck* Tyrolu.

P. *Co zawiera w ſobie Cyrkuł Bawarſki?*

O. Cyrkuł Bawarſki procz Xięſtwa y Palatinatu tegoż imienia, zawiera w ſobie Xięſtwo Neuburſkie na Zachod, z Kapitalnym Miaſtem tegoż imienia nad Donaiem; Arcy-Biſkupſtwo Saltzburgſkie, ktorego Kapitalne tegoż imienia Miaſto, nad Rzeką Saltzach w Inn wpadaiącą zoſtaie; Biſkupſtwo Freyzyngeńſkie między Wyżſzą y Niżſzą Bawaryą; Ratysboneńſkie, po Niemiec: Regensburg z Ceſarſkim Miaſtem tegoż imienia nad Donaiem, gdzie całey Rzeſzy Niemieckiey, to ieſt: Elektorow, Xiążąt, y Miaſt wolnych Seym założony ieſt, ktory ſię zawſze kontynuie. Biſkupſtwo Paſſawſkie *de Paſſau* z Miaſtem tegoż imienia w tym mieyſcu położonym, gdzie ſię Donay z Inn Rzeką zchodzi, y Chiemzeńſkie na Wyſpie pewney, ktorą iezioro tegoż imienia czyni; na Zachod Saltzburgu.

burgu. Zamyka procz tego w ſobie Bawarſki Cyrkuł: Proboſtwo Berchtolsgadeńſkie, znayduiące ſię w Biſkupſtwie Saltzburſkim, na Zachod Bawarſkiego Palatinatu, y inne niektore powiaty.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta Bawaryi?*

O. Do wſpomnionych iuż Miaſt. przydać należy *Munich* Stolicę Bawaryi, y Elektorow tegoż imienia; wielkie, y piękne Miaſto nad Izer, między Południem y Zachodem, na mil ſześć od Freyzyngen. Ingolſztad nad Donaiem, nayobronnieyſze Bawaryi Miaſto Straubing nad tąż ſamą Rzeką dośyć mocne.

P. *Co w ſobie zawiera Cyrkuł Szwabſki?*

O. Cyrkuł Szwabſki zawiera w ſobie wiele Powiatow, Duchownych, y Swieckich; z ktorych te ſą nayoſobliwſze: Xięſtwo Wirtemberſkie na Połnoc tegoż Cyrkułu; na Zachod Margrabſtwo Badeńſkie, na Południe Biſkupſtwo Konſtancyeńſkie; na Wſchod Ausburgſkie; Xięſtwo Firſztemberſkie między Hrabſtwem Badeńſkim, y Konſtancyeńſkim Biſkupſtwem, procz inſzych Powiatow.

P. *Ktore ſą w nim pryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Sztutgard po lewey ſtronie Nekry, Kapitalne Witembergſkiego Xięſtwa; Ausburg pryncypalne Miaſto Biſkupſtwa tegoż imienia, obſzerne, dobrze wyfundowane, zaſzczycone, ſławnym wyznaniem Wiary, ktore Proteſtanci Niemieccy podpiſawſzy, Karolowi V. Ceſarzowi podali w Mieśiącu Kwietniu Roku 1530. Ulm nad Donaiem; y Heibron nad Nekrą, dwa Miaſta Ceſarſkie.

P. *Ktore ſą Części Frankonii?*

O. W Cyrkule Frankońskim zawiera się Biskupstwo Bambergskie z Miastem tegoż imienia; w tym mieyscu gdzie się Reduitz z Menem zchodzi; Wirtzburskie na Zachod Bamberskiego ; Aichstadskie między Południem, y Wschodem tegoż Cyrkułu. Margrabstwo Kolmbachskie na Wschod, y Anszpachskie na Południe, procz niektorych Hrabstw, z Nurembergą Miastem, y Powiatem iego położonym na południe Biskupstwa Kulmbachskiego.

P. *Ktore są naypryncypalnieysze Miasta tego Cyrkułu?*

O. Pryncypalnieysze Frankonii Miasta są : Nuremberg sławne dla swey obszerności, ozdoby, y handlow. Miasto to nad Pregnitz położone, iednym iest z naypięknieyszych Miast Niemieckich, y ma honor konserwować insignia, służące do Koronacyi Cesarzow. Wolne iest przytym y Cesarskie. Würtzburg nad Menem, Kapitalne Biskupstwa tegoż imienia, wielkie, osiadłe, w położeniu bardzo wesołym.

P. *Ktore są Części Niższey Saxonii Cyrkułu?*

O. Cyrkuł niższey Saxonii składa się z Biskupstwa Hildesheimskiego, y Lubeckiego, z ktorych pierwsze na Południe, drugie zaś na Połnoc zostaie. Zawiera także Xięstwa Magdeburskie, y Bremeńskie; iedno na Wschod, a drugie na Zachod; na Południe Brunświckie, obrociwszy się zaś na Połnoc znayduie się Luneburskie, Sax-Lawenburgskie, Holszteinskie, y Meklemburskie.

P. *Opowiedz Miasta znacznieysze?*

O.

O. Hamburg nad Elbą, Miasto Cesarskie y Anzeatyckie, arcy wielkie, nayludnieysze, y nayhandlownieysze w całych Niemczech Okręty także pod nie po Elbie przystępuią. Lubeck na Południe Powiatu należącego do swego Biskupstwa, pierwsze Anzeatyckie Miasto. Brem nad Wezerem, y Rostock Port Morski; Meklemburskiego Xięstwa, insze dwa Anzeatyckie tego Cyrkułu Miasta. Hannower w Xięstwie Bruświeckim nad Rzeką Leyn mocne, ludne, y ordynaryina Krola Angielskiego Rezydencya, kiedy przyieżdza do Włości swych w Niemczech, ktorych y to Miasto iest cząstką.

Insze Cyrkułu tego Xięstwa wszystkie niemal maią za Stolice Miasta swegoż imienia.

P. *Ktore są Części Wyższey Saxonii Cyrkułu?*

O. Ten Cyrkuł w Południowey Części swoiey zamyka Saxonią; w połnocney Elektorat Brandeburgski, a cale na Połnoc, Xięstwo Pomeranii.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta tego Cyrkułu?*

O. Znacznieysze Wyższey Saxonii Miasta: *Drezno* nad Elbą Kapitalne Margrabstwa Miśnii, naywiększe, nayludnieysze, arcy piękne, Wyższey Saxonii Miasto, y Rezydencya Elektora swego, ktore bardziey nierownie temi czasy, niżeli przed tym kwitnie Manufakturami Porcellanowemi, ktore nad Indyiskie przekładaią. *Berlin* Kapitalne Elektoratu Brandeburskiego : insze Miasto znaczne nad Rzeką Sprée, ordynaryina Krola Pruskiego Rezydencya *Lipsk*, po Niemiec: Leypsig Jarmarkami sławne, nad Rzeką Pleiss dosyć wielkie,

bogate,

bogate, handlowne, gdzie Nauki zarowno z Kommercyami kwitną.

P. *Co w ſobie zamyka Weſtfalſki Cyrkuł?*

O. Cyrkuł ten zawiera w ſobie Biſkupſtwa, Monaſteryeńſkie, Oſnaburſkie, y Paderborneńſkie na Połnoc, Biſkupſtwo Leodyeńſkie na Zachod; Xięſtwa Juliaceńſkie, Kliwii, y Bergeńſkie; w pośrzodku ktorych ieſt Arcy Biſkupſtwo Koleńſkie, Hrabſtwo Marchionieńſkie, czyli *de Marck* ; na Połnoc Xięſtwa Bergeńſkiego, y Hrabſtwo *de Naſſau* na Wſcod tegoż Xięſtwa. Między Połnocą y Zachodem tego Cyrkułu znayduie ſię Xięſtwo Fryzhi Wſcodniey, między Połnocą y Wſchodem Xięſtwo Werduńſkie y Mindeńſkie na Wſchod Biſkupſtwa Oſnaburſkiego, Opactwo Korweiaceńſkie między Połnocą y Wſchodém Paderborneńſkiego Biſkupſtwa, Opactwo Stabulieńſkie między Południem y Wſchodem Biſkupſtwa Leodyeńſkiego.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta Weſtfalii?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta Weſtfalii ſą: Leodium: po Franc: Liege; nad Mozą, arcy obronne, piękne, wielkie, bogate, handlowne, y ludne: Kolonia dawne nad Renem Miaſto Ceſarſkie. y Anzeatyckie. Duſſeldorp, także nad Renem, Akwisgran, po Franc: Aix-la-Chapelle, Xięſtwa Juliaceńſkiego Miaſto, ſławne mineralnemi Wodami, y tym: iż niegdyś mieyſcem było Koronacyi Ceſarzow, Munſter Kapitalne Biſkupſtwa tegoż imienia, doſyć wielkie, y piękne Miaſto. Embden Kapitalne Wſchodney Fryzyi, znaczne, z dobrym

Portem

Portem nad Morſką odnogą, w ktorym ſię wielka liczba okrętow mieścić może.

P. *Ktore ſą Państwa Cyrkułu Niżſzego Renu?*

O. Zawiera w ſobie Cyrkuł ten 4. Elektoraty, to ieſt Koloński, Trewirſki, Moguncki, y Palatynatu Renu, procz Weſtfalſkiego Xięſtwa, zamykaiącego ſię w Cyrkule tegoż imienia, y innych niektorych Powiatow.

P. *A Cyrkuł Wyżſzego Renu co w ſobie zamyka?*

O W Połnocney Części tego Cyrkułu znayduie ſię Landgrawiat Haſki, Wetermaania, y Biſkuſtpwo Fuldeńſkie. W Południowey: Biſkupſtwo Wormacyeńſkie, Spireńſkie, y Bazyleyſkie, Xięſtwo Zweybryckie czyli *de Deux-Ponts* y Symmereńſkie, procz innych pomnieyſzych Powiatow, Alſacya, ktora przedtym Częścią tego była Cyrkułu, teraz należy do Francyi.

P. *Ktore ſą tych dwoch Renu Cyrkułow Miaſta?*

O. Idąc nad Renem znayduie ſię Spira, Wormacya albo Worms; Moguncya po Franc: Mayence, Koblentz, Bonna, y Kolonia. Haydelberg nad Nekrą. Manheim w tym mieyſcu, gdzie ſię ta Rzeka łączy z Renem. Nad Menem Frankfort znaczne Miaſto mieyſcem ieſt Ceſarzow Elekcyi; Kaſſel Kapitalne Landgrawiatu Haſkiego wyżey Fuldy.

P. *Co rozumieſz przez Cyrkuł Burgundſki?*

O. Cyrkuł ten, ktory iuż zaginął, zamykał w ſobie *Franche-Comte* Prowincyą, na Południe Lotaryngii, należącą teraz do Francyi. Do tego także Cyrkułu należało XVII. Prowincyi Niderland-

ſkich, o ktorych mowić będziemy powiedziawſzy wprzod nieco o Czeſkim, y Węgierſkim Kroleſtwie.

ROZDZIAŁ III.

O Czechach

P. *JAkim Kraiem ſą Czechy?*

O. Czechy ſą Kroleſtwem, ktore *ex electivo* ſtało ſię dziedzicznym Domu Auſtryackiego?

P. *Co za natura ieſt Jego?*

O. Kroleſtwo Czeſkie ieſt doſyć zimne, powietrze nie nadto zdrowe maiące, w zboże iednak, paſtwiſka, y ſzafran obfituie.

P. *Jak ſię dzieli?*

O. Dzieli ſię na Czechy właſne, y Xięſtwo Szląſkie,na Wſchod; na Margrabſtwo Morawy na Południe, y Luzacyą na Połnoc. Niżſza iednak Luzacya do Electora Saſkiego należy. Szląſk cały zoſtaie w rękach Krola Pruſkiego, ktory przez oſtatnie Traktaty w poſſeſſyi tey ſwoiey utwierdzonym zoſtał.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Rzeki w Czechach?*

O. Elba, Moldawa, Eger, maiące początek w Czeſkim Kroleſtwie. Morawa, y Odra wypływaią z Szląſka. W Luzacyi zaś znayduie ſię Rzeka Sprée.

P. *Wylicz oſobliwſze Miaſta?*

O, *Praga* nad Moldawą, Stolica całego Kroleſtwa, iedno z naywiękſzych y nayludnieyſzych Miaſt Europy, ktore wiele przykrości rożnych wytrzymało czaſow, oſobliwie podczas oſtatnich

woien-

woien. *Königengratz* nad Elbą, bardzo dobre y piękne Miasto. Na Zachod zaś Krolestwa tego nad Egrą znayduie się Egra dosyć mocne. Nad Odrą *Wrocław*, piękne, obszerne, y ludne, Kapitalne Szląska całego; Raciborz, Oppelen, Glogau nad tąż Rzeką, mocne y piękne Miasta. Nad Morawą Olmutz Kapitalne Morawii. Na Południe zaś Luzacyi iest Gorlitz Kapitalne oneyże, y Budissen insze Miasto na Zachod Miasta Gorlitz.

ROZDZIAŁ IV.
O Węgrach.

P. *CO rozumiesz przez Węgry?*

O. Węgry są Krolestwem, ktore przedtym *electivum* było, lecz Roku 1687 deklarowane iest dziedzicznym Domu Austryackiego, przez wszystkie Stany swoie w Presburgu zgromadzone.

P. *Co iest za kray?*

O. Powietrze w Węgrzech iest niezdrowe. Ziemia iednak niezmiernie obfituie w zboże, wina, y owoce. Ma podostatek zwierzyny, y dzikich bestyi. Znayduią się także złote, y srebrne Rudy, w niektorych Krolestwa tego gorach.

P. *Jakiey iest Religii?*

O. Religia Rzymska po większey części panuie w Węgrach. Wiele także iest Protestantow, ktorzy lubo wiele złego wytrzymali przeszłych czasow, teraz iednak nieco pokoiu zażywaią, przez odzyskanie przywileiow swoich, ktore im Nayiaśnieysza ich teraz panuiąca Krolowa przywrociła.

P. *Powiedz co o Przymiotach Węgrow?*

O. Mowią pospolicie, iż Węgrzy więcey chęci do woyny, niż do nauk maią, y Kommercyow. Są dumni, wielkich chwytaiący się zamysłow, s nie bardzo z sobą zgadzaiący się, w wielu ięzykach, a osobliwie w Łacińskim biegli, Ktorych ięzyk Oyczysty to ma osobliwszego, że ani on od żadnego. ani żaden inny od niego nie pochodzi.

P. *Ktore Rzeki skrapiaią Węgry?*

O. Pryncypalnieysze Rzeki w Węgrzech są: Donay płynący z Niemiec, Drawa wypływaiąca z Biskupstwa Saltzburskiego; Sawa z Wyższey płynąca Karnioli, Teysse, ktora początek swoy ma w Gorach Krempackich, dzielących Polskie od Węgierskiego Krolestwa. Trzy te ostatnie Rzeki arcy rybne, w Donaiu giną.

P. *Jak dzielisz to Krolestwo?*

O. Dzieli się na Wyższe y Niższe Węgry, ktore wraz LIV. Hrabstw zawieraią, ktore wszystkie naszych czasow w possessyi Domu Austryackiego zostaią; iako y Transylwania.

P. *Ktore się osobliwsze w nim znayduią Miasta?*

O. Nad Donaiem płynącym przez Węgry. znayduie się Buda Stolica Krolestwa. Presburg, Gran, czyli Strygonia, Wielki Waradyn nad Keres Rzeką, wpadaiącą w Teysse; Tokay wsławione winami powiatu swego, arcy obronne, w tym mieyscu, gdzie się Bodrog z Teysse łączy. Temezwar w Hrabstwie tegoż imienia na Południe Krolestwa. Essek w Sklawonii na brzegach Drawy. Naostatek Belgrad Kapitalne Serwii, tam gdzie. w Donay Sawa wpada.

P.

P. *Co ieſt Tranſylwania po Polſku* Siedmiogrodzka Ziemia?

O. Tranſylwania ieſt Xięſtwem, ktore przedtym właſnych ſwych miało Panow, a teraz do Krolestwa Węgierſkiego należy. Większa część Obywatelow iego albo Kalwińſkiey, albo Luterſkiey ieſt Religii, powietrze w niey zdrowſze, niż w Węgrzech, ziemia doſyć żyzna, maiąca w ſobie złote, y śrebrne rudy, tudzież Zupy ſolne.

Maros, y Alt ſą nayprzyncypalnieyſze w niey Rzeki, ktore ſię obiedwie na Połnoc Prowincyi tey poczynaią, Miaſto zaś Hermanſztad nad Ceber wpadaiącą w Alt, ieſt Stolicą.

R O Z D Z I A Ł V.

O Niderlandzie w powſzechności, y o Rzeczypoſpolitey Provinciarum Fœderatarum.

P. *CO rozumieſz przez Prowincye Niderlandſkie?*

O. Prowincye te, ktorych ſię XVII. liczy, położone na Połnoc względem Francyi; względem Niemiec na Zachod, dzielą ſię *in Provincias Foederatas*, czyli *Acatholicas*; ktore ſię inaczey Rzecząpoſpolitą Hollenderſką nazywaią; y na *Belgium*, czyli Niderland Katolicki.

P. *Co znaczą* Provinciae Fœderatae?

O. Prowincye te imie to maią od złączenia ſię wzaiemnego w Utrechtcie 1579. Roku, gdzie ſię obowiązały były przyſięgą, do pomagania ſobie wzaiemnego w konſerwowaniu wolności. Nazywaią

waią ſię także poſpolicie Hollandyą od iedney tegoż imienia znacznieyſzey Prowincyi ſwoiey. Dla teyże ſamey przyczyny Obywatele ich zowią ſię Hollendrami.

P. *Wiele ieſt tych Prowincyi?*

O. Prowincyi tych, ktorych VIII. przedtym było, teraz ſię VII. tylko liczy, maiących głos na ziazdach publicznych, to ieſt: Xięſtwo Geldryi, HrabſtwoZutfanii,(ktore iednę czynią Prowincyą) Hrabſtwo Hollandyi,y Zelandyi;Państwo Utrechtſkie, Fryzyi, Over-Yſſel czyli Tranſyſalanii, y Groningi.

P. *Czyli ſię iedna tylko z nich ſkłada Rzeczpoſpolita?*

O. Prowincye te, ktore do małych podobne ſą Rzeczypoſpolitych, weſpoł iednę formuią; ktora ſię Stanami Generalnemi *Provinciarum Fœdaratarum* nazywa, każda z tych Prowincyi ieſt Udzielną, rządzącą ſię podług praw ſwoich y zwyczaiow. Miaſta nawet ſame ſą niby pomnieyſze iakie Rzeczypoſpolite, zoſtaiące pod dyrekcyą Senatu, maiącego naywyżſzą władzę w niektorych rzeczach, lubo w innych podlega Stanom Prowincyalnym.

P. *Jaki ieſt Rząd tey Rzeczypoſpolitey?*

O. Rząd tey Rzeczyſpolitey ieſt Demokratyczny z Aryſtokratycznym zmieſzany, Stany albowiem każdey Prowincyi ſkładaią ſię z Szlachty, ktora weſpoł iedne tylko ma *votum*, y Deputatow Miaſt, z ktorych każdy ma *votum* ſwoie.

P. *Ktoż tedy Rządzi tym Państwem?*

O.

O. Deputaci od każdey wybrani Prowincyi, ktorzy trzy publiczne czynią ziazdy, to ieſt: Stanow Generalnych, *Conſilii Statûs*, y *Camerae Fiſci*, ktore ſię w Hadze odprawuią. Do ziazdu Generalnych Stanow naypryncypalniey należy dyrekcya intereſſow znacznieyſzey importancyi, y dawanie audyencyi MiniſtromDworow poſtronnych.

P. *Jakiey natury ieſt Ziemia?*

O. Powietrze w Sprzyſiężonych Prowincyach wilgotne ieſt, y grube; ziemia bagniſta, oſobliwie w Hollandyi, w ktorey ſię procz ſąk nic oſobliwſzego nie znayduie. W Powiatach Geldryi, y Utrechtu, rodzi ſię nieco zboża. Z tym wſzyſtkim Rzeczpoſpolita ta ieſt nayludnieyſza w całym świecie, y naybogatſza; wſzyſtkiego maiąca podoſtatek, cokolwiek do ſuſtentacyi y wygody ludzkiey ſłużyć może.

P. *Jakich obyczaiow ſą Obywatele ?*

O. Hollendrzy ſą trzeźwi, mocni, pracowici, ſtateczni, dowcipni, pilni w intereſſach ſwoich, rzetelni, y naybiegleysi w handlach y negocyacyach. Kray naymniey w całey Europie niegdyś maiący ludzi, w tak weſołe przemienili mieyſce. Rzecpoſpolita ta zawiera w ſobie wiele Miaſt dobrym kſztałtem wyſtawionych,maiących niezmierną liczbę Kanałow, ktorych brzegi drzewami ſą wyſadzane, y w takim konſerwowane porządku, iakiego nigdzie nie widziemy.

P. *Jaka Panuie Religia?*

O. Religia Kalwińſka. Atoli iednak wſzyſtkie oraz inne wolne tam maią *exercitium* Religie,gdzie

nikogo

nikogo do Wiary nie przymuſzaią. Ktora to wolność ſumienia ſprawuie : iż kray ten tak mocno kwitnący, ludnym ieſt; y wſzyſtkim mieſzkaiącym w nim arcy miłym.

P. *Ktore ſię naypryncypalnieyſze Rzeki znayduią w tych Prowincyach?*

O. Pryncypalnieyſze Rzeki znayduiące ſię *in Belgio Acatholico* ſą: Ren, y Moza. Pierwſza z nich dzieli ſię na pięć Odnog, z ktorych oſtatnia konſerwuiąca imie Renu ginie w piaſkach pod Leydą. Inſzych *zaś* Odnog te ſą nazwiſka : Wahal, Yſſel, Leck, y Waért.

P. *Jakie w nich ſą naypryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta *Provinciarum Foedaratarum* te liczą. W Xięſtwie Geldryi, Nimegue, po Łac: Noviomagus; mocno obronna forteca nad Wahal ; Arnhem na brzegu Renu ; y Haderwick nad Zuiderzée maiące Akademią. W Hrabſtwie Zutfanii nad Yſſel znayduie ſię Zutfen Stolica iego, y Doesburg. Amſzterdam pryncypalne Miaſto Połudoiowey Hollandyi, y Prowincyi Sprzyſiężonych, iedno z naywiękſzych Miaſt w Europie, bogactwy, kommercyami, y Obywatelow licznością ſłynące, ktorego Port zawſze ieſt napełniony okrętami. Leyda drugie Hollandyi Miaſto co do wielkości, nad Renu Odnogą położone, ozdobione Akademią nayſławnieyſzą w całym Belgium Acatholicum, y oblężeniem wytrzymanym w Roku 1574. ſławne, kiedy Hiſzpani nic nie wſkorawſzy odſtąpić od niego muſieli. Harlem niedaleko Jeziora tegoż imienia, 3 mile

na Zachod Amſzterdamu, obſzerne,y wielkie, certuiące z Moguncyą o wynalezieniu ſztuki Drukarſkiey. Roterdam, w tym mieyſcu, gdzie ſię Moza z Rottą ſchodzi, nayludnieyſze po Amſzterdamie Miaſto. Haga po Franc: La Haye, Miaſteczko na cwierć mile od Morza położone, w ktorym ſię Stany Generalne zgromadzaią. Jeſt doſyć wiele znacznieyſzych w Europie Miaſt; ktore iednak ani w Wielkości,aniw należytym wyſtawieniu ſą z nakomitſze

P. *Ktore ſą Miaſta innych,Prowincyi?*

O. Middelburg na wyſpie Walheren , wielkie, piękne,handlowne,y Kapitalne Prowincyi Miaſto, Fleſſinge Port morſki na teyże wyſpie ſławne dla ſwey pozycyi. Utrecht drugie Miaſto piękne, y ſtołeczne Prowincyi tegoż imienia. W Fryzyi znayduie ſię Leuward Stolica y Rezydencya Xiążęcia Arauzyackiego po Franc: d'Orange. Ale ten będąc Staduderem obrany , czyli naywyżſzym Woyſk Hetmanem , w Hadze ordynaryinie rezyduie. Harling Port Morſki, y Franeker ſławne Akademią. Dewenter, y Zwol, w Tranſyſalanii. Groninga zaś tegoż imienia ma Stolicę z Akademią.

P. *Czyli Hollandczykowie niemaią ieſzcze innych poſſeſſyi w Niderlandzie?*

O. Hollandczykowie maią ieſzcze w poſſeſſyi część Xięſtwa Brabandzkiego, Hrabſtwa Flandryi, y Xięſtwa Limburſkiego.

P. *Ktore oſobliwſze Miaſta znayduią ſię w Brabancyi Hollenderſkiey?*

O.

O. Pryncypalne Miasta Brabancyi Hollenderskiey są te: Bois le-Duc arcy obronne, położone nad Rzeką Dommel, dwie mile od Mozy. Grawe nad tąż Rzeką, niemniey mocne. Berg-op Zon inne Miasto arcy obronne, na Wschod Rzeki Skaldis, na sześć mil na Połnoc Antwerpii. Breda także mocne Miasto z tytułem Baronii, trzy mile od Morza.

P. *Wylicz Miasta Flandryi Hollenderskiey?*

O. Wszystkie niemal Flandryi Hollenderskiey Miasta arcy mocne maią fortece, między ktoremi Ekluze, Hulst, Sas-de-Gand, Ysendyck, y Axel pierwsze trymaią mieysce.

P. *Ktore Kraie należą do Hollandczykow, procz tych ktore w Europie maią?*

O, Hollandczykowie naywięcey maią kraiu ze wszystkich Narodow Europeyskich w Azyi. Maią także nie mało fortec w Afryce, procz niektorych w Ameryce części.

ROZDZIAŁ VI.

O Niderlandzie Katolickim.

P. *Jak nazywamy Niderland Katolicki?*

O. Niderland Katolicki Flandryą pospolicie zowiemy, od partykularnego nazwiska iedney z pryncypalnieyszych iegoż Prowincyi, Obywatelow zaś Belgami nazywamy.

P. *Jakiey natury Ziemia?*

O. Kray ten mniey niż przedtym w sobie zawieraiący ludzi, obfituie w zboże, pasze, y niemasz żadnego takiego kraiu, ktoryby miał tyle

znacznych Miast, tak blisko siebie będących. A lubo Cudzoziemcy Obywatelom iego tępość dowcipu przypisuią, atoli iednak wielu Zacnych z siebie wydał Meżow, ktorzy w wszelkiego rodzaiu naukach, nikomu przewyższyć się nie dali.

P. *Jaka tam panuie Religia?*

O. Sama tylko Religia Rzymska Katolicka wolne ma *exercitium* w całym Austryackim, iako y Francuzkim Niderlandzie, dla ktorey przyczyny zdało się Obywatelom kraiu tego Prowincye swoie, dla rożnicy od Akatolickiego, Katolickim nazwać Niderlandem.

P. *Wylicz mi osobliwsze Rzeki?*

O. Znacznieysze Rzeki te się liczą: Moza, Skaldis, po Franc; Escaut, Sambr, Lys, y Dile. Maią także Prowincye te dwa osobliwsze kanały, ieden z Gandawum do Brugi, y Ostendy; drugi z Bruxelli ciągnący się do Antwerpii, służące wiele negocyacyom kraiu tego.

P. *Wiele się w nim liczy Prowincyi?*

O. Niderland Katolicki z IX składa się Prowincyi, to iest: z Xięstw Brabandzkiego, Luxemburgskiego, y Limburgskiego, z Magrabstwa *Sacri Romani Imperii*, y Państwa Mechlińskiego, tudzież z Hrabstw Flandryi, Artezyi, Hannonii, y Namurku.

P. *Do kogo należą te Prowincye?*

O. Do Domu Austryackiego należy Xięstwo Brabanckie, Margrabstwo S. R. Imperii, Państwo Mechlińskie, Xięstwo Limburgskie, Luxemburgskie, y Geldryi, tudzież część Hrábstw Flandryi, Hannonii, y Namurku. Do

Do Francuzow należy Artezya cała, większa część Hannonii, y Flandryi.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta?*

O. Idąc przez wszystkie Rzeki tych Prowincyi, nad Mozą nayprzod znayduie się Namur, arcy mocne y Kapitalne Miasto Hrabstwa tegoż imienia. Nad Escaut czyli Skaldis Tornak, Udernard, Gand, Dendermond, Ruppelmond, y Antwerpia, po Franc: Anvers. Mons Kapitalne Hannonii tam gdzie się Truille schodzi z Rzeką Haysn wpadaiącą w Escaut, nad Lys: Menin, y Kutrai. Ypres na Zachod Miasta Menin; nad Tyl czyli Dyl. Lowain, po Łac: Lovanium Akademią, y Mechlin Arcy-B skupstwem sławne. Bruxella Kapitalne Xięstwa Brabanckiego, y całego Belgium Katolickiego, obszerne, wspaniałe, ludne, y ordynaryina rezydencya Gubernatora Austryackiego Niderlandu. Ostenda, y Neuport dwa pomnieysze Flandryi Miasta, położeniem swoim na brzegu Morskim sławne. Przydać sią tu może y Bruges arcy obszerne Miasto, ktore się iednym tylko kanałem od Ostendy dzieli.

ROZDZIAŁ VII.

O Lotaringii, y Alsacyi.

P. *CO rozumiesz przez Lotoryngią?*

Lotaryngią? (a) iedno z nayznacznieyszych Xięstw

(a) *Xięstwo Lotarynskie (w zamian, ktorego Xże Franciszek z Domu Lotaryńskiego, teraznieyszy Cesarz wziął Xięstwo Hetruryi) zostaie w possessyi* Stanisława I. *z De-*

Xięſtw Europy, od dawnych czaſow partykularnych miało Xiążąt, ktorego przed kilku lat uſtąpił Francyi, Xiąże onegoż Franciſzek, Mąż Dziedziczki Auſtryackiego Domu, ktory w Roku 1745. Ceſarzem obranym zoſtał.

P. *Jak dzieliſz Lotaryngią?*

O. Lotaryngia dzieli ſię temi czaſy na Xięſtwo Lotaryngii, y Xięſtwo Baru, ktore razem iednę z naypięknieyſzych Francyi czynią Prowincyą.

P. *Ktorè ſą pryncypalnieyſze Miaſta Lotaryngii?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta Lotaryngii ſą: Nanci, Kapitalne Xięſtwa całego, położone nad Murtą w Mozellę wpadaiącą, doſyć wielkie, wſpaniałe y ordynaryina ſwych Xiążąt Rezydencya: Nad Ornain Rzeczką w Matronę wpadaiącą, znayduie ſię Bar-le-Duc Kapitalne Xięſtwa tegoż imienia. Nad Mozellą ieſt: Remiremond, Eſpinal, Toul, Pont à Mouſſon, Thionvill, y Metz nayobronnieyſze w całey Lotaryngii. Nad Mozą Werdun-

P. *Co rozumieſz przez Alſacyą?*

O. *Alſacya* ieſt cząſtka Niemiec rozciągaiąca ſię nad Renem, między Lotaryngią y Szwabſkim Cyrkułem. Ta Prowincya arcy żyzna, temi czaſy należy do Francyi, ktora wniey tak ſię zmocniła fortecami, iż trudno bardzo będzie Niemcom, aby ią odzyſkali.

P. *Wylicz oſobliwſze Miaſta?*

O. Strażburg w tym mieyſcu, w ktorym ſię Ill y Bruſche Rzeki łączą, cwierć mile Renu nayznaczniey-

---

mu LESZCZYNSKIEGO *Krola Polſkiego, po ktorego śmierci wiecznemi czaſy należeć ma do Francyi.*

znacznieyſze Niemieckie Miaſto, y nayobronnieyſza forteca. Fort-Louis między Hagenau y Straż. burgiem na wyſpie w poſrzod Renu, tak mocno od natury y ludzką ufortyfikowane ręką, żeby naydłużſzy wytrzymać mogło attak. Nad Queich położona ieſt Landaw arcy mocna Forteca. W Wyżſzey zaś Alſacyi znayduie ſię New-Briſach; nowe, porządne, y mocno ufortyfikowane Miaſto.

ROZDZIAŁ VIII.

O Szwaycarach

P. *CO rozumieſz przez Szwaycaryą?*

O. *Szwaycarya* ieſt Corpus z XIII. złożone Kantonow, tyleż niemal pomnieyſzych formuiących Rzeczypoſpolitych, nie dependuiących wprawdzie od ſiebie, zkonfederowanych iednak na utrzymanie wſpolney wolności.

P. *Na wiele Części dzieliſz Szwaycaryą?*

O. Dzieli ſię na Szwaycary właſne, zamykaiące XIII. Kantonow; na Aliantow Szwaycarſkich, na kraie hołdownicze Szwaycarom, y kraie hołdownicze Aliantow ſwoich.

P. *Ktore to ſą te Kantony?*

O. Na Połnoc: Kanton, Baſel; Kan; Soleurre: Kant: Zurich; Kant: Schaffhauſen, Kant: Appenſel. W poſrzodku: Kanton Schwitz; Kant: Zug; Kant: Lucern; Kant: Underwald, y Kant: Glaris. Na południe Kant: Friburg; Kant: Uri; Kant: Berne; nayobſzernieyſze ze wſzyſtkich.

P.

Wylicz Aliantow Szwaycarſkich?

O. Alianci Szwaycarſcy ſą Ci: Opat S. Galli z ſwoim Miaſtem, znayduiącym ſię w Kant: Appenſel; Kray Gryzonow między Południęm y Wſchodem 13. Kantonow. Walezya na Południe Berneńſkiego Kantonu, Biſkup Bazyleńſki z Miaſtem Mulhauſen w Alſacyi, Genewa nad ieziorem tegoż imienia Biel, po Łac: Bienna między Połnocą y Wſchodem Jeziora ſwego imienia; Hrabſtwo Neuſchatel, y Walengii na Zachod Bienneńſkiego ieziora, y Ywerdun czyli Neuſchatel.

P. *Wylicz Kraie hołdownicze Szwaycarow?*

O. Są te: Hrabſtwo Badeńſkie; Prowincye wolne Bremgarten, y Melingen na Zachod Kant: Zurich; Turgow na Wſchod tegoż Kantonu, Reinhtal nad Renem na Wſchod Kant: Appenſel, procz innych we Włoſzech kraiow.

P. *Co nazywaſz kraiem hołdowniczym Aliantow Szwaycarſkich?*

O. Kraie hołdownicze Szwaycarſkich Aliantow ſą te: Toggenburg na Wſchod Kantonu Appenſel, Waltelin, po Łac: Vallis Tellina, Hrabſtwo de Chiavene, y Bornio na Południe Gryzonow, Niżſza Walezya na Południe Kantonu Berneńſkiego.

P. *Jaki ſię Rząd znayduie w Szwaycarach?*

O. Rząd Szwaycarſki nie ieſt iednakowy we wſzyſtkich Kantonach, w niektorych Aryſtokratyczny, a wcale Demokratyczny w Kant: Uri, Schwitz, Underwald, Zug, Glaris, y Appenſel.

P. *Czyli iednakowa w tych Kantonach ieſt Religia?*

O,

O. Kantony Zurich, Bern, Basel, Schaffhausen, Religii są Protestantskiey; Kanton Glaris, y Appeenzel częścią Kalwińskiey, częścią Rzymskiey Katolickiey, a insze VII. Kantony Rzymskiey są wszystkie Wiary.

P. *Jakiey natury iest Ziemia w tych Kantonach?*

O. Kray Szwaycarski nie bardzo iest żyzny. dla wielkiey liczby gor w nim się znayduiących. Obywatele iego są polityczni, woienni, danego raz wiernie dotrzymuiący słowa, a za ym estymowani od wszystkich dla swey szczerości.

P, *Ktore są pryncypalnieysze Miasta Szwaycarskie?*

O. Każdy Kanton nazwisko bierze od znacznieyszego swego iakiego Miasta. wyiąwszy tylko Kanton Uri, y Underwald, z ktorych pierwszy ma Altorf, a drugi Stautz Miasta.

B *Czyli się ieziora iakie znayduią w Szwaycarach?*

O. W Szwaycarach wiele się znayduie iezior znacznych, z ktorych te są pryncypalnieysze. Na Południe Jezioro Geneweńskie; na Połnoc Konstancyeńskie. Te zaś, to iest: Neuschatel, Lucerneńskie, y Zurich, Jeziora, są położone w Kantonach podobnież nazwanych.

P. *Co się ieszcze osobliwszego znayduie w Szwaycarach?*

O. Gory Alpes na całą Europę sławne, z ktorych wielka liczba Rzek wypływa, iako to: Ren, Inn, Ada, Tessin, y Aar.

RO-

ROZDZIAŁ IX.
O Sabaudyi.

P. *CO iest Sabaudya?*

O SABAUDYA: iest sławne Xięstwo tak w obszerności, iako y dla przymiotow kraiu. W ktorym ziemia ponieważ w niosłemi iest napełniona gorami, nie bardzo zatym iest żyzna, w niektorych atoli mieyscach dosyć się rodzi zboża, y wina.

P. *Do kogo należy to Xięstwo?*

O Do Krola Sardyńskiego, Xięstwo to w tym podobne iest do Francyi iż w nim Corki Sukcessyi mieć nie mogą.

P. *Przełoż cokolwiek wiedzieć możesz o Religii, y obyczaiach Sabaudczykow?*

P. Sabaudczykowie są ludzie dobrzy, z wielkim do Pana swego przywiązaniem, trzeźwi, wierni, pracowici, w Ekonomice arcy biegli. Religia zaś sama tylko Rzymska ma wolne w Sabaudyi *exercitium?*

P. *Ktore są pryncypalne w tym Xięstwie Rzeki?*

O. Te: Izer, Arc, Arwe, Drance, ktore się w nim wszystkie zaczynaią. Arc w Rzekę Izer, ta w Rodan wpada, Arwe płynie przez Prowincyą Fossygny, Drance w Jeziorze Geneweńskim ginie.

P. *Na wiele Części dzieli się Sabaudya?*

O. Dzieli się na VI. Części, z ktorych na Połnoc są te trzy: Tractus Genevensis, czyli *le Genevois*, Ager Cabellicus czyli *le Chablais*, Tractus Fossignianus czyli *Faucigny*; na południe zaś te:

Sabaudya właſna, Tarantazya, y Maurya.

P. *Ktore ſię oſobliwſze w nich znayduią Miaſta?*

O. Szambery po Łac: Camerium Stolica całey Sabaudyi, tam gdzie ſię Leſſe y Albane Rzeki ſchodzą, doſyć wſpaniałe Miaſto. Annecy in Tractu Genevenſi; Ripaille arcy miły Zamek in Agro Cabellico, nad Geneweńſkim ieziorem, między Thonon, y Ewian; Bonavila in Tractu Foſſigniaco, Mouſtiers w Tarentezyi, St. Jean w Mauryanii znacznieyſze mieyſca.

O KROLESTWACH
NA POŁUDNIE EUROPY POŁOZONYCH.

ROZDZIAŁ I.
O Portugalii.

P. *CO rozumieſz przez Portugalią?*

O. PORTUG: małe w prawdzie co do obſzerności Kroleſtwo, arcy iednak znaczne, nietylko przez ſię, ale y przez kraie ſobie poddane.

P. *Jakiey natury ieſt Kray iego?*

P. Powietrze w Portugalii ieſt czyſte, zdrowe, miłe, y utemperowane, ziemia żyzna, obfituiąca we wſzyſtkie rzeczy, potrzebie, y rozrywce ludzkiey ſłużące. W Kroleſtwie tym znayduią ſię kruſzce złote y ſrebrne, kamienne y marmuru białego gory, tudzież iaſpiſzu.

P. *Jakich przymiotow ſą Portugalczykowie?*

O. Portugalczykow poſpolicie maią za pyſznych, wynio-

wynioſſych, oſtrożnych, politycznych, trzeźwych, w Ekonomice biegłych, lubo nie bardzo przyſtoynych w ſtroiu. Sama tylko Religia Rzymſka ma mieyſce w tym Kroleſtwie, w ktorym ponieważ arcy oſtry ieſt Urząd Inkwizycyi, przeto tylko ſkrycie mogą ſię znaydować Zydzi, lub insi od Wiary Rzymſkiey odſzczepieńcy.

P, *Opowiedz Rząd Kroleſtwa tego?*

O. Kroleſtwo Portugalſkie Monarchiczne y dziedziczne, przez lat LX. zoſtawało pod rządem Krolow Hiſzpańſkich, ktorego przed ſtem niemal lat poſtradali.

P. *Ktore ſą Rzeki w Portugalii?*

O. Oſobliwſze Rzeki w Portugalii te ſię liczą; Tagus, po Portugalſku Tajo; Durius, po Port: Duero; Minhius, po Port: Minho; wſzyſtkie te Rzeki w Hiſzpanii biorą początek, a giną w Oceanie.

P. *Jako ſię dzieli Portugalia?*

O. Dzieli ſię na VI. Części, z ktorych ſię dwie na Połnoc znaydnie, to ieſt: Prowincya Interamnenſis, po Portugalſku Entro Minho & Duero, y Transmontana, po Port: Tralos-Montes; Dwie w poſrzodku: Beïra, y Extramadura; Dwie na Południe: Tranſtagana, po Port: Alentejo; y Algabrya.

P. *Co w nich ſą za znacznieyſze Miaſta?*

O. Lisbona w Extremadurze Stołeczne Portugalii, arcy wielkie, handlowne, ludne, y dla położenia ſwego nad Tagem mocno bogate, z Portem, ktory ſię między naywiękſzemi, naybeſpie-

cznieyſzemi Europy liczyć może Portami, y wiele w ſobie zawſze zawiera okrętow, ktore pobliżſze gory od wiatrow zaſłaniaią. Procz tego Miaſta ſą ieſzcze y inne wProwincyi Interamńeńſkiey, iako to: Braga obſzerne, piękne, Arcy-Biſkupa maiące. Porto z Biſkupem, handlowne, ludne, naypięknieyſze Miaſto całego Kroleſtwa po Lisbonie, y bardzo bogate dla położenia ſwoiego, na mile od uścia Duriuſa w Morze. Guimaranes między Wſchodem y południem Bragi nad Rzeczką Aves, y Pont de Lima nad Limą, między Połnocą y Zachodem tegoż Miaſta.

W Prowincyi Traſmontańſkiey czyli Tralos-Montes znayduie ſię Miranda, na ſkale przy ſamym Duriuſu; na Połnoc Braganza Kapitalne, arcy bogategoXięſtwa;na Południe Willa-Reale; Pro, wincya Beïra na Połnoc ma Lamego, na Zachod przy brzegu Morſkim Auciro, w poſrzod Wiſeo, Miaſta. Nad Rzeką Mondego na ſześć albo ſiedm mil od Oceanu położona ieſt Ko.mbra obſzerne, piękne, Biſkupa maiące, y Akademią, ſtołeczne Miaſto. Na ośm mil od niego ku Połnocy znayduie ſię oſobliwſze zrzodło, ktore wſzyſtko trawi, cokolwiek ſię weń wrzuci, czyli drzewa, czyli zwierzęta &c.

Tranſtagana Prowincya wiele w ſobie obronnych Miaſt zawiera, z ktorych te ſą naypryncypanieyſze: Ewora Arcy-Biſkupſtwem, y Akademią ſławne. Ku wſchodowi Elwas na gorze niedaleko Gwadyany po Łac: Anas; wielkie, y obronne

Mia-

Miasto, takie maiące zrzodło iż przez VI. Miesięcy całemu Miastu wody dostarczyć może.

W Algabryi iest Tawira pomierne Miasto, z obszernym portem. Faro Lagos, y Sagrez nad Oceanem. Silwes bardzo dawne Miasto, dwie mile od Morza w tak miłym, y żyznym zostaie mieyscu, że się pospolicie Raiem nazywa.

ROZDZIAŁ II.

O Hiszpanii.

P. *CO iest Hiszpania?*

O. HISZPANIA arcy obszerne Krolestwo, od Francyi Pyreneyskiemi dzielące się gorami, suche iest, kamieni pełne, y piaszczyste, a przeto mniey urodzayne; atoli iednak zboże, wino , owoce, zwierzyna, bydło, ktore się w nim znayduie, iest wyśmienite.

P. *Opowiedz znayduiący się Rząd w Hiszpanii?*

O. W Krolestwie tym Monarchicznym y Dziedzicznym, Corki nawet na Tron wstępuią, gdyby na męzkiey płci zbywało. Panowanie tey Monarchii rozciąga się po wszystkich czterech Częściach Swiata. A zatym szczycić się sprawiedliwie Krol Hiszpański może, iż nigdy w Państwach Jego nie zachodzi Słońce.

P. *Jakie maią przymioty Hiszpani?*

O. Są trzeźwi ostrożni, cierpliwi w ponoszeniu przykrości, głęboko rzeczy przenikaiący, takiey powagi, iaka się w żadnym nie znayduie Narodzie. Duma iednak y nadętość o taki Ich przy-

pra,

prawiła letarg, iż biedę raczey cierpieć wolą, niżeli pracować.

P. *Jakiey są Religii?*

O. Sama tylko Religia Rzymska znayduie się w Hiszpanii, Urząd albowiem Swiętey Inkwizycyi tak w Niey iest surowy, iż ogniem tych wszystkich karze, ktorzyby przeciwne mieli nauce Kościoła Swiętego sentymenta.

P. *Wylicz osobliwsze Krolestwa tego Rzeki?*

O. Pryncypalnieysze Hiszpanii Rzeki są te: Tagus wypływaiący z gor na Wschod Algarii Prowincyi Nowey Kastylii. Durius maiący początek w gorach Wschodnich Dawney Kastylii. Iberus także ma zdroy w gorach między Połnocą y Zachodem teyże Prowincyi. Minhius na Połnoc Gallicyi. Gwadyana wychodzi z Jeziora tegoż imienia, na Południe Nowey Kastylii. Y Gwadalkwiwir, ktory bierze początek w gorach Połnocnych teyże Prowincyi, y na dwie rowne niemal Części dzieli Andaluzyą.

P. *Na wiele Części dzielisz Hiszpanią?*

O. Dzieli się Hiszpania na XIII. Prowincyi, ktore dawnieyszych czasow wszystkie niemal miały tytuł Krolestw. Cztery z nich są położone nad Oceanem: Biskaïa, Asturya, Gallicya, Andaluzya. Cztery nad Morzem Srzodziemnym: Krolestwo Granady, Murcyi, Walencyi, y Katalaunii. Pięć w posrzodku. Arragonia, Nawarra, Kastylia Nowa, Kastylia Dawna, y Krolestwo Legionis.

P. *Wylicz pryncypalne Miasta Prowincyi położonych nad Oceanem?*

O.

O. W Biſkai ieſt Bilbao, Stolica Prowincyi, obſzerne, handlami kwitnące, na uściu Rzeki Nerwio, dwie mile od Morza położone Miaſto. S. Sebaſtyana Miaſto, y Fontarabia ; ſą dwa mocno obronne mieyſca nad morzem. Aſturyi Stolicą ieſt Owiedo, z Biſkupſtwem, y Akademią; Swiętego Jędrzeia Miaſto, y Santyllana wygodne porty morſkie. Gallicya na wſchod ma za Stolicę Miaſto S. Jakoba, czyli Kompoſtellę, Arcy-Biſkupſtwem, y Akademią ſławne, Korunnę y Wigo dwa Porty Morſkie. Znayduią ſię ieſzcze w tey Prowincyi Mondonedo, Lugo, Orenza, y Tuy IV. Biſkupſtwa, z ktorych trzy nad Minhiuſem zoſtaią. W Andaluzyi naypięknieyſzey y nayobfitſzey w całey Hiſzpanii Prowincyi, ieſt Seville nad Gwadalkwiwir, naypięknieyſze całego Kroleſtwa Miaſto, obſzerne, dobrze wyfundowane, ludne, handlowne, Stolica Arcy-Biſkupa y Akademii. Kadyx na małey Wyſpie na Połnoc Prowincyi, kommercyami kwitnie, y Portem do ktorego częſto przybiiaią okręty. Gibraltar nad Przeſmykiem Morſkim tegoż imienia, znaczne dla położenia ſwego, Ktore ſobie Anglikowie przywłaſzczyli.

P. *Ktore ſą Miaſta Prowincyi położonych nad Morzem Srzodziemnym?*

O. Granata, Arcy-Biſkupſtwo y Akademią maiące, Stolicą ieſt Prowincyi tegoż imienia. W ktorey to Prowincyi ieſzcze ſię znayduie Malaga, y Almerya dwa Morſkie Porty, y Gwadyx między Połnocą y Wſchodem Granaty. W Murcyi Murcya, w Walencyi Walencya Stołeczne ieſt Miaſto.

Kata-

Katalonia zawiera w ſobie Barcellonę, obſzerne dobrym kſztałtem wyfundowane nad morzem, bardzo ludne, y iedno z nayznacznieyſzych Miaſt Hiſzpańſkich, Rozes y Gironnę nadmorſkie porty; Tortozę nad Iberem, trzy mile od uścia iey w Morze, y Lerydę arcy obronne nad Segrą, ktora Rzeka o ſześć mil ztamtąd wpada w Iberum.

P. *A inſzych Prowincyi ktore ſą Miaſta?*

O. W Arragonii nad Iberem ieſt Sarragoza Stolica, iedno z naywiękſzych Miaſt Hiſzpańſkich, z Arcy-Biſkupſtwem, y Akademią. Tarrakona, Ternel, Balbaſtro, y Jaka Stolice tyleż Biſkupſtw; Hueſka Biſkupa ma ące y Akademią. Pampelona obronne Miaſto na ſamym wſtępie do Francyi położone, Stolicą ieſt Nawarry. Kaſtylia Dawna, ma Burgos nad Arlenſon z Arcy-Biſkupſtwem, Walladolid kommercyami kwitnące, na Połnoc Prowincyi, z Akademią, y Segowią wſławione przednim ſuknem, ktore w nim robią. Kaſtylia Nowa naywiękſza Prowincya w całym Krolеſtwie, Kapitalne Miaſto ma Madryd, Stolicę Hiſzpanii, obſzerne wprawdzie y ludne, lecz złym wyſtawione guſtem, nie dobre przytym maiące bruki; Toled nad Tagem, wielkie Miaſto nic nie ma oſobliwſzego procz Arcy Biſkupſtwa, ktorego dochody więcey niż na milion wynoſzą. Kroleſtwo Legionis na Połnoc ma Stolicę tegoż imienia, na Południe nad Rzeką Tormes Salamankę ſławne z naypierwſzą w Kroleſtwie Akademią.

P. *Ktore ſą oſobliwſze Wyſpy, należące do Hiſzpanii?*

O.

O. Pryncypalnieyſze Hiſzpanii Wyſpy na Morzu Srzodziemnym ſą te: na Wſchod Walencyi: Majoryka, Minorykay Ywika.

P. *Co maią uwagi godnego te Wyſpy?*

O. Maioryka doſyć żyzna, nic nie ma oſobliwego procz Maioryki z Biſkupſtwem y portem Miaſto. W Minoryce ieſt Port-Mahon ieden z naylepſzych Portow Srzodziemnego Morza. Tey iednak Wyſpy(a) Anglikowie napoczątkach wieku teraznieyſzego Panami ſię uczynili. Ywika w zboże, owoce, wino, y ſol obfituiąca, niektore tylko ma Miaſteczka czyli Wioſki, y Ywikę Fortecę z wygodnym Portem, nie cierpi także wężow y innych ſzkodliwych gadzin, lubo na Południe iey inna ieſt położona Wyſpa Formentera rzeczona,w ktorey nikt mieſzkać nie może, dla niezliczoney prawie mnogości wężow.

P. *Ktore Kraie należą do Hiſzpanow procz tych w Europie wyliczonych?*

O. Do Hiſzpanii należą ieſzcze w Azyi Inſulae Philippinae, Inſulae Salomonis, y Inſulae Larrones. W Afryce Ceuta obronna Forteca nad Morzem, naprzeciwko Gibraltaru; procz Wyſep Kanaryeńſkich, przez ktorych iednę Hollendry y Francuzi pierwſzey ſwoy Merydyan prowadzą. Maią także w Ameryce wiele obſzernych Państw, y Wyſp znacznych, iako ſię niżey da widzieć.

Ro-

(a) *Anglikom zaś ta Wyſpa Minoryka oſtatnich czaſow przez Francuzow ieſt odebrana, iako ſię wyżey namieniło*

ROZDZIAŁ III.
O Włochach.

P. *CO rozumieſz przez Włochy?*

O. Kray Włoſki ktoryby mogł bydź za naylepſzy poczytany w całey Europie, gdyby częſtym niepodlegał Ziemi trzęſieniom, podobny ieſt do Poł Wyſpy figurę Niemieckiego buta reprezentuiącey, y między wielu podzielony Panow, z ktorych Ci ſą oſobliwsi: Papież, Krolowa Węgierſka dziſieyſza Ceſarzowa, Krol oboyga Sycylii, Wielki Xiąże Toſkańſki teraznieyſzy Ceſarz, Krol Sardyńſki, Rzeczypoſpolite Wenecka, y Genueńſka. *&c.*

P. *Informuy mnie o naturze Ziemi?*

O. Powietrze we Włoſzech wſzędzie ieſt zdrowe, lubo bardzo gorące na Południe. Ziemia mocno obfituie w zboże, wino, oliwę, w przednie owoce każdego rodzaiu, y w iedwabne robaczki, wielką czyniące intratę.

P. *Jakie przymioty przypiſuią Włochom?*

O. Włosi ſą dowcipni, polityczni, do nauk y utrzymowania cudzych intereſſow ſpoſobni celuią w Architekturze, Malarſtwie, Snycerſtwie, do Muzyki także y widowiſkow z wielkim ſą przywiązaniem. Atoli iednak poſpolite wſzyſtkich ieſt o nich zdanie, że ſą przewrotnemi, zdradliwemi, y mſzczącemi ſię. Nie pomiarkowana chciwość tytułow, w Obywatelach Kraiu tego ſprawuie iż wielką ma Xiążąt, Hrabiow, Margrabiow liczbę.

P.

P. *Jakiey ſą Religii?*

O. Ponieważ Kray Włoſki mieyſcem Inkwizycyi, ſama wprawdzie tylko Religia Rzymſka wolne w nim ma exercitium, cierpią iednakże y Zydow, w ſamym nawet Rzymie, w ktorym Papież Głowa Kościoła Rzymſkiego rezyduie.

P. *Na wiele Części dzielą, Włochy?*

O. Dzielą na Połnocne, y Południowe; zamykaiące w ſobie wiele Państw, z ktorych ſię VII. w Połnocney, a III. w Południowey znayduie Części.

P. *Ktore ſą Państwa na Połnoc??*

O. Te Piemont, Rzeczpoſpo: Genueńſka, Xięstwo Medyolaneńſkie, Parmeńſkie. Modeńſkie, Mantuańſkie, y Rzeczpoſpolita Wenecka.

P. *A na Południe ktore ſię znayduią?*

O. Wielkie Xięstwo Toſkańſkie, Stan Papieżki, y Krolestwo Neapolitańſkie, procz wielu Wyſp znayduiących ſię przy brzegach morſkich.

P. *Wylicz oſobliwſze Rzeki?*

O, Pryncypalne Rzeki Włoſkie ſą te: Padus, po Włoſku Po, wypływaiący z pod Mont-Wiſo na granicach Delfinatu, y Margrabstwa Saluſſyeńſkiego, a w pada w OdnogęWenecką czterma znacznemi korytami. Adige, po Łac: Atheſis; początek ma pod Mont-Brolio na granicy Tyrolu y Kraiu Gryzonow, ginie zaś wOdnodze Weneckiey; na Połnoc Padu Teſino wpadaiąca w Padum, wypływa z Gory S. Gotarda w Szwaycarach. Adda zdroy ma niedaleko RzekiAtheſis podobnież w Padum wpływa. Arno, y Tyber uścia maią w Srzodziemne morze,

pierwſza

pierwſza w Xięſtwie Toſkańſkim niżey Pizy, druga kilka mil niżey Rzymu, wypływaią zaś z Appeninu.

P. *Ktore ſą oſobliwſze ieziora we Włoſzech?*

O. Jeziora nayznacznieyſze ſą Jezioro Większe, po Łac: Lacus prægrandis Komeńſkie po Łac: Lacus Larius w Xięſtwie Medyolaneńſkim, y Lacus Benacus, w Stanie Weneckim; między Weroną. Bryxyą, y Trydentſkim Biſkupſtwem.

ROZDZIAŁ IV.

O Pańſtwach Włoſkich na Południe położonych.

P. *CO ſię ma rozumieć przez Piemont?*

O. PIEMONT należący do Xiążęcia Sabaudyi, lubo ieſt po większey części napełniony gorami, obficie iednak w zboże, wino, y owoce.

P. *Na wiele ſię dzieli części?*

O. Piemont dzieli ſię na VI. Części, to ieſt: na Xięſtwo Piemontſkie, Aoſtańſkie, czyli Auguſtańſkie, Margrabſtwo Saluſſyeńſkie, y Hrabſtwo Niceńſkie.

P, *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta w tych Częściach?*

O. Turyn Kapitalne Piemontu, y wſzyſtkich Stanow Xiążęcia Sabaudyi, wielkie, piękne, bogate. handlowne, y iedno z naymocnieyſzych Miaſt Europy, położone nad Padem, Rezydencyą ieſt Xiążąt Sabaudzkich, tudzież Stolicą Parlamentu, Arcy-Biſkupſtwa y Akademii. Ywrea, Suza, Koni,

ni, Oneglia, cztery arcy mocne Miasta w tymże Xięstwie, z ktorych ostatnie port morski ma wygodny. Aosta, Wercelli, Asta, Salluzza, Nizza, pryncypalne są Miasta Hrabstw tak nazwanych, Willafranca, Port morski w Hrabstwie Niceńskim.

P. *Co iest Montferrat?*

O. MONTFERR: położony między Piemontem, Medyolanenskim Xięstwem, y Rzecząpospolitą Genueńską, do Xięstwa Sabaudyi inkorporowany, lub iest żyzny, nic iednak w sobie osobliwego nie zawiera, procz niektorych Miasteczek.

P. *Powiedz co o Rzeczypospolitey Genueńskiey?*

O. Kray Rzeczyposp. Genueńskiey maiący wiele gor rozciąga się morzem Srzodziemnym, to iest: od War, aż do Arno Rzeki. Rząd tey Rzeczypospolitey iest Arystokratyczny, Senat iey składa się z XII. Senatorow, ktorego głową iest Doza na dwa lata obrany.

P. *Ktore ma Miasta?*

O. Genua pysznym nazwane, dla przednich Pałacow, nietylko Stolicą iest Rzeczypospolitey Genueńskiey, ale też naybogatsze, nayhandlownieysze Miasto we Włoszech po Wenecyi. Obywatele, boiaźliwego iednak są serca, y danego raz nie dotrzymuią słowa. Postępuiąc zaś nieco od Zachodu na Wschod tey Rzeczypospolitey te się znayduią Miasta: Monaco Kapitalne Xięstwa tegoż imienia, pod protekcyą Francuzow będące; Albenga, Finala, Noli, Sawona, &c.

P. *Co w sobie zamyka Rzeczpospol. Luceńska?*

O.

O. Rzeczpoſpolita ta tak Aryſtokratyczna, iako y Genuenſka, nic nie ma znacznego procz Luki Kapitalnego Miaſta, nad Morzem położonego, z Biſkupſtwem, ludnego, handlownego y nie cierpiącego żebrakow.

P. *Co rozumieſz przez Medyolaneńſkie Xięſtwo?*

O. Xięſtwo Medyolaneńſkie położone na brzegu Erydanu, na tyle ſię dzieli Prowincyi, ile ma Miaſt znacznieyſzych, należy temi czaſy do Krolowy Węgierſkiey.

P. *Wylicz oſobliwſze Miaſta Jego?*

O. Nay pryncypalnieyſze Xięſtwa Medyolaneńſkiego Miaſta ſą naſtępuiące: Medyolan, bardzo handlowne, ludne, maiące Zamek naymocnieyſzy w całey Włoſkiey Ziemi, tudzież Biſkupa y Akademią; Komo nad ieziorem tegoż imienia Biſkupie, y doſyć znaczne Miaſto. Pawia Kapitalne Pawizańſkiego Powiatu Miaſto, Kremona Kremoneńſkiego, Nowara Nowarawſkiego, Alexandrya Alexandryiſkiego, Lody Lodezańſkiego. W Lomelińſkim zaś Powiecie ſą: Mortaza, y Walenza dwa obronne Miaſta.

P. *O Xięſtwie Parmy co ieſt ciekawego?*

O. Xięſtwo to dzieli ſię na Xięſtwo Parmy y Placencyi, maiące tegoż imienia Miaſta piękne, doſyć ludne, w obfitym y miłym położone kraiu,

P. *Jako ſię dzieli Xięſtwo Modeńſkie?*

O. Xięſtwo Modeńſkie doſyć żyzne, dzieli ſię na Xięſtwo Modeny, y Xięſtwo Reggio maiące Miaſta tegoż imienia. W bliſkości tego Xięſtwa znay-

duie

duie ſię ſPowiat Mirandulańſki, z Kapitalnym tegoż imienia Miaſtem.

P. *Co w ſobie zawiera Xięſtwo Mantuańſkie?*

O. Zawiera nayprzod Xięſtwo Mantuy, z ſtołecznym Miaſtem tegoż imienia, arcy obronnym dla położenia ſamego w poſrzod ieziora; potym Xięſtwo Gwaſtalſkie, Sabinetańſkie, y Kaſtylioneńſkie, procz innych pomnieyſzych, ktore od Miaſt właſnych, nazwiſka biorą.

P. *Co ſię znayduie w Stanie Rzeczypoſpolitey Weneckiey?*

O. Rzeczypoſpolita ta naydawnieyſza y nayſławnieyſza z wſzyſtkich w Europie Rzeczypoſpolitych, maiąca ſwego Xiązecia dożywotnego, ktorego Szlachta obieraią; XIV. zawiera Prowincyi. VIII. na Zachod: a na Wſchod VI.

P. *Ktore ſą na Zachod?*

O, Te: Bergomeńſka, Kremeńſka, Bryxeńſka, Weroneńſka, Wincentyńſka, Feltryneńſka, Belluneńſka, Kadubryteńſka, Wſzyſtkie te wyliczone Prowincye, maią ſtołeczne Miaſta ſwego imienia.

P. *Ktore ſą na Wſchod?*

O. Idąc z Południa ku Połnocy, te ſię znayduią: Prowincya de Rovigo, Prow: de Padua; Prow: de Trewigano, z Miaſtami podobnież rzeczonemi; Prowin: Dogado, czyli Xięſtwo Weneckie; ktorego Kapitalne Miaſto Wenecya, y całey Rzeczypoſpolitey Stolica, iednym ieſt cudem świata, nie tylko dla położenia ſwego na niezliczoney niemal liczbie Wyſp Odnogi Weneckiey, ale też dla obſzerności, wſpaniałości, y obrony, Oſtatnie

tnie dwie Prowincye ſą : Foroiuliaceńſka ktorey Kapitalne ieſt Udyna; Iſtrya Wenecka z Kapitalnym Miaſtem Capo d'Iſtria. Należy procz tego ieſzcze do Wenetow Prowincya Morlakia nad Wenecką Odnogą, ale ſtołeczne iey Miaſto Segna nad Morzem położone, zoſtaie w rękach Krolowy Węgierſkiey.

ROZDZIAŁ V.
O Państwach Włoſkich na Połnoc położonych.

P. *CO w ſobie zawiera Wielkie Xięſtwo Toſkańſkie?*

O. Wielkie Xięſtwo Toſkańſkie zawiera w ſobie Powiaty Florentſki, Pizańſki, y Sieneńſki, iedno znaczne weſpoł, formuiące Państwo; ktorego arcy obfity kray, nie tylko ma doſtatek gor, marmurowych, alabaſtrowych, porfirowych, ale też Rudy-hałunowe, żelazne, miedziane, y ſrebrne.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta w tych Powiatach?*

O. Powiat Florentſki ma Florencyą doſyć wielkie, y dobrym guſtem wyſtawione Miaſto, z Arcy-Biſkupem y Akademią, handlami kwitnące dla położenia ſwego nad Arno.

Piza z Arcy Biſkupſtwem y Akademią nad Arno także, dwie mile od morza, Stolicą ieſt Powiatu Pizańſkiego, nie tak iednakże ſławne iako Liworno, tegoż Powiatu Miaſto ufortyfikowane nad morzem obſzerne, piękne, kommercyami nay-

przod

przod, a potym wolnym wsławione portem, w ktorym się zawsze wiele znayduie Okrętow.

Siena Stolica Arcy-Biskupstwa y Akademii, Kapitalne Sieneńskiego Powiatu, na całe sławne Włochi, nayprzednieyszą iezyka Włoskiego pronuncyacyą.

P. *Co to iest Stan Papiezski?*

O. Stan Papiezki nayobszernieysze Xięstwo Włoskie, wyiąwszy Krolestwo Neapolitańskie, zostaie pod rządem Papieża tak in Spiritualibus, iako y in Temporalibus.

P. *Jak dzielisz Stan Papiezski?*

O. Stan Papiezki zawiera w sobie XII. Prowincyi, z ktorych się V. na Połnoc, a VII. na Południe znayduie.

P. *Ktore są Połnocne Prowincye?*

O. Te: Powiat Ferraryeńskie, arcy żyzny; Bononieński obfituiący we wszystko, Romanieński, w ktorym się znayduie mała Rzeczpospol: S. Maryna, Xięstwo Urbinu niezdrowe, y nieurodzayne; y Marchia Ankonitańska dosyć dobry kray.

P. *Ktore się w nich osobliwsze znayduią Miasta?*

O. Powiat Ferraryeński ma Ferrarę, y Kommachio, Bononieński Bononią bogate, y Kommercyami sławne Miasto. Romanii Kapitalne iest Rawenna z portem, y Rimini także inne portowe Miasto, niedaleko ktorego znayduie się Miasto S. Maryna, pod Rządem dwoch Wodzow zostaiące, ktorzy Głową są Rzeczypospolitey, na VI. Miesięcy obrani. Urbino Stołeczne Xięstwo tegoż Jmienia. Marchia Ankonitańska ma Miasto Ankonę

nad morzem, ktore ſię między naylepſzemi,y nayobronnieyſzemi Włoſkiemi liczyć może Miaſtami.

P. *Wylicz Prowincye na Południe będące?*

O. Stanu Papiezkiego Prowincye na Południe położone te ſię rachuią. Umbrya czyli Xięſtwo Spoletańſkie, Powiat Peruzyańſki, Orwïetańſki, Xięſtwo de Caſtro, Patrimonium S. Piotra, Kampania, y Sabina; procz Benewentańſkiego Xięſtwa z Miaſtem tegoż ſamego imienia w Kroleſtwie Neapolitańſkim położonego.

P. *Ktore ſą pryncypalne Miaſta tych Prowincyi?*

O. Spolet do Biſkupa należące Miaſto, Stolicą ieſt Umbryi; w Peruzyańſkiey ieſt Peruzya nad Tybrem z Biſkupſtwem y Akademią. Niedaleko Miaſta tego znayduie ſię iezioro także Peruzya nazwane bardzo rybne. Orwïetańſki Powiat ma Orwïeto piękne Miaſto, na ſkale bliſko Tybru położone, nietylko od Natury, lecz y ludzkiey ufortyfikowane ręki. Caſtro Stołeczne ieſt Xięſtwa ſwoiego.

Patrimonium S. Piotra obfite w zboże, wino, y oliwę, ma Kapitalne Miaſto Viterbo,doſyć obſzerne y piękne, należące do Biſkupa ſwego.y Civita-Vechia także do Biſkupa należące,z wolnym portem dla wſzyſtkich Narodow.

Rzym Stołeczne Kampanii y całego Stanu Papiezkiego, lubo iuż niemało z dawney ſwoiey poſtradał okazałości, iednakże ieſzcze naywiękſzym y naypiekznieyſzym ieſt na cały Swiat Miaſtem, położonym nad Tybrem, nietylko wſpaniałemi Kościołami,lecz y pyſznemi wſławionym Pałacami.

Magliano pryncypalne Sabinii Miasto nic niema uwagi godnego.

P. *Co ieſt Neapolitańſkie Kroleſtwo?*

O. Kroleſtwo to między naypięknieyſzemi y naylepſzemi Włoſkiemi liczące ſię Państwami, lubo powietrze ma bardzo zdrowe, y ziemie arcy żyzną, iednakże ma dwie oſobliwſze wady, nayprzod iż często doznaie trzęſięnia ziemi, powtore iż Obywatele Jego nie lepſzą maią nad Genueńczykow reputacyą. Niedawnemi dopiero czaſy Dom Hiſzpańſki odzyſkał poſſeſſyą Kroleſtwa tego, wraz z Wyſpą Sycylią do niego należą ą.

P. *Wiele ma Części to Kroleſtwo?*

O. Kroleſtwo Neapolitańſkie na IV. wielkich dzieli ſię Prowincyi, z ktorych każda znowu 3. pomnieyſze w ſobie zawiera Części, Prowincyi tych, te ſą imiona: Terra-di-Lavoro, Abruzzo, Apulia, y Kalabrya.

P. *Jak ſię dzieli Terra-di Lavoro?*

O. Terra-di-Lavoro dzieli ſię na właſną Terra-di-Lavoro, na *Principatum Citeriorem*, y *Principatum Ulteriorem*.

P. *Ktore ſię w nich znayduią Miaſta?*

O. Neapol Stolica Całego Kroleſtwa iedno z naywiękſzych, y naypięknieyſzych Miaſt Europeyſkich, Rezydencya Krolow, tudzież Stolica Arcy-Biſkupſtwa y Akademii. Od ktorego Miaſta na trzy mile ſię znayduie Gora Somna czyli Wezuwiuſz. Gaëta obronna forteca nad morzem, y Kapua nad Rzeką Wolturno, Stolica Arcy-Biſkupa, ſą dwa mocne Miaſta w Terra-di Lavorol.

Principatus Citerior ma Salerno y Amalfi dwa Miaſta nadmorſkie, *Ulterior* zaś ma Benewent z Powiatem ſwoim należącym do Papieża, y Mont-Marano.

P. *Ktore ſą Części, y Miaſta Prowincyi Abruzzo?*

O. Abruzzo Prowincya te ma Części. Abruzzo *Ulterior*, Abruzzo *Citerior*, y Hrabſtwo de Moliſe. Pierwſza z tych Części ma Miaſto Aquila, nie daleko zdroiu Rzeki Aterno. Chietti y Lanciano dwa Miaſta położone na połnoc bliżſzego Abruzzu. Moliſe zaś znayduie ſię w poſzrod Xięſtwa ſwego.

P. *Opowiedz Części, y Miaſta Apulii?*

O. Apulia zamyka w ſobie Kapitanią, w ktorey ſą Miaſta Lucera, y Manfredonia; Powiat Bari maiący Miaſta Trani y Bari, Powiat Ottranto, w ktorym ſię znayduią Ottranto, Brendiſi, y Tarent wygodne porty morſkie.

P. *Co ſię zamyka w Kalabryi?*

O. Kalabrya dzieli ſię *in Ulteriorem*, czyli dalſzą; *Citeriorem*, czyli bliżſzą; y Bazylikatę. *Citerior* Kalabrya ma Miaſta Konſenza, y Roſſano; *in Ulteriori* niedaleko Odnogi Squillackiey ieſt Kantazaro, y Rhegio arcy dawne Miaſto.

P. *Ktore ſą Wyſpy Włoſkie?*

O. Pryncypalnieyſze Wyſpy do Włoch należące ſą te: Sycylia, Sardynia, y Korſyka, tytułem Kroleſtw ozdobione. Na południe Sycylii znayduie ſię inna Wyſpa Malta, do Kawalerow Maltanſkich należąca, y maiąca za Stolicę Walettę naymocnieyſą w całym Swiecie fortecę.

P. *A przez Sycylią co rozumieſz?*

O. Sycylia naywiękſza y naypięknieyſza Europeyſka

peyſka Wyſpa, do Neapolitańſkiego należy Krolestwa, od ktorego ſię iednym tylko na poł mile ſzerokim dzieli Przeſmykiem. Powietrze ma w prawdzie zdrowe,ziemię żyzną, lecz częſtym ziemi Podlega trzęſieniom. Obywatele Jey ſą dowcipni, ktorym obłudność, y nieſtateczność przypiſuią.

P. *Jak ſię dzieli Sycylia?*

O. Na trzy Valles to ieſt: *in Vallem* di Mazara, di Demona, y Noto. W pierwſzey znayduie ſię Palermo Miaſto, obſzerne, nadmorſkie, Ordynaryina Rezydencya Gubernatora Wyſpy. Mazara y Trapano inne dwa porty ku Zachodowi. In Valle Demona znayduie ſię Meſſyana Kapitalne Sycylii Miaſto, piękne, obſzerne, bardzo bogate, y handlowne nad Przeſmykiem Meſſyńſkim. In Valle Demona znayduie ſię także Etna albo Gibel wiadoma gora dla ſzkod ktore często czynią wypływaiące z Niey nakſztałt Rzek ogniſte materye.

Vallis Noto pomnieyſze tylko niektore zawiera Miaſteczka.

P. *Co ieſt Sardynia?*

O. Sardynia wielka Wyſpa Powietrze ma grube y niezdrowe, ziemię iuż nie tak urodzayną iako Sycylia, Obywatelow nieobyczaynych. Wyſpy tey Xiąże Sabaudyi ieſt Krolem, dzieli ſię zaś na Cap Logudori, y na Cap Cagliari.

Cagliari Kapitalne Miaſto Sardynii na połnoc położone, pomierne, doſyć handlowne,y ordynaryina Wice-Krola czyli Gubernatora Rezydencya.

P. *Opiſz Korſykę?*

O. Korſyka doſyć obſzerna Wyſpa powietrze

ma

ma grube, niezdrowe, gor wiele, y kamieni, a zatym po więkſzey częśći nieurodzayna. Mieſzkańcy Jey ſą popędliwi. zemſty ſzukaiący, y niecierpliwi, u ktorych Genueńczykowie Panowie właſni, w takim ſą obmierzeniu iż niewiele do tego iuż potrzeba, aby ſię z pod Jch wybili mocy. Baſtya, Aiazzo, y Kalwi nad Morzem nayprzyncypalnieyſze ſą na tey Wyſpie Miaſta.

ROZDZIAŁ VI.
O Turczech w Europie, y Niżſzey Tartaryi.

P. *CO ſię rozumi przez Turcyą Europeyſką?*

O. Turcya Europeyſka ieſt tym kawałkiem Ceſarſtwa Ottomańſkiego, ktory w ſobie zamyka Wſchodnią Część Europy, na Południe Donaiu, między Odnogą Wenecką; Morzem Szrodziemnym y Archi-Pelagiem zoſtaiącą. Kray ten powietrze utemporowane y ziemię ma urodzayną, a lubo cały Machomentańſką ieſt ogarniony Sektą Chrześcianie iednak y Zydzi wolne w nim maią ſwey Wiary exercitium.

P. *Turcya Europeyſka iak ſię dzieli?*

O. Turcya Europeyſka dzieli ſię na Połnocną y Południową, ktore w ſobie inne pomnieyſze zawieraią Częśći.

P. *Ktore ſą Częśći Połnocney Turcyi?*

O. Te: Ziemia, Multańſka, y Wołoſka, Kroacya y Dalmacya, nad Odnogą Wenecką; nad Rzeką Sawą, y Donaiem; Boſnia, Bulgarya, Serwia, y Romania przy brzegach Czarnego Morza.

P.

P. *Czyli całe te Prowincye do Cesarza Tureckiego należą?*

O. Wiedzieć powinniśmy: że Kroacya nayprzod dzieli się na Austryacką; ktorey Stołeczne Karlszad obronną ma fortece nad Kulp; y Turecką zawieraiącą w sobie Wihitz niemniey mocną fortecę nad Unną Rzeką, wraz z Kulp wpadaiącą w Sawę.

Podobnież, Dalamacy, dzieli się na Austryacką, Wenecką, Turecką, y Raguzańską. Do Domu Austryackiego samo tylko należy Zang Miasto Stołeczne Morlakii Prowincyi Dalmackiey, do Rzeczypospolitey Weneckiey należącey; z wielu innemi od Niey dependuiącemi Wyspami. Insze Miasta w posseßyi Weneckiey zostaiące są te: Spalato, Zara, Zebeniko, y Kattaro.

W Dalmacyi Tureckiey w samym położoney szrodku y dosyć szczupłey, ku Serwii te się znayduią Miasta: Marenta, Mostar, y Klinowo.

Dalmacya na ostatek Raguzańską, nazywa się mała Rzeczpospolita przy granicach Dalmacyi położona, w wolności żyiąca, pod protekcyą Cesarzow Tureckiego, ktorym trybut daie. Ma zaś ta Rzeczpospolita szczupły bardzo kawałek ziemi, procz Wysep niektorych; z Raguzą Stołecznym Miastem swoim dosyć obronnym, zostaiącym pod rządem Senatu, do Weneckiego nieco podobnego.

P. *Opisz Multańską y Wołoską Ziemie?*

O. Moldawia, y Walachia maią osobnych Rządcow swoich, od Tureckiego Cesarza (ktoremu

żołd

żołd płacą) danych sobie. Z tych pierwsza arcy przednich dostarcza koni postronnym Narodom. Moldawii Iassy nad Scyzyą Rzeką, Walachii zaś Tergowisk w samym srodku Prowincyi położoney, iest Stolicą. Co się zaś tycze Bachoresch Miasta, to rezydencyą iest Hospodara Wołoskiego, obszerne y nad Argisch Rzeką położone, ktora niedaleko od Niego w Donaiu ginie.

P. *Ktore są Pryncypalnieysze Miasta innych Prowincyi?*

O. Na Zachod Bosnii znayduie się Jaiksa y Bagnaluc. Belgrad obronna nad Donaiem forteca Stolicą iest Serwii. Sofia przy zdroiu Rzeki Jska Stołeczne Bulgaryi. W Romanii Stambuł nad Przesmykiem od siebie nazwanym, iedno z naywiększ ch Miast, w Europie, y Stołeczne wszystkich Państw Cesarza Tureckiego. Adryanopol bardzo wesołe Miasto dla położenia nad Marizą. Gallipoli nad Przesmykiem tegoż imienia dwoma zmocnione Zamkami, Dardanelli albo też Zamkami Romelii, y Natolii, inaczey nazwanemi.

P. *Ktore są Prowincye Połnocney Turcyi Europeyskiey?*

O. Połnocna Turcya zamyka w sobie Grecyą, sławny niegdyś Kray kwitnącemi w nim naukami, teraz zaś w cale nieludny, pusty, ubogi y pod Tyrannią ięczący Turczynow, ktory do nich niemal cały naelży, wyiąwszy pomnieyfze Wenetow osiadłości.

P. *Jako się dzieli Grecya?*

O. Dzieli się na Tęgą Ziemię to iest· *Terram fir.*

firmam, y Wyſpy. Tęga Ziemia zawiera Macedonią, Albanią. Epyr, Teſſalią, Achaią, czyli Liwadią, y Moreą czyli Peloponeſum.

P. *Ktore ſię w tych Częściach oſobliwſze znayduią Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta Macedonii ſą Salonika, y Konteſſa; nad Przeſmykami podobnież nazwanemi; a na Południe znayduią ſię: Trykala, y Laryſſa. W Albanii Skutari Stolica nad Jeziorem Zenta, Durazzo y Wallona, nadmorſkie Miaſta; W Epyrze Kanina, Chimera, Previza, y Larta. W TeſſaliiJanna czyli Janina,w poſzrod Jeziora Laryſſeyſkiego, nad Penną czyli Selampryą Armiro, y Zeton nad Odnogami podobnież nazwanemi. Na południe Liwadyi ſą: Lepanto, Liwadia, Megara y Ateny. Na Poł-Wyſpie Morea w południowey ſtronie Modon; Napoli na Poł-Wyſpie Odnogi tegoż imienia, y Malwazyi na brzegach południowych wſpomnioney Odnogi.

P, *Ktore ſą Wyſpy Grecyi?*

O. Jedne znich na Morzu Jòńſkim; inne in Archi-Pelago ſą położone. Na morzu Jòńſkim ſą Korfu, Cefalonia, S. Maura, y Zante, doſyć obfite Wyſpy do Wenetow należące. Między Wyſpami Archi-Pelagu te ſą znaczuieyſze:Kandya y Negropont nad zwyczay urodzayne. Poślednią z nich ma kommunikacyą z Tęgą Ziemią przez moſt kamienny, z drugim zwodzonym łączący ſię moſtem, ktory pewnych podnoſzą czaſow, dla dania wolnego przeyſcia Okrętom. W pierwſzey Wyſpie Wenetowie niektore maią fortece.

P.

P. *Co ſię rozumi przez mnieyſzą Tartaryą,*

O. Tartarya Mnieyſza, tak nazwana dla rożnicy od Więkſzey Tartaryi w Azyi będącey, nieurodzayna w ſtronach połnocnych, ma Rządcę ſwego, Alianta Ceſarza Tureckiego, ktory ſię Hanem Tartarſkim nazywa.

P. *Jakim ſpoſobem dzieliſz tę Tartaryą?*

O. Mnieyſza-czyli Europeyſka Tartaria zawiera w ſobie Poł-Wyſp Krymę, Tartaryą Nogayſką na Połnoc Krymu, Tartaryą Oczakowſką,między Nieprem y Nieſtrem, Tartaryą Beſſarabiyſką, między Nieſtrem y Donaiem, y Drobuſką na Południe Beſſarabiyſkiey.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta w tych Prowincyach?*

O. W Krymie ieſt Kaffa dobre y obronne Miaſto, nad Przeſmykiem tegoż imienia, ktore tak iako y Kerch czyli Kerſa, do Ceſarza Tureckiego należy. W poſzrod tegoż Krymu maią Tartarzy Baccieſarai, y Or czyli Prekop dobre Miaſto na Międzymorzu.Poł-Wyſp zZiemią tego łączącym.

Tartarzy Nogaïſcy w budach tylko ſkormi przykrytych mieſzkaią w ſzczerym polu. Oczakow mocne Miaſto nad Czarnym Morzem, niżey mieſca tego położone, gdzie Niepr wpada w Morze, Stolicą ieſtTartarow Oczakowſkich.Niedaleko uścia Nieſtru znayduie ſię Białogrod czyli Akierman Stolica Beſſarabii. Bender czyli Tekin nad Nieſtrem; Kilia Nowa nad połnocnym korytem Donaiu ſą położone. Chiuſtanga przy brzegach Czarnego Morza będące, nayprycypalnieyſzym ieſt Tartaryi Drobuſkiey Miaſtem.

O AZYI

ROZDZIAŁ I.

O Azyi w powſzechności. Turcyi Azyatyckiey y Georgii.

P. *CO rozumieſz przez Azyą?*

O, AZYA ieſt Część Swiata na Wſchod względem Nas położona, łącząca ſię z Europą niedaleko Moſkwy; z Afryką niedaleko Egyptu; a z inſzych wſzyſtkich ſtron oblana wodą.

P. *Iakie ma granice?*

O. Azya na Połnoc graniczy z Morzem Lodowym, na Wſchod z Morzem Spokoynym, na Południe z Morzem Indyiſkim, na Zachod z Morzem Czerwonym, z Międzymorzem pod Suez, z Morzem Szrodziemnym, Archi-Pelagiem, Czarnym Morzem, z Don czyli Tanais, y Moſkwą Europeyſką.

P. *Jak rozległa ieſt Azya?*

O. Azya podług ſwieżych obſerwacyi, od Południa na Połnoc ma mil 1400. to ieſt od Poł-Wyſpu, Malaka; aż do Kraiow oſtatnich na połnoc, ku Nowey Zembli; a od Zachodu do Wſchodu 2400, to ieſt od brzegow Zachodniey Natolii, aż do Wſchodnich Japonii, procz Wyſp ktore ſię na pietnaście rozciągaią graduſow.

P. *Jakim ſpoſobem dzieli ſię Azya?*

O. Dzieli ſię poſpolicie na Połnocną, y Południo-

dniową; czyli na VIII. Części, to ieſt: na Turcyą Azyatycką. Syberią, Wielką Tartaryą, Arabią, Perſyą, Indyą, Chiny, y Wyſpy.

P. *Co w ſobie zawiera Turcya Azyatycka?*

O. Turcya Azyatycka wiele w ſobie zawiera Kraiow, urodzaynych niegdyś, bogatych, y ludnych, teraz zaś ledwie pomnieyſze maiących Miaſteczka, na brzegach Morza Szrodziemnego, ktore Europeyczykowie *Orientis Emporia* nazywaią: Miaſt zaś tych te ſą imiona. Smirna, Alexandrya, Trypolis, Sydon, y inſze niektore,

P. *Jako ſię dzieli Turcya Azyatycka?*

O. Turcya Azyatycka dzieli ſię na V. Części, to ieſt: na Natolią, Syrią, Turkumannią, Diarbekir, Georgią, y wiele Wyſp rożnych

P. *Co w ſobie zawiera Natolia?*

O. Natolia (ktora ſię niegdyś Mnieyſzą Azyą nazywała) ma Natolią Właſną, Karamannią, Amazyą, y Aladuli.

P. *Ktore ſię w Wyliczonych tych Prowincyach Miaſta liczą?*

O. Nayznacznieyſze Natolii Miaſta ſą: Kutay przy zdroiu Zagari Rzeki, w Czarne Morze wpadaiącey, Burſa między Południem y Zachodem Kutaiu, y Smirna znaczne Miaſto nad Archi-Pelagiem, na Morſkiey Odnodze; Satalia na ieziorze tegoż imienia, naprzeciwko Cypru, nayznacznieyſze ieſt Miaſto Karamannii. Trapezunt z Portem na Wſchod Czarnego Morza, Amazya na Kaſalmach w toż Czarne wpadaiące Morze, między nayprayncypalnieyſzemi Amazyi liczą ſię Miaſtami

ſtami. W Aladuli znayduie ſię Maraz czyli Malarias, doſyć dobre Miaſto, tam gdzie ſię Rzeka Kara czyli Riu z Eufratem łączy.

P. *Opiſz Syrię?*

O. Syria zamyka w ſobie: Syrią Właſną, Fenicyą, Judzką Ziemię, y Paleſtynę czyli Ziemię Swiętą. Alep, Antiochia, Alexandrya, ſą oſobliwſze Miaſta Syryi Właſney. Damaſzek y Trypolis należy do Fenicyi. W Ziemi Swiętey znayduie ſię Jafa Port Morſki, y Jerozolima liche Miaſteczko, nie tak iako za czaſow Chryſtuſa ſłynące.

P. *Co rozumieſz przez Turkumannią?*

O. Turkumannia (niegdyś Armenią Większą zwana) na Wſchod Aladuli Prowincyi położona, ieſt Kraiem, ktorego Mieſzkańcy w niczym bardziey nie ſą zatopieni, iako w Wielbłądow, Owiec, y Skopow tuczeniu, w ſzczerym mieſzkaiąc polu pod namiotami, y często dla paſtwiſk odmieniaiąc mieyſce.

P. *Wylicz oſobliwſze Jey Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Turkumanii Miaſta ſą: Ertzerum przy uściu Eufrateſa. Kars o kilka mil na Połnoc Ertzeru. Wan między Połnocą y Wſchodem Jeziora tegoż imienia, a niedaleko z tamtąd Betlis na Południe pomienionego ieziora.

P. *Co w ſobie zawiera Diarbekir?*

O. Diarbekir (niegdyś nazwany Aſſyrią) zawiera w ſobie Diarbekir właſny, ktory ſię przedtym Macedonią nazywał: Diarbekir, y Mozul Miaſto nad Tygrem maiący. Yerak dawniey Chaldeą czyli Babilonią zwany, ktorego te ſą oſobliwſze

Mia-

Miasta: Bagdad, y Bassora, także nad Tygrem. z tych ostatnie położone iest bliskoOdnogi Perskiey. Kurdystan Turecki, Assyrią własną przedtym nazwany, ktorego Scherazur nad małą Rzeczką w Tyger wpadaiącą, pryncypalnym iest Miastem.

P. *Podziel Georgią?*

O. Georgia, czyli Gurdystan, na cztery dzieli się Części, to iest: na Mingrellią, Jmiret, Gurgel, y Karduel od Krola Perskiego dependuiący. Pierwsze zaś trzy Prowincye, osobnych maią Panow, trybut płacących Turkom; ktorzy wiele maią fortec w tym Kraiu. Teflis nad Kur, y Erywan nad Aros wpływaiącą, w Kaspiyskie Morze, naylepsze są Karduelu, y Całey Georgii Miasta.

P. *Ktore są Wyspy Turcyi Azyatyckiey?*

O. Wyspy Turcyi Azyatyckiey są wszystkie Azyi Wyspy na Morzu Szrodziemnym położone, y do Cesarza Tureckiego należące. Z nich znacznieysze są. Cypr na przeciw Syryi, y Rodus między Połnocą y Zachodem Natolii.

ROZDZIAŁ II.

O Syberyi y Wielkiey Tartaryi.

P. *CO się rozumie przez Syberią?*

O. Przez Syberią rozumi się Kray obszerny, na Połnoc Azyi położony. Na Połnoc z morzem Lodowym, na Wschod z Wschodnim Oceanem, na południe z Tartaryą, na Zachod z gorami pasmem się ciągnącemi y dzielącemi Ją od Moskwy, graniczący, pusty, wiele Rzek znacznych za-

wiera-

wieraiący, z ktorych te ſą oſobliwſze: Obius, Jeniſſea, y Lena wpadaiące w Lodowe morze.

P. *Jak dzielą Syberią?*

O. Dzielą ią na Zachodnią y Wſchodnią: Zachodnia, ktora ieſt ſławnieyſza, zamyka w ſobie Oſtïakią z Stołecznym Miaſtem Tobolſko, tam gdzie ſię Tobol y Jrtis zchodzą Rzeki w Obium wpadaiące. Na Zachod Oſtyaku ſą Wogulitowie, a na PołnocSamoiedy ludzie,dzicy y grubiańſcy. Nad Rzeką Jeniſſea znayduią ſię Tunguzi, a względem tych na Południe ſą Burotti,iuż nie tak dzicy, iako tamci ktorzy na Połnoc mieſzkaią.

P. *A przez Syberią Wſchodnią co rozumieſz?*

O. Syberia Wſchodnia ieſt Kraiem rozciągaiącącym ſię od Rzeki Lena, aż do Morza Wſchodniego, ktory lubo bardziey nie co ieſt odkryty temi czaſy,niema iednak nic oſobliwſzego proczKamtzhatka Poł-Wyſpu.

P. *Gdzie ſię znayduie Tartarya Wielka?*

O. Tartarya Wielka rozciągaiąca ſię od Morza pod Azof, do Morza Japońſkiego, nie ieſzcze wcale wiadoma, procz tey ktora Perſyi ieſt przyległa, w Kraiach połnocnych obfituie w Ryż, y w naylepſze iakie tylko bydź może rhabarbarum.

P. *Jakich obyczaiow ſą Mieſzkańcy Kraiu tego?*

O. Tartarzy ſą dzikiemi, okrutnemi, leniwemi, tułaiącemi ſię, y do rozboiow ſkłonnemi. Wielka wprawdzie część Jch w bałwochwalſtwie zoſtaie, lecz też niemało między niemi ieſt y Machometanow. Kazdy Kray Tatarſki ma ſwego partykularnego Pana, ktory ſię Hanem nazywa.

P. *Jako się dzieli Tartarya?*

O. Tartarya dzieli się na Połnocną, y Południową; zamykaiące w sobie wiele Prowincyi, z ktorych wszystkie niemal na Połnoc, do Cara Moskiewskięgo należą,

P. *Ktore są Prowincye Połnocney Tartaryi?*

O. Te: Krolestwo Astrakan, ktorego Stołeczne tegoż imienia Miasto położone iest przy uściu Wolgi; Czerkassy między Morzem d'Azof, y Kaspiyskim; Krolestwo Bulgaryi na Połnoc Astrakanskiego, z Miastem tegoż imienia; na brzegach Wolgi, y Kazan dalev na Połnoc z Miastem tegoż imienia nad tąż Rzeką, procz innych Kraiow w ktorych się rozmaici znayduią ludzie.

P. *Co w sobie zamyka Południowa Tartarya?*

O. Tartarya Południowa na Połnoc zamyka w sobie Kray Kałmukow, y Mongalow, na Południe Kray Zagataiow czyli Usbekow, Kahgar, Tebet, Tangut, y Tartaryą Chinską.

P. *Wylicz osobliwsze Tartaryi Rzeki, y Miasta?*

O. Nayosobliwsze Tartaryi Rzeki te się liczą, na Wschod Amur wpadaiąca w Morze, czyli Odnogę pod Kamtzhatka na Zachod Schon, y Gichon, ktore w Rzece Kowares giną. Ze zaś Tatarzy w budach mieszkaią, niewiele przeto Miast maią, z ktorych te są naylepsze: Somarkand y Bochara na Południe Kraiu Usbekow, y Balch ku granicy Perskiey dosyć znaczne Miasto,

P. *Czyli się iuż nic więcey uwagi godnego w Tartaryi nie znayduie?*

O. W Tartaryi znayduie się iezioro tak obszerne,

ne, iż się Kaspiyskim nazywa morzem, ktore w około na 800. mil liczy. Liczność Rzek wpadaiących w nie, po ktorych nic nieprzybiera, oczywistym iest dowodem, iż musi mieć kommunikacyą z inszym iakim Morzem, a mianowicie z Perską odnogą, na ktorey ku końcu Jesieni ukazuią się wierzbowe liście, ktorego drzewa iako się wcale nic na brzegach Perskiey odnogi, tak przeciwnym sposobem wiele na brzegach Kaspiyskiego znayduie Morza.

ROZDZIAŁ III.

O Arabii, y Persyi.

P. *CO iest Arabia?*

O. ARABIA iest Wielki Poł-Wysep, na Połnoc cząstką Eufratesa y Syryi, na Wschod z Odnoga Perską, na Zachod z Morzem Czerwonynym grancy. A że kray teu *in Zona Torrida* iest położony, wielkie w nim przeto panuią gorąca, piaskow ma wiele, a rzek bardzo mało, y przy samych tylko brzegach nieco urodzayny, w kawę iednak, iak tylko naylepsza znaleść się może obfituie. Dzieli się, na Arabią Opoczystą, po Łac: *Petrea*, Pustą y Szczęśliwą.

P. *Co iest godnego wiadomości o Arabii?*

O. Arabia Opoczysta iest Kraiem spustoszałym, Gorą tylko Synay, na ktorey Bog przykazania dał Moyżeszowi, y błąkaniem się po niey Izraelitow przez lat 40. po wyiściu z Egyptu, wsławionym.

P. *Jako się dzieli Arabia Opoczysta?*

O. Arabia Opoczysta dzieli się na Arabią Opoczystą włásną, y Sheryf, czyli Gubernium Medyny y Mekki. W Arabii Opoczystey Tor Portowe, w

Sherif Medyna, y Mekka, osobliwsze są Miasta.

P. *Co iest Arabia Pusta?*

O. Arabia Pusta dla pustych mieysc tym udarowana imieniem, w ktorych suchość dopiekaiących piaskow mieszkania niedozwala. te tylko znacznieysze ma Miasta: Anach nad Eufratesem, Taalabią czyli Tolobią, y Tangią między puszczami Iracku, y gorami Hoia.

P. *Opisz Szczęśliwą Arabią?*

O. Arabia Szczęśliwą dla tego się tak nazywaiąca, iż żyznieysza iest nad Opoczystą y pustą Arabią, dla niedbalstwa mieszkańcow swoich mocno iest zaniedbana, z tym wszystkim rożnego rodzaiu wydaie perfumy.

P. *Co się w niey zamyka?*

O. W Szczęśliwey Arabii wiele się pomnieyszych Państw znayduie, iako to: Krolestwa Aden, y Moka; z Kapitalnemi tychże imion Miastami, przy brzegach Arabskiego Morza. Wielkiego Jamen czyli Yemen Państwa, z niektoremi pomnieyszemi Prowincyami.

P. *Co za Państwo iest Persya?*

Persya iest Krolestwem, ktorego Ziemia nie wszędzie iest iednakowa, na rowninach albowiem sucha iest y piaszczysta na gorach y w Kilian Prowincyi arcy urodzayna. Państwo to lubo lasow, y rzek okręty noszących nie ma, kommercya iednakże iego arcy wielkie zawisły na iedwabiach, bawełnie materyach, obiciach przednich, y Perłach poławiaiących się przy Bahrem Wyspie na Perskiey Odnodze.

P. *Jaki Rząd znayduie się w Persyi?*

O. Rząd w Persyi iest wcale despotyczny, Krolowie albowiem ktorzy się *Sophi Persarum* nazywaią

życiem,

życiem, y fortuną swych poddanych absolutnie władaią. Religii iest Machometańskiey, więcey ieszcze nierownie maiącey zabobonow, niżeli Turecka.

P. *Jakich przymiotow są Persi?*

O. Persi wielki dowcip, y dobre o rzeczach wszystkich sentimenta maią, przytym są przystępni, przyiemni, mili, w przyiaźni, waleczni, y z wielkim ku scyencyom przywiązaniem.

P. *Na wiele się części dzieli Persya?*

O. Persya dzieli się na Prowincyi XII: ktorych się siedm na Zachod, a Pięć na Wschod znayduie. Na Zachod iest: Iram czyli Ormiańska Ziemia. w ktorey iest gora Ararath ta, przykra, że ledwie w kilka dni do iey wyiść można wierzchu. Pryncypalne iey Rzeki: Erywan, y Naksywan nad Aras; Aderbian w posrzod ktorey iest Tauris, wielkie, piękne, y ludne Miasto; Ghilan y Mazandran, z Morzem Kaspiyskim graniczące, Irac-Agen w ktorey na Południe iest Hispahan Stolica całey Persyi, bardzo wielkie, wspaniałe, y bogate Miasto, Szuzystan, na ktorey granicach iest gora ogień z siebie wybuchaiąca, y Farsistan arcy urodzayna Prowincya, ktorey Szyras nad Bendymirem iest Stolicą,

P. *Wylicz Prowincye Wschodnie?*

O. Idąc od Zachodu na Wschod; znayduie się Kerman, względem ktorey ku południu na morzu położona iest mała Wyspa y Miasto Ormus, Segestan, Sablostan Kandahar, y Szotosan, wszystkie niemal maiące tegoż imienia Kapitalne Miasta.

ROZDZIAŁ IV.

O Indyi czyli Państwie Wielkiego Mogolu.

P. *CO rozumiesz przez INDIĄ?*

O. INDYA czyli Państwo Wielkiego Mogolu, naywiększy y naybogatszy kray Azyi, po większey części zostaiący w naygorętszy krainie; urodzayny iest, w kruszce złote, srebrne, y drogie obfituie kamienie. Mieszkańcy iego lubo są czarni, że ich iednak w czarności twarzy, na Połnoc mieszkaiący przechodzą, Mogołami się (to iest Białemi) nazywaią.

P. *Pod czyim Rządem zostaie to Państwo,*

O. Zostaie pod *Rządem* despotycznego Pana, tytuł Cesarza maiącego, ktory naybogatszym iest na cały świat w dyamenty, kamienie; y na dzień ieden (iako twierdzą) milion ma mieć intraty. Lubo zaś sam iest Machometanem, większa atoli część Poddanych Jego, w bałwochwalstwie zostaie.

P. *Jakiego Charakteru są Indyanie?*

N. Indyanie są Przystępni, dowcipu wielkiego, niektorzy z nich w bałwochwalstwie, niektorzy w Machometańskiey zostaią Sekcie, wyiąwszy mieszkaiących w kraiach od Europeyczykow dependuiących, Ci albowiem Tych trzymaią się Wiary.

P. *Jak się dzieli Indya?*

O. Indya dzieli się na trzy Części, to iest na Indostan, czyli Państwo Wielkiego Mogola, na Poł Wysep Zachodni z tey strony Gangesa, y na Poł-Wysep Wschodni z tamtey strony onegoż.

P. *Na wiele Prowincyi dzieli się Indostan?*

O. Indostan czyli Państwo Wielkiego Mogola, dzieli się na XIX. Gubernia, z ktorych X. na Połnoc, a IX. na Południe zostaie, wszystkie ogolnie maią Kapitalne tegoż imienia Miasta?

P. *Wylicz Połnocne Gubernia?*

O. Połnocne Gubernia Mogolu te się liczą: Kabul, Kaszemir, Aiud, Warada, nie daleko z droiu Gangesa,

ſa, Multan, Lahor, Delly, Agra. Ellabaſſe, y Patna.

P. *Ktore ſą Gubernia na Południe położone?*

O. Gubernia Południowe ſą te: Tatta, Azmer, Guzarad, Kandyſz, Balagat, Oregabat, Baglana, Talengat, y Jagannat czyli Bengal.

P. *Czyli ſię znacznieyſze Rzeki iakie znayduią w Indoſtanie?*

O. Między znacznieyſzemi Indoſtanu Rzekami liczy ſię: Ganges, y Indus, wypływaiące z gor, dzielących to Państwo od Wielkiey Tartaryi, Indus wpada w Morze Indyiſkie, a Ganges wielu korytami w obſzerną tegoż imienia Odnogę

P. *Ktore ſą znacznieyſze Indoſtanu Miaſta?*

O. Delly w pośrzodku kraiu będące, Stolicą ieſt całego Państwa. Surat na Wſchod Odnogi Kambaia, nayhandlownieyſzym ieſt Azyi Miaſtem, y negocyacyami wſzyſtkich Narodow kwitnącym. Ugeli nad korytém Gangeſa kommercyami bawiące ſię, w ktorym Hollendrzy oſady maią.

P. *Co ſię zamyka w Poł-Wyſpie Zachodnim Indyi?*

O. Poł-Wyſep Zachodniey Indyi zawiera w ſobie Kroleſtwo Wizapur, Golkond, Biznagar, z brzegami Koromandelu y Malabar. Krolowie Golkondy, y Wizapuru trybut Ceſarzowi Wielkiego Mogolu płacą.

P. *Wylicz znacznieyſze tego Poł-Wyſpu Miaſta?*

O. Wizapur Miaſto, Stolicą ieſt Kroleſtwa Wizaparu, przy ktorego granicach położone ieſt Goa arcy bogate y handlowne, należące do Portugalczykow. Danda y Daman w tychże Portugalczykow, a Bombaim w Anglikow źoſtaie poſſeſſyi. Golkonda bardzo obſzerne y piękne, Stolicą ieſt Kroleſtwa ſwego, na ktorego brzegach znayduie ſię Maſulipatan

Port

Port morſki, do ktorego częſto zawiiaią okręty. Na brzegach Koromandelu Peliakata do Hollendrow, Pontyſzery do Francuzow. przy brzegach zaś Malabaru Koſzyń do Hollendrow należące Miaſta. Przy ktorych wſpomnionych Koromandelu brzegach, poławiaią ſię perły, iak tylko naylepſze bydź mogą przy Odnodze Morya nazwaney.

P. *Co w ſobie zawiera Poł-Wyſep Wſchodniey-Indyi;*

O. Poł-Wyſep Wſchodniey Indyi z VII. ieſt złożony Kroleſtw,to ieſt:z Kroleſtwa Awa,Peon, y Arakan na Połnoc, z ktorych dwa oſtatnie pierwſzemu hołduią, z Kroleſtwa Siam y hołduiącemu mu Kamboia, nakoniec z Kroleſtw Tunkwin, y Koſzynſzyn na Wſchod położonych.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta, tego Poł-Wyſpu?*

O.Siam Stolica Kroleſtwa tegoż imienia, nad Menan wielką Rzeką, Krokodylami napełnioną, naypięknieyſzym, naybogatſzym, y nayhandlownieyſzym ieſt Miaſtem w całym tym Poł-Wyſpie. Malaka na Poł-Wyſpie tegoż imienia, nad Przeſmykiem położone, arcy ſpoſobne mieyſce do prowadzenia kommercyow z Wyſpami Moluckiemi, nayſławnieyſze ieſt w całey Azyi handlami Miaſto, Hollendrom od Luzytańczykow odebrane.

ROZDZIAŁ V.

O Chinach.

P. *Co ſię rozumi przez* CHINY?

O. CHINY ſą Państwem Azyi naypięknieyſzym,

ſzym, nayobfitſzym, naybogatſzym, tak wiele Miaſt maiącym, iż ſię w nim ſławnieyſzych na 150. pomnieyſzych zaś na 1300. liczy, procz Miaſteczek y Wioſek, zamykaiących w ſobie bliſko dwieście millionow ludzi.

P. *Jaki Rząd znayduie ſię w Chinach?*

O. Rząd Chińſkiego Ceſarſtwa ieſt deſpotyczny. Ceſarz albowiem abſolutnym ieſt Panem życia y fortun Poddanych ſwoich, ktory iednak ma zawſze przy boku ſwoim Mandarenow, ktorym pozwala karcić (ieżeliby iakie były) błędy ſwoie. W Ceſarſtwie tym, każdy Szlachectwa nabyć może nauką, bez względu na Urodzenie, ſamą tylko wyiąwſzy familią Krolewſką.

P. *Jakiego ſą charakteru Chinczykowie?*

O. Chinczykowie ſą dowcipni, przebiegli, obyczayni, prawdę lubiący, w naukach y ſcyencyach zatopieni, przytym iednak łakomi. zazdrośni, oſzukuiący innych, y tak pyſzni, iż wſzyſtkiemi pogardzaią Narodami, ſamych tylko wyiąwſzy Europeyczykow, ktorym ſię powodować daią.

P. *Jaka panuie Religia w Chinach?*

O. W Chinach lubo Bałwochwalſtwo, y Machometańſtwo panuie, wiele iednak y prawdziwych znayduie ſię Chrześcian.

P. *Czyli ſię znayduią Rzeki iakie w Chinach?*

O. Nayznacznieyſze Ceſarſtwa tego Rzeki ſą: Hoan, czyli Hoang, y Kian. Hoan połnocne oblewa kraie, Kiian zaś na dwie Ceſarſtwo dzieli Częśći, to ieſt: na Połnocną y Południową

P. *Na wiele ſię Części dzielą Chiny?*

O. Dzielą ſię na Tęgą Ziemię, po Łac: *Terram firmam*, na Wyſpy, y Poł-Wyſep Koreą. Ziemia tęga

zamyka

zamyka w ſobie XVI. Prowincyi, z ktorych VIII. z tey; a drugie VIII. z drugiey ſtrony Ganneſa ſą położone.

P. *Ktore ſą Połnocne Prowincye?*

O. Na Połnoc ieſt: Chenſi, Chamſi, Pekeli, Leonton między Pekeli y Loreą, Chanton, Sachuen, Honan, y Nankin.

Na Południe Yunan, Queitheu, Huquan, Thekian, Kianſi, Fokien, Quanton, y Quanſi.

P. *Wylicz Pryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Między innemi Chińſkiemi Miaſty, te ſą oſobliwſze: Pekin Kapitalne na PołnocCeſarſtwa, y Nankin nad Rzeką Kian naywiękſze w całym świecie Miaſto.

P. *Ktore ſą Wyſpy Chińſkie?*

O. Nayznacznieyſze Wyſpy ſą: Hainan na Południe Prowincyi Chanton, y Formoſa bardzo bogata y żyzna, na Wſchod Fokien Prowincyi położone Poł-Wyſep Korea łączy ſię z Chinami, y dependuie od Krola, trybut Chinſkiemu płacącego Ceſarzowi.

ROZDZIAŁ VI.
O Wyſpach Azyatyckich na Oceanie będących.

P. *KTore ſą Wyſpy Azyatyckie na Oceanie?*

O. Wyſpy Azyatyckie, ktorych ſię y wiele, y znacznych znayduie, na ſześć dzieli ſię mogą Części. Idąc tedy od Zachodu ku Wſchodowi są nayprzod Maldywſkie, ktorych niektorzy Geografowie na 11000. czyli 12000. liczą. Wyſpa Ceylan naprzeciwko Indyiſkiego Poł Wyſpu, z tey ſtrony Gangenſa. Wyſpy Sondyckie doſyć znaczne, przez ktore Linia *Aequinoctialis* przechodzi. Wyſpy Moluckie na Wſchod

Wschod Sondyckich, a wyżey nieco Filippińskie; Wyspy Marineńskie czyli Zboieckie na Wschod Filippińskich; Nakoniec Japońskie daley na Połnoc w krainie pomierney, to iest in Zona temperata położone.

P. *Czy w sobie osobliwszego te Wyspy zamykaią?*

O. Maldywskie samą tylko są sławne liczbą, dependuiąc od Krola Machometana. A lubo są nieurodzayne obfituią iednak w Czarne Korale, Bursztyn, y naypieknieysze skorupy Zołwiow Indyiskich. Przeciwnym sposobem Wyspa Ceylan niezmiernie iest bogata, y urodzayna, powietrze ma czyste, y nayzdrowsze w całey Indyi. Obywatele Jey są czarni, y osobliwszey gibkości, natura zaś wcale iest niewiadoma. Kolombo, y Ponto-Gale są dwa Morskie Porty do Hollendrow należące.

P. *Ktore są znacznieysze Wyspy między Sondyckiemi?*

O. Między Sondyckiemi Wyspami ktore geralnie w korzenia, kadzidła, y kruszce drogie opływaią, iest nayprzod iedna, znaczna dla wielkości swoiey, na 600. niemal mil w około zawieraiąca, dzieląca się na wiele Krolestw, z ktorych naysławnieysze iest Krolestwo Achen, w ktorym więcey Hollendrzy niż sami władną Krolowie. Potym znayduie się Jawa maiąca Batawią, y Bantan, ktorey po większey części Hollendrzy są Panami; Borneo arcy wielka Wyspa z Kapitalnym tegoż imienia Miastem, pod Rządem kilku zostaie Krolow, gdzie wiele Portow maiący Hollendrzy, znaczne prowadzą kommercya.

P. *Jako się dzielą Wyspy Moluckie?*

O. Wyspy te goździkami, y drogiemi wsławione kadzidłami, dzielą się na Większe y Mnieysze, Większe są te: Celebes czyli Makassar, y Mora czyli Pilolo. Mnieysze zaś te się liczą: Flores czyli Enda,

Tymor,

Tymor, mała Wyspa Amboan goździkami, y Banda Muszkatelowemi Gałkami sławne.

P. *Co iest wiadomości godnego o Wyspach Filippinskich czyli Matrafanei?*

O. Wyspy Filippińskie, ktorych znaczna iest liczba, dzielą się na Filippińskie, y Nowe Filippińskie. Nayznacznieysze z nich te się liczą: Manilla czyli Luzon, Mindanao, Tandaya, czyli Filippina, ktore po większey do Hiszpanow należą.

P. *Co są Wyspy Marynenskie czyli Zboieckie?*

O. Wyspami Maryaneńskiemi czyli Zboieckiemi nazywa się liczność Wysp pomnieyszych na Wschod Filippińskich *in Archi-Pelago S. Łazarza* położonych, ktore należąc do Hiszpanow nic osobliwszego nie maią.

P. *Opisz Wyspy Japońskie?*

O. Z Wysp Japońskich, ktorych iest 3, pomnieyszych, składa się Cesarstwo arcy bogate, y mocne, z Cesarzem, maiącym prawo nad życiem y śmiercią Poddanych swoich.

P. *Jakiego są Charakteru Japończykowie?*

O. Japończykowie są dowcipni, frantowscy, przenikaiącemi nauki, y w nich wielki czyniący postępek. Punkt honoru pierwszy iest wszelkich spraw ich początkiem, tak dalece, iż żadnych na świecie niemasz ludzi bardziey pragnących chwały, y niecierpiących wzgardy, a zatym y obyczaie ich przeciwne są wszystkich obyczaiow.

P. *Jaka iest w nich Religia?*

O. Wszyscy Japończykowie w bałwochwalstwie zostaiąc maią Kapłanow Bonzami nazwanych, maiących nad sobą Dayro niby naywyższego Kapłana, od Cesarza samego mocno respektowanego, ktory nay-

wyższe-

wyżſzemu temu Kapłanowi oſobiście złożyć powinien hołdownictwo. Dawnieyſzych czaſow znaydowali ſię w tym kraiu Chrześcianie, ale przed lat 150, wcale z niego ſą wyrugowani.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Wyſpy Japonii?*

O. Te: Nifon naywiękſza y nayznacznieyſza, wielą ſkropiona Rzekami, w ktorey na Połnoc ieſt Yedo ſtołeczne, Ceſarſtwa całego, Rezydencyalne Ceſarza, y Meako na Południe ſtołeczne niegdyś, a teraz Dayra rezydencyalne Miaſto. Bongo, Xymo, czyli Saikok na Południe względem Ninton, ieſt drugą co do wielkości, Wyſpą, ktorey Kapitalne ieſt Nangazaki na Zachod, ludne, bogate, y ſławne Miaſto oſobliwie kommercyami, ktore z Chińczykami, y Hollendrami prowadzi. Xikako czyli Tonza między Połnocą y Wſchodem wyżey wſpomnioney Wyſpy, nic nie ma oſobliwego, procz znaczney pomnieyſzych Wyſp liczby.

O AFRYCE

ROZDZIAŁ I.

O Afryce w powſzechności, Egypcie, y Barbaryi.

P. *CO ieſt* Afryka?

O. AFRYKA nieco innego ieſt tylko Poł-Wyſep łączący ſię z Azyą między morzem pod Suez. A że cała niemal żoſtaie in Zona Torrida nieznośne panuią upały, ktore iednak nie ſą przeſzkodą urodzaiom.

P. *Jakowi Obywatele znayduią ſię w Afryce?*

O.

O. Afrykanie, ktorzy po wiekſzey częſci ſą czarney. albo śniadney twarzy, oſobliwey mocy, w grubiańſtwie y dzikości żyią, y albo Bałwochwalcami ſą, albo Machometanami; Chrześcian nie cierpią, procz w niektorych Europeyſkich oſadach.

P. *Jak obſzerna ieſt Afryka.*

O. Afryka od-Południa na Połnoc, to ieſt od *Cap. Bona*, położonego na oſtatnich Kroleſtwa Tunetańſkiego brzegach, aż do *Capo di Bona Speranza* zawiera 1400, a od *Cap Verd* na Zachod; aż do *Cap Guardafui* na Wſchod będącego 1200. mil.

P. *Co ciekawego bydź może w Afryce?*

O. Nil, y Niger dwie nayznacznieyſze Rzeki, z ktorych pierwſza wypływa z Prowincyi Goyam czyli Gozam w Abiſſynii. Egypt przez ktory płynie ieſt wcale nieurodzayny, y w tenczas tylko żyzny, kiedy taż Rzeka ſiedmiu korytami w Morze Srzodziemne wpadaiąca, z brzegow ſwoich wylewa. Niger ſławną wprawdzie ieſt Nigrycyi Rzeką, zdroy iego iednak ieſzcze ieſt niewiadomy. Oſobliwſze Afryki gory ſą: Atlas Barbaryą dzielący od Biledulgeryd; Sierra Liona, Gwineą dzieląca od Nigrycyi, y gora Xiężyca, po Łacinie *Mons Lunae* ku Abiſſynii.

P. *Jako ſię dzieli Afryka?*

O. Afryka dzieli ſię na wiele częśći, między ktoremi XVI. ieſt pryncypalnieyſzych. Z tych X. znayduie ſię z tey ſtrony Ekwatora, iako to: Egypt, Barbarya. Biledugeryd, Sara czyli Deſertum Arabiae, Nigrycya, Nubia, Abiſſynia, Brzegi Abex, Ajan, y Gwinea.

P. *Ktore ſą inne Części?*

O. Sześć Części za Ekwatorem będące, ſą te: Kongo, Monomotapa, Monoë-mugi Zangwebaru, Kafraryi,

frzyi, Gwina.

P.. *Co rozumieſz przez* Egypt?

O. Egypt lubo bardzo piaſzczyſtym, arcy żyznym iednak ieſt kraiem, od Południa na Połnoc Nilem ſkropiony, ktory co Rok z brzegow ſwoich wylewaiąc, mułem ſwoim zaraża wprawdzie powietrze, ale ziemię arcy żyzną czyni, tak że ſię Magazynem Pańſtwa Tureckiego, (do ktorego należy) nazwać może.

P. *Jakiego ſą ludzie zdania o Egypcyanach?*

O. Poſpolicie ieſt zdanie: iż ſą dowcipni, przebiegli, ale leniwi przytym, łakomi, y przewrotni. Lubo zaś wielką część ich w Machomentańſtwie, doſyć ſię iednak Chrześcian y Grekow znayduie. Ktorzy to Grecy ięzykiem kraiu *Koftes* zwani, pod Patryarchą zoſtaią.

P, *Jako ſię dzieli Egypt*,

O. Dzieli ſię na Wyżſzy, y Srzedni. Said, czyli Siad, nad Nilem; Stolicą ieſt Wyżſzego Egyptu. Kair nad tąż Rzeką Srzedniego. W Niżſzym nad brzegami morſkiemi znayduią ſię. Alexandrya, Rozetta, Damietta &c,

P. *Co ieſt* Barbarya,

O. Przez Barbaryą rozumi ſię cała Część Afryki rozciągaiąca ſię od Egyptu aż do Przeſmyku de Gibraltar, a od Przeſmyku tego aż do oſtatnich brzegow Południowych Kroleſtwa Marokkańſkiego, nad Wielkim Oceanem.

p. *Jakiey natury ieſt Ziemia?*

O. Barbarya naylepſzą, ieſt y nayludnieyſzą Afryki cząſtką. Ziemia obfituie w zboże, y owoce. Powietrze naturalnie gorące, Morſkiemi utemperowane ieſt wiatrami. Ma procz tego kray ten wiele koni,

ktore

ktore w wielkim u wſzyſtkich ſą ſzacunku.

P. *Powiedz co o Charakterze Mieſzkańcow kraiu tego?*

O. Mieſzkańcy kraiu tego ſą okrutni, łakomi, pyſzni, mściwi, y nierzetelni, Religii Machometańſkiey, znayduie ſię między niemi także nieco Zydow y Chrześcian.

P. *Na wiele Części dzieli ſię Barbarya?*

O. Barbarya ſkłada ſię z VI, Kroleſtw, to ieſt: z Barkawſkiego. Trypolitańſkiego, Tunitańſkiego, Algerſkiego, Fezeńſkiego, y Marokkańſkiego, ktore wſzyſtkie Kapitalne Miaſta tegoż imienia maią.

P. *Czyli ſię iednakowym ſpoſobem rządzą wſpomnione Kroleſtwa?*

O. Kroleſtwo Trypolitańſkie, Tùnitańſkie, y Algerſkie rządzą ſię nakſztałt Rzeczypoſpol: pod protekcyą Tureckiego Ceſarza, ktory w nich ſtanowi Baſzow. Fezeńſkie y Marokkańſkie, Krolowi Marokkańſkiemu podlegaią, ktory ieſt arcy mocnym; Barkaſkie nieurodzayne y nieludne od Trypolitańſkiego dependuie.

ROZDZIAŁ. II.

O Biledulgeryd, Saara, y Nigrycyi.

P. *CO rozumieſz przez* Biledulgeryd?

O. BILEDULGERYD dzielący ſię od Barbaryi paſmem ciągnącemi ſię gorami, piaſzczyſty ieſt, nie urodzayny, nieludny; y wiele w ſobie zawiera Kroleſtw.

P. *Wylicz te Kroleſtwa?*

O. Idąc od Zachodu na Wſchod, te ſię znayduią: Sus, y Faſilet, Darha, Segelmeſſa, Tegoraryn, Zeb, Mezzab, Teckort, Gwargala, Biledulgeryd, Gademes, Fezzen,

Fezzen, procz Pustowia de Barka. Wszystkie niemal Krolestwa te hołduią Trypolitańskiemu, Algerskiemu, y Marokkańskiemu Krolestwom.

P. *Co się znaczy przez Saara czyli* Desertum?

O. SAARA nie bardzo ieszcze dotąd wiadome, mniey nawet ma Mieszkańcow niż Biledulgeryd, gorąca w nim tak są nieznośne, y takie susze, iż przez 5. lub 6. dni nieustannie iadąc, trudno o wodę dla ugaszenia pragnienia.

P. *Na wiele się dzieli Części?*

O. Dzieli się na pustowia, ktorych większa część od Kapitalnych Miast swoich nazwiska bierze, pryncypalnieysze zaś są: *Zanzaga*, Zuenzyga, Zafara, Lempta, Berdoa, Borno, y Gaóga. Lubo niektorzy Geografowie ostatnie dwa w Nigrycyi liczą.

P. *Co iest Nigrycya, czyli Murzyńska Ziemia?*

O. NIGRYCYA czyli MurzyńskaZiemia. od Czarnych Obywatelow swoich tak nazwana, nie bardziey iest wiadoma, iako Saara. Niger Rzeka ktora podług niektorych Geografow przez Nygrycyą płynie od Zachodu na Wschod, przybiera y opada tychże samych czasow, y podobnymże sposobem iako Nil.

P. *Co zawiera w sobie Kray ten.*

O. Nigrycya dzieli się na kilka Krolestw, z ktorych te naybardziey są wiadome, idąc od zachodu na wschod: Genehoa, Gambia, Tombut, Agadez, Zęgzey, Gangara, y Zafara.

P. *Jakiego Charakteru są Nigrytowie?*

O. Nigrytowie są zmyślni, niewstydliwi, leniwi y nieobyczayni. Cała zabawa Jch zawisła na chwytaniu niewolnikow w kraiach sąsiedzkich, własne nawet żony dzieci Hiszpanom przedaią, w Bałwochwalstwie lub Machometaństwie żyią, ci zaś ktorzy

w pu-

w puſzczach mieſzkaią, ani Religii ani prawa nie znaią.

ROZDZIAŁ III.

O Nubii, Abiſſynii, Brzegach Abex, Ajan, y Gwinei.

P. *Opiſz Nubią?*

O. NUBIA ieſt Część Połnocna Wyżſzey Murzyńſkiey Ziemi, zoſtaiąca pod Krolem arcy mocnym, Obywatelele Jey maią bydź polityczni, ludzcy ku Cudzoziemcom, y bitni; Kray iednak tak nam ieſt niewiadomy, iż nic pewnego o nim wiedzieć niemożna.

P. *A Abiſſynia co ieſt!*

O. ABISSYNIA bardziey nam wiadoma niż Nubia, powietrze ma dosyć utemperowane na gorach; na nizinach zaś bardzo gorące. W Kraiu tym w niektorych mieyſcach dosyć obfitym, znayduią ſię ludzie czarni, albo śniadzi, dowcipni, przebiegli, woienni, y (iako niektorzy twierdzą) po większey Części Katolickiey Wiary.

P. *Z czego ſię ſkłada Abiſſynia?*

O. W Abiſſynii dzielącey ſię na kilka Krolèſtw, niemaſz wprawdzie Miaſt, w niektorych iednak mieyſcach taka ſię liczność Wioſek znayduie, iz pole całe obſzernym niby iednym zdaie ſię bydź Miaſtem. Wielki Nagus czyli Ceſarz Abiſſynow pod Namiotami mieſzka, a zatym każde pole na ktorym ie rozbbia, Stolicą niby ieſt Państwa całego.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Abiſſynii Kroleſtwa?*

O. Między licznemi Kroleſtwy, ktorych imiona tylko ſą wiadome, nayoſobliwſzy ieſt Kray Gallow arcy

arcy woiennych, ktorzy wiele Kraiu Abiſſynom wydarli.

P. *Opiſz mi Brzegi Abex y Ajan?*

O. BRZEGI d'ABEX rozciągaiące ſię nad Morzem Czerwonym, dzielą ſię na Wyżſze, y Niżſze. W Wyżſzych od Turka dependuiących, nayznacznieyſze ſą Miaſta Erkoko, Skwaquem. Niżſze zaś obfitſze, zamykaią w ſobie Krol: Dankala należące do Morow Machometanow. W Brzegach d'Ajan mieſzczą ſię Krolestwa Adel, Magadoxo, y Rzeczpoſpolita Brawenſka procz puſtych Kraiow. W tych zaś Kroleſtwach: Brawa, Magadoxo, y Bandel nayprȳncypalnieyſze ſą Miaſta.

P. *Co ieſt godnego wiadomości o Gwinei?*

O. W GWINEI arcy ludnym Kraiu, rozciągaiącym ſię nad Morzem, wielkie panuią upały, powietrze nie zdrowe, ziemia iednak bardzo urodzayna ieſt, ponieważ w niektorych mieyſcah dwa razy żniwa bywaią.

P. *Jakich ma Obywatelow?*

O. Obywatele Jey niezmiernie czarni, mocni, dowcipni, pyſzni niewſtydliwi, przewrotni, zoſtaią pod Krolow władzą, między ktoremi nayznacznieyſi ſą Ceſarz Gwinei, y Krol Beninu.

P. *Co ieſzcze oſobliwſzego ma ta Część Afryki?*

O. Bawi ſię mocno Negocyacyami: Złotem, Słoniow kością, y Niewolnikami, ktoremi Europeyczykow bogacą, y to pomienionych pobudziło Europeyczykow, iż oſady ſwoie w te wprowadzili Kraie.

ROZDZIAŁ IV.

O Państwach Afrykańskich za Ekwatorem położonych.

P. *CO iest Kongo?*

O. Krolestwo KONGO podług niektorych Geografow należy do Gwinei, a zamyka w sobie wiele Krolestw, ktore albo poddane, albo hołdownicze, albo Towarzyskie są Krola Kongu. Krolestw tych te są imiona: Loango, Kongo, Angola, Bengela, Matemba. S. Salwador Kapitalne Kongu naylepszym iest Państwa całego Miastem.

W Krolestwie Makoko na Wschod Loango położonym mieszkaią Narody ludzmi żyiące; ktore tak wiele okrucieństwu swemu pozwalaią, że się wzaiemnie pożeraią, względu na płeć, y pokrewieństwo niemaiąc.

P. *Monomatapa czym sławne?*

O. MONOMATAPA arcy urodzayny Kray, zostaie pod Rządem Pana, ktorego Portugalczykowie Cesarzem złota nazywaią, przeto iż w Państwach swoich wiele ma kruszcow złotych, tak że y Rzeki nawet w złote rudy obfituią, Ludzie Iego są arcy czarni, lecz urodziwi, trwali, woiennieysi niżeli inne pobliższe Narody,

P. *Co się rozumi przez Monoëmugi?*

O. MANOE-MUGI na Połnoc Monomatapy iest Kray nie bardzo wiadomy, w ktorym Narody ludzi pożeraiąc mieszkaią. To tylko iest naypewnieysza o nim iż wiele ma złota, srebra, miedzi, kości Słoniowey, co wszystko Mieszkańcy Jego do Nadmorskich (pobliższych Kraiow) Miast znoszą.

P. *Informuy mnie o tym co wiedzieć możesz o Zangwebarze?*

O.

O. ZANGWEBAR ktory ieſt położony między brzegami Ajan y Kafraryą, wiele błota, y niezdrowe ma powietrze. Bogactwa Jego zawiſſy na Złocie, Kośći Słoniowey mocno do Kommercyow pomagaiącemi. Mieſzkańcy ſą czarni, y doſyć powolni, w bałwochwalſtwie lub Machometańſtwie żyiący.

P. *Co w ſobie ten Kray zamyka?*

O. Zangwebar zamyka kilka Kroleſtw, między ktoremi te ſą znacznieyſze: Melinda y Monbaſa, Quiloa z nadmorſkiemi tegoż imienia Miaſtami, w ktore to Kroleſtwo Portugalczykowie oſady ſwoie wprowadzili, wielki czyniące awantaż.

P. *Opiſz brzegi Kafraryi?*

O. Brzegami Kafraryi nazywa ſię ta rozległość kraiu nad morzem, ktora na połnoc y Wſchod z Zangwebarem graniczy, między Połnocą y Zachodem z Kroleſtwem Kongu. Powietrze w nich ieſt zdrowe, ziemia w niektorych mieyſcach, obfituie w zboże, Wino, y Owoce, Bydła ma podoſtatek. Ludzie w nim mieſzkaiący ſą, czarni, aldo śniadzi, noſow płaſkich, wargow wypukłych, y ſtraſznego wzroku.

P. *Czyli nic oſobliwego w tym kraiu niemaſz?*

O. W Brzegach Kafraryi znayduie ſię godna wiadomości Gora Nadmorſka Dobrey Nadziei czyli *Capo di Bona Speranza* do Hollendrow należąca, gdzie ſię co Rok opatruią Okręty Ich, idące y powracaiące z Indyi. To zaś opatrzenie zawiſſo na dobrey wodzie, owcach, żaglach, y Winie. Maią także y Portugalczykowie w Sofali na Wſchodnich Kafraryi brzegach znaczną Fortecę, ktora im wiele pomaga do prowadzenia Kommercyow z temi kraiami.

ROZDZIAŁ V.

O Wyſpach Afrykańſkich.

P. *Wiele ieſt Wyſp Afrykańſkich?*

O. Znacznieyſze Afryki Wyſpy ſą te: na Wſchodnim Oceanie Madagarſkar; na Zachodnim Wyſpy Zielonego Brzegu czyli *Cap Verd*, y Kanaryiſkie.

P. *Informuy mnie o Wyſpie Madagaſkar?*

O. Madagaſkar naywiękſza w całym świecie Wyſpa 800. mil ma w około, ziemia w niey ieżeli uprawiona bywa, ieſt nad miarę urodzayna. Mieſzkańcy zaś iedni ſą czarni a drudzy bieli, Religii Pogańſkiey, Żydowſkiey iednak y Machometańſkiey nieco zarywaiącey.

P. *Wyſpy Zielonego Brzegu do kogo należą?*

O. Wyſpy te należące do Portugalczykow nie ſą ludne, dla powietrza niezdrowego, y nieurodzaiu, a liczy ſię Ich 20. z ktorych nayſławnieyſza ieſt: S. Jago, Gubernatora Rezydencya.

P. *Wiele ieſt Wyſp Kanaryſkich?*

O. Wyſp Kanaryiſkich, ktore ſię dawnemi czaſy *Fortunatae* nazywały 10. ſię czyli 12. liczy, lecz VII. ieſt znacznieyſzych, ludnych, powietrze zdrowe, y ziemię urodzayną maiących. Należą do Hiſzpanow, ktorzy z Nich wiele Cukru, y Wina przedniego wywożą,

P. *Wylicz znacznieyſze te Wyſpy?*

O. Są te: Kanarya, Teneryffa, y Fer. Poślednia tym tylko ieſt ſławna, iż przez Nią Francuzy pierwſzy prowadzą Merydyan, dwoma graduſami bardziey na Zachod zbaczaiący niz Hollenderſki.

P. *A inne co oſobliwſzego zawieraią?*

O. Wielka Kanarya obfituie w owoce, wino, a oſobliwie w zboże, ktore w niey dwa razy na Rok

to

to ieſt w Mieſiącu Lutym y Maiu zbieraią. Kapitalne tegoż Imienia tey Wyſpy Miaſto na Wſchod położone, arcy wielki ma port y wygodny. W Teneriffie ieſzcze żyźnieyſzey od Kanaryi znayduie ſię ſławna Gora Picus, (przez ktorą Hollendrzy pierwſzy ſwoy prowadzą Merydyan) takiey wyſokości: iż ią o mil 40. na Morzu zoczyć można. Wierzchołek Jey zawſze ieſt okryty ſniegiem, lubo w kraiu tamtym ani śniègu, ani mrozu nie znaią. Kapitalnym tey Wyſpy ieſt Laguna gdzie Gubernator Kanaryiſkich Prowincyi rezyduie.

P. *Wſpomniy co ieſzcze y o innych?*

O. Procz wyliczonych Wyſp, ieſt ieſzcze Zokotara niedaleko Gory Nadmorſkiey Gwardefui, przy ſzyi Odnogi Balbelmandel nazwaney, oſobnego maiąca Pana. Madera na Połnoc Kanaryiſkich, Wyſpa S: Tomaſza na Zachod Gwinei pod Ekwatorem, do Portugalczykow należą, Wyſpa S. Heleny na Wielkim Oceanie między Afryką y Ameryką, w ſzeſnaſtym południowey ſzerokości graduſie położona, należy do Anglikow: Na Wſchod Madagaſkaru Wyſpa Burbon, weſoła y Urodzayna do Francuzow, y Wyſpa S. Maurycego do Hollendrow należy. Między Połnocą y Zachodem Madagaſkaru znayduiące ſię Wyſpy Komorra czyli Maiotta, ſą nakſztaſt wieńca wiele Wyſp drobnych zamykaiącego, oſobnych maiących Panow, ktorzy hołd Portugalczykom płacą: Na Połnoc wzwyż wſpomnionych ſą Wyſpy Amirantſkie ktore iednak nic w ſobie oſobliwego nie zamykaią,

O AMERYCE

ROZDZIAŁ I.

O Ameryce, y o tym co w ſobie zawiera.

P. *CO ieſt Ameryka?*

O. AMERYKA ieſt wielki ten y obſzerny *Continens*, na przeciwko tego w ktorym my zoſtaiemy będącey, ktory przed 260. bliſko lat nieco odkrył *Chriſtophorus Columbus* Genueńczyk, a po nim *Americus Veſputius* Florenczyk, od Ktorego też Cały ten *Continens* ma nazwiſko.

P. *Czyli przybywaiący pierwſzy raz do kraiu tego ludnym go zaſtali?*

O. Przy początkach odkrycia ſwego Ameryka doſyć ludną była, mieſzkańcow maiąca albo białych, albo sniadych, pod rozmaitym żyiących Rządem, nakſztałt Monarchii iakich, albo Rzeczypoſpolitych w Bałwochwalſtwie iednak albo w cale bez Religii.

P. *Kto temi czaſy mieſzka w Ameryce?*

O. Czworakich Obywatelow ma teraz Ameryka, to ieſt: Europeyczykow ktorzy ſię w niey zmocnili, Amerykanow Rodowitych, Metyſſow, z Europeyczykow y Amerykanek ſpłodzonych, y Nigrytow z Afryki do uſſug Europeyczykow ſprowadzonych.

P. *Na wiele ſię Części dzieli Ameryka?*

O. Między morze Panama w pośrzod Ameryki będące, dzieli ią na Dwie Wielkie Części, Połnocną y y Południową, ktore ſię znowu na mnieyſze dzielą Cząſtki.

P. *Ktore ſą Części Połnocney Ameryki?*

O.

O. Połnocna Ameryka dzielić się może na VI. pryncypalnych Części. to iest: na Kanadę czyli Nową Francyą, Wirginią Florydę, Mexyk, Nową Hiszpanią, y Wyspy.

P. *A Południowa iak się dzieli?*

O. Na siedm osobliwszych Części to iest: na Ziemię tegą czyli *Terram Firmam*, Peru, Kray Amazoński, Brazylią, Prowincye Perakwayskie czyli *Rio de la Plata*, Chili, Ziemią Magellańską, y Wyspy niektore.

P. *Czyli się w niey znayduią Gory iakie?*

O. Nayslawnieysze Amerykańskie Gory te się liczą: Andes czyli Kordilles w Peru y Chili, poczynaiące się od Przesmyku Magellańskiego, a kończące się przy Między-Morzu Panama, ktore naywyższe bydź maią, że wszystkich Gor na ziemi będących, y Apalaches na Zachod Wirginii niemniey sławne dla swey wyniosłości.

P. *Ktore są Rzeki naypryncypalnieysze?*

O. Naysławnieysze Połnocney Ameryki te są Rzeki: S. Wawrzyńca czyli Kanada; Wypływaiąca z Jeziora Hurons, y w Odnogę S. Wawrzynca, wpadaiąca, Mechassyppi czyli Missippi poczynaiąca się na zachod Kanady w 50. szerokości gradusie; uście maiąca na Południe Florydy w Odnogę Mexykańską. W Południowey Części iest sławna Amazonow Rzeka przez całą niemal Amerykę do Zachodu na Wschod płynąca. Srebrna Rz ka czyli de la Plata razem z Parakwirem płynąca w Prowincyi tegoż Jmienia, w Morze Magellańskie wpadaiąca Korytem na 50. mil szerokim.

P. *Wylicz osobliwsze Przesmyki y Odnogi?*

O. W bliskości Ameryki są dwa sławne Przesmy-

ki:

Hudſon na Połnoc, y Magellan na Południe. Pierwſzy ztyka ſię z wielką Odnogą czyli Zatokiem Morſkim tegoż imienia; Drugi między ziemią Magellańſką y Ziemią Ognia zoſtaie: Odnogi zaś pryncypalnieyſze te ſię liczą. Zatok Hudſon, Odnoga Mexykańſka, Honduras, Kartageńſka, y Panama, &c.

ROZDZIAŁ II.
O rożnych Częściach Połnocney Ameryki.

P. *JAk obſzerna ieſt Połnocna Ameryka?*

O. Ponieważ Połnocna Ameryka nie ieſt ieſzcze znaioma z tamtey ſtrony Przeſmyku Hudſon, ani na Zachod z tamtey ſtrony Kalifornii, przeto rachuiąc tylko od wiadomego nam mieyſca, to ieſt Gory Nadmorſkiey czyli *Cap de Diegues*, przy ſzyi Zatoku Hudſon, aż do drugiey także Nadmorſkiey Gory czyli *Cap de Carientes* nazwaney w Xaliſko Prowincyi, w zachodnich Nowey Hiſzpanii brzegach będącey, może na 1200. mil liczyć. Szerokość zaś nie wſzędzie ieſt iednakowa.

P. *Co w ſobie zawiera Kanada czyli Nowa Francya?*

O, *Kanada* czyli Nowa Francya zamykaiąca w ſobie wſzyſtkie Połnocne Amerykańſkie kraie, na Połnoc graniczy, z Zatokiem Hudſon, a na Południe z Florydą. W Prowincyi tey wiele pięknych Państw nad morzem położonych maią Anglikowie, właſna zaś Kanada do Francuzow należy znaczne w niey maiących oſady.

P. *Ktore to ſą Francuzkie Poſſeſſye w tym kraiu?*

O. Nad brzegami Rzeki S. Wawrzynca w właſney Kanadzie ſą Miaſta: Quebek, Montreal, y Taduſſak, z kto-

z ktorych pierwſze ieſt Stołecznym, dobrym guſtem wyfundowanym,y ludnym Miaſtem, z obronną Forteęą, w ktorey Gubernatorowie rezyduią.

P. *Co ſię rozumi przez Wirginią?*

O. Przez Wirginią, rozumieią ſię Prowincye nad morzem położone, w Anglikow poſſeſſyi będące, częścią do Kanady, częścią do Florydy należące.

P. *Ktore ſą te Prowincye?*

O. Idąc od Południa na Połnoc znayduie ſię Karolina, Wirginia,Marieland, Panſylwania,Nowa Jerſey, Nowy Jorck, Nowa Anglia, Nowa Szkocya czyli Akadia.

P. *Wylicz pryncypalnieyſze Miaſta tych Prowincyi?*

O. Pryncypalnieyſze Anglikow Miaſta ſą: w Karolinie Charles,Town, w Panſſylwanii Filadelfia;w Nowym-Yorku, New-Yorck, Anapolis w Akadyi, James-Town czyli Williams-Town w Wirgini wielkié y piękne Miaſto *Univerſitate* ozdobione, tak iako y Boſton Kapitalne Nowey Anglii.

P, *Opiſz Louizanią*

O. *Louziania* czyli Floryda, ktora inni Geografowie na dwie dzielą Prowincye, na Połnoc z Kanadą, na Wſchod z Karoliną y Wielkim Oceanem, na Południe z odnogą Mexykańſką, na Zachod z Nowym Mexykiem graniczy. Gdzie Francuzi nad Miſſiſipi maią Nowy Aurelian, y Fort-Loûis nad Zatokiem Mobili, Miaſto S. Macieia, y S. Auguſtyna na wſchod Poł-Wyſpy Florydy nalężą do Hiſzpanow. Ktorzy procz tego w Louizanii maią Panſakola Miaſto.

P. *Jakie ma granice Nowy Mexyk?*

O. Granice Nowego Mexyku ieſzcze nie ſą doſkonale wiadome. Na wſchod ma Kanadę, na Połu-

dnie

dnie Stary Mexyk y morze Wermejo czyli Czerwo-ne, dzielące Go od Kalifornii. Natura kraiu ieſt niewiadoma, Miaſt także znacznych ma nie wiele; procz *Santa Fé*, wraz z całą Prowincyą do Hiſzpanii należącego.

P. *Co ieſt godnego wiadomości o Mexyku?*

O. *Mexyk* czyli Nowa Hiſzpania naypięknieyſzym ieſt całey Ameryki kraiem. A lubo w gorącey krainie zoſtaie, powietrze iednak ma doſyć utemperowane, y zdrowe, ziemię żyżną, wiele złotych y ſrebrnych maiącą Kruſzcow. Co podobno ieſt przyczyną, iż Hiſzpani, Panowie kraiu tego, żadnego do niego niewpuſzczaią Cudzoziemca.

P. *Czyli ludny był kray ten, niżeli w nim Hiſzpani oſiedli?*

O. Przy przybyciu ſwym do Mexyku Hiſzpani wielką w nim liczbę znalezli ludzi, doſyć maniernych, lubo Bałwochwalcow, zoſtaiących pod rządem Monarchy zacnego y kochania godnego. Ktorzy zbyteczną tę ludzkość ſwoią, wolności utratą przypłacili, kiedy nauki tylko ſame y negocyacye iedyną teraz dla nich ſą pociechą, ponieważ Wice-Krolowie nikogo do naypierwſzych nie biorą Urzędow, procz Rodowitych Hiſzpanow.

P. *Jakim ſpoſobem dzieli ſię Mexyk?*

O. Na trzy Audyencye czyli Gubernia. Na Audyencyą Nowey Gallicyi czyli Gwadalajara, Mexyku, y Gwatimala, ktore ſię na pomnieyſze dzielą Prowincye.

P. *Ktore ſię w nich oſobliwſze Miaſta znayduią?*

O. Między wielką liczbą Miaſt znayduiących ſię w tey obſzerney Prowincyi, Mexyko Kapitalne naywiękſzym y naypięknieyſzym ieſt całey Ameryki

ki Miastem, w pośrzod Jeziora tegoż imienia położone, Stolica Arcy-Biskupa, Wice Krola, Akademii, Inkwizycyi.

P. *Opisz pryncypalnieysze Połnocney Ameryki Wyspy?*

O. Pryncypalnieysze połnocney Ameryki Wyspy te się rachuią: na morzu Południowym Kalifornia, dzieląca się od Nowego Mexyku morzem Wermejo czyli Czerwonym. O ktorey długi czas wątpiono czyliby Wyspą, czy Poł-Wyspem była, ale teraz rzecz pewna iest iż się żadną stroną z drugą nie łączy ziemią. Na morzu połnocnym są: Azores czyli Terreseres, Wyspa Terra Nova, Bermudzkie, y Antylskie.

P. *Co się rozumi przez Wyspy Azores!*

O. Między Wyspami Azores nazwanemi, daiącemi się widzieć na Oceanie między Ameryką y Portugalią, y ktorych się IX. liczy nayznacznieysza iest Tersera, ktorey Angra Kapitalne Rezydencyą iest Gubernatora od Krola Portugalskiego tych Wysp Pana wyznaczonego,

P. *Wylicz pryncypalnieysze Wyspki Terrae Novae?*

O. Naypryncypalnieysze Wyspy *Terrae Novae* są: *Terra Nova*, naywiększa ze wszystkich do Anglikow należąca; *Cap Breton* na Połnoc Akadyi. *Anticasti*, S. Jana pierwsza na połnoc, a druga na Południe odnogi S. Wawrzynca.

P. *W ktorey stronie są położone Bermudes?*

O. Wyspy Bermudes na Oceanie będące, a na mil 300. od Karoliny odległe, nie są bardzo wielkie, lecz arcy ludne od stu lat, po wprowadzeniu w nie Angielskich osiadłości.

P. *Jako się dzielą Wyspy Antylskie?*

O. Te Wyspy położone między Florydą, Nową

Hiszpa-

Hiſzpanią, y Ameryką południową, dzielą ſię na Lúkayſkie, tudzież na więkſze y mnieyſze Antylſkie. Lukayſkich na połnoc położonych Hiſzpani ſą Panami. Pryncypalnieyſze Wyſpy większych Antylſkich ſą Kuba, naywiękſza y naybardziey ku połnocy położona, y Swiętego Dominika ktorey Część zachodnia do Francuzow, a wſchodnia do Hiſzpanow należy, wraz z całą Wyſpą Porto Ricco. Anglicy zaś Panami ſą Jamaiki.

P. *Jako ſię dzielą mnieyſze Antylſkie?*

O. Wyſpy mieyſze Antylſkie dzielą ſię na Wyſpy nad wiatrem, y na Wyſpy pod wiatrem będące, czyli iako mowią Hiſzpani na Wyſpy *Barlovento*, y *Sottavento*, nie na wſzyſtkich iednak ludzie mieſzkaią; ale tylko na Wyſpie S. Małgorzaty, Pereł, Kurazao, Bon-Ayre, y Oruba, w pierwſzych dwoch Hiſzpani, a w trzech oſtatnich Hollendrzy. Wyſpy nad wiatrem będące mogą ſię dzielić podług Narodow w nich mieſzkaiących. Martynika, Gwadelupa, Dezyrada naleza do Francuzow. Barbada. Antigoa, Tabago, y S. Krzyſztofa do Anglikow. Wyſpa *Trinitatis* na przeciw uyścia Orenoque do Hiſzpanii, S. Tomaſza do Duńczykow, A w inſzych mieſzkaią Karybowie rodowici kraiu Obywatele.

ROZDZIAŁ III.

O Oſobliwſzych Częściach południowey Ameryki.

P. *JAkiey obſzerności ieſt południowa Ameryka?*

O. Ameryka południowa długa ieſt na 500. mil, rachuiąc od *Cap Coquibacoa* nad odnogą Mexyku aż do *Cap Frower* nad Przeſmykykiem Magel-

lań-

lańſkim; podobna ieſt do Poł-Wyſpu, ponieważ z drugą ziemią tylko ſię między morzem Panama łączy.

P. *Na wiele ſię dzieli części?*

O. Ameryka południowa (iako ſię namieniło) dzieli ſię na VII. pryncypalnieyſzych części, to ieſt na ziemię tęgą, czyli *Terram Firmam*, kray Amazonow, Brazylią, Prowincye Parakwayſkie czyli *Rio-de la Plata*, Chili, Ziemię Magellańſką, y niektore Wyſpy.

P. *Gdzie ieſt położona Terra Firma?*

O. *Terra Firma* ieſt Część południowey Ameryki na Południe z Ekwatorem czyli Lenią Ekwinokcyalną granicząca. Ktora ſię na dwie dzieli Części, to ieſt na właſną *Terram Firmam* na zachod; y na Nową Andaluzyą na wſchod położoną.

P. *Co w ſobie Część pierwſza zawiera?*

O. *Terra Firma* właſna, w Hiſzpanow rękach zoſtaiąca, zawiera wiele Prowincyi czyli Guberniow, iako to Panamę z Miaſtem tegoż imienia, w ktorym Hiſzpani Złota y Srebra z Peru wywiezionego ſkład maią; Kartagenę, S. Marty, Rio-de-la-Hacha, Marakaibo, y Popayanę z Kapitalnemi tychże Imion Miaſtami, Kroleſtwo Nowey Granady, w ktorym na południe znayduie ſię *Santa Fé* Bogactwa, ſławne Miaſto, Stolica kraiu całego y Arcy Biſkupa.

P. *Co ciekawego bydź może o tym kraiu?*

O. Terra Firma arcy bogata, y urodzayna w wielu mieyſcach, ma Złote y Srebrne kruſzce, Szmaragdy; y inne drogie kamienie. Poławiaią ſię procz tego Perły w Gubernium Rio-de-la-Hacha. Ktore iednak nie ſą tak piękne iako Oryentalne, zbieraią tak, że iak tylko naylepſzy bydź może Kok w okolicy

Miaſta

Miasta Karakos w Gubernium Marakaibo czyli Wenecyola.

P. *Co się znayduie w Nowey Andaluzyi?*

O. *Nowa Andaluzya* czyli Guyana zamyka w sobie Guyanę Własną, Paryą, y Karybanią, ktora niedawno iest odkryta, Komane na brzegach morskich do Anglikow należącą, Hollendrzy także, Anglicy, y Francuzi niektore Miasta w Karybanii maią. Procz tego Francuzi maią małą; Wyspę Kaiennę z tegoż imienia Miastem. Anglicy mieli Fortecę Marony nad Rzeką także Marony nazwaną. Hollendrzy trzymaią dwie nad Rzeką Surynam, z naczną cząstką kraiu, ktore coraz bardziey a bardziey kwitną. Do ostatnich należą ieszcze Rzeki Eskwiba, y Berbiza, nad ktoremi znaczne założyli Miasta.

P. *Opisz Prowincya* Peru?

O. Prowincya PERU rozciągaiąca się nad morzem Południowym, gorami napełniona, ziemię ma suchą, piaszczystą na rowninach; lecz arcy żyzną w nizinach, obfituie w złote y Srebrne kruszce, tak dalece, iż za przybyciem pierwszym Hiszpanow do tego kraiu, tyle złota było, iż kuchénne z niego naczynia, y dachy robiono.

P. *Jako się dzieli Peru?*

O. Peru dzieli się pospolicie na trzy Audyencye, to iest: na Kwito, Lima, Los Charkas, czyli Plata. Lima na Połnoc Miasto, Stolica całego Peru, iest arcy bogate, ludne, Rezydencya Wice-Krola, y Arcy-Biskupa. Kwito na Połnoc Audyencyi swego imienia dosyć wielkie wyfundowane pod gorą, ogień z siebie wybuchaiącą. Chakwisaka czyli Plata na Południe Audyencyi tegoż imienia. ośm mil od Potosy z Mennicą tegoż także imienia nayssawnieyszą na cały Swiat, dla niezmierney mnogości srebra.

RO-

ROZDZIAŁ V.

O inszych Częściach Południowey Ameryki.

P. *CO się rozumi przez Prowincyą* Amazonow?

O. Prowincya AMAZONOW arcy wielka, na Połnoc z Tęgą Ziemią, na Wschod z Brazylią, na Południe z Parakwaią, na Zachod graniczy z Peru. Prowincya ta nazwisko swe bierze od sławney Rzeki przez nią płynącey. Aże to tylko iedynie wiemy, iż się nad tą rozciąga Rzeką, przeto nic o niey pewnego twierdzieć nie możemy, procz tego, iż arcy dzikie w niey mieszkaią Narody.

P. *Czyli nam bardziey znaioma iest* Brazylia?

O. BRAZYLIA obszerna y piękna Prowincya, powietrze ma zdrowe, ziemię żyzną. Portugalczykowie ktorzy są iey Panami, coraz więcey a więcey odkrywaiąc kraiow, znaczne zramtąd wywożą bogactwa. Mieszkańcy zaś rodowici kraiu, bez Religii prawa zostaiąc, okrutnemi są dzikiemi, y Niewolnikow ścierwem żyią.

P. *Jako się dzieli Brazylia?*

O. Portugalczykowie dzielą Brazylią na IV: Gubernia na brzegach morskich położone, to iest idąc od Południa na Połnoc: Swiętego Wincentego; Rio Janeiro, Spiritu-Sancto, Porto Seguro, Rio dos Ilheos, Zatok Wszystkich Swiętych; Seregippa czyli Ciril, Pernambuco, Tamaraca, Paraiba, Riogrand, Siara, Maragnan, y Para,

P. *Ktore są w nich Miasta pryncypalnieysze?*

O. S. Salwador nad Zatokiem Wszystkich Swiętych Stolica Brazylii y Arcy-Biskupstwa iest arcy obronne; tak iako ZamekSwętego Antoniego z drugiey strony położony, w ktorym Wice-Krol ma Re-

zyden-

zydencyą swoią. Insze Gubernia maią Kapitany tegoż imienia. Miasto Poczęcia Nayśw: Maryi Panny, y S. Sebastyana, są dwa Morskie Porty w Gubernium Rio-Janeiro.

P. *Powiedz co o Prowincyach Rio-de-la Plata?*

O. Prowincyi *Rio-de-la-Plata* czyli Srebrney Rzeki nazywaiących się inaczey Parakwaią iest VII. Na Zachod Chaco, y Tukuman: Na Połnoc Parakwaia, na Południe *Rio-de-la-Plata* na Wschod Gwayra, Parana, Uragway, nie licząc Gubernium Del-Rey rozciągaiącego się nad Morzem, należącego temi czasy do Brazylii.

P. *Co możemy wiedzieć o tych Prowincyach;*

O. Wiadomo nam iest: iż wszystkie te Prowincye są wprawdzie dosyć żyzne, ale zaniedbane, tudzież że w złote y srebrne obfituią kruszce. Hiszpani w nich wiele Miast liczą, między ktoremi iest nayprzyncypalnieysze: Buenos Ayres przy uściu de-la Plata, Rezydencya Gubernatora Krola Hiszpańskiego, Wice Krola Peru dependuiącego.

P. *Informuy mnie o Prowincyi* Chili?

O. CHILI Prowincya nad morzem położona napełniona gorami, takie złote ma kruszce, iż ie nad nayczystsze Amerykańskie szacuią. Obywatele są odważni, z ktoremi wiele trudności zażyli Hiszpani, wprzod niż ich sobie podbili.

P. *Jako się dzieli Chili?*

O. Dzieli się na trzy Wielkie Prowincye, to iest: na Chili, czyli S. Jago, Imperial nad Morzem, y Chikwito na Wschod ostatniey położoną. S. Jago Kapitalne Chili, iest oraz Stolicą Kraiu całego, y Rezydencyą Gubernatora od Wice-Krola Peru dependuiącego. Ozerno, Imperial, Ango, naylepsze są

Mia-

...sta w Prowincyi Imperial. Prowincya Chikwi... wiele ma gor ogień wybuchaiących.

P. *Gdzie się znayduie Ziemia Magellanska!*

O. Ziemia Magellańska na brzegach ostatnich Ameryki położona, ieszeze niedoskonale iest odkryta. Hiszpani ktorzy się w tey Prowincyi lokowali, musieli ią opuścić dla zimna ciężkiego y nieurodzaiu.

P. *Wylicz nayslawnieysze Wyspy Południowey Ameryki?*

O. Przy Południowey Ameryce Wysp znacznych niemasz, procz Ziemi Ognia, ktora się pospolicie *inter Terras Polares* liczy. Kastro czyli Chiloe przy brzegach Chili nic osobliwego niema.

O ZIEMIACH POLARNYCH.

P. *CO się rozumieć ma per Terras Polares?*

O. *Terrae Polares* te się nazywaią, ktore nie są zawarte w IV. generalnych świata Częściach. Z tych znayduiące się przy Cyrkule Polarnym Arktycznym Połnocnemi, a przy Antarktycznym będące Południowemi się nazywaią Ziemiami.

P. *Ktore kraie liczą się inter Terras Polares Arcticas?*

O. *Inter Terras Polares Arcticas* kładzie się: Szpitzberga, nayblizsza Połnocnego Swiata Biegunu, ktorey nam brzegi tylko same są wiadome; Groenlandya tak iako Szpitzberga nieznaioma, morze iey sławne iest znaczną liczbą poławiaiących się w nim co Rok Wielorybow. Insze zaś Ziemie są: Nowa Zembla dzieląca się od Europy Przesmykiem Weygatz; y Ziemia Jesso między Kamtschadka y Japoń-

ſkiemi Wyſpami, ktorey Obywatele z Japończykami handle prowadzą.

P. *Co w ſobie zamykaią Terrae Polares Antarcticae?*

O. Pod Imieniem Ziem Polarnych Antarktycznych, nietylko ſię rozumieią Ziemie bliſko Antarktycznego Swiata położone Biegunu, lecz y innych wiele w Południowych Swiata Częściach znayduiących ſię ktore ſię też dla tego *Terrae Auſtrales* nazywaią.

P. *Wylicz oſobliwſze te Ziemie?*

O. Ile można wiedzieć te ſą znacznieyſze: Nowa Gwinea, położona między pierwſzym, y dzieſiątym południowey ſzerokości graduſem, w ktorey wielkie maią bydź urodzaie. Na Wſchod Nowey Gwinei znayduie ſię Brytannia Nowa; na Południe Ziemia Pepus ztykaiąca ſię (iako niektorzy twierdzą) z Nową Gwineą, gdzie także położone ſą Wyſpy *Salomonis*. Bliżey Tropiku *Capricorni* Karpentarya ieſt, y Hollandya. Poſtępuiąc na oſtatek ku Biegunowi Swiata, znayduie ſię Nowa Zelandya. Dyemen Ziemia, y wiele innych Wyſp, o ktorych iednak nic pewnego wiedzieć nie można.

O JĘZYKACH

ROZDZIAŁ. I.

O Językach, w poſpolitości,

P. *CO ieſt Język?*

O. Język ieſt częścią ciała nayſzlachetnieyſzą, za ktorey pomocą, nietylko w Napoiach y iadłach, ſmaku dochodziemy; ale też, co oſobliwa głos wydaiemy, ktorym myśli oznaymuiąc drugim, tym od zwierząt (dawſzy mieyſce pierwſze rozſądkowi) ro-

rożniemy się.

P. *Czy iednakowo wszyscy ten głos wydaiemy?*

O. Rożni, rożnym kształtem, myśl swą otwieraią a chociaż część ciała iednakowa u wszystkich znayduie się, wyrażenia przecież tą, gdy nie są wszystkich z sobą zgadzaiące, niepodobna (uważaiąc tym sposobem, twierdzic, zebyśmy iednakowo głos wydawali, iednym kształtem mowili.

P. *Ktoreż są osobliwsze nazwiska głosow za pomocą ięzyka wydanych, czyli raczey mow?*

O. Te osobliwszemi rozumieią się bydź, od ktorych inne pochodzą. Takowych zaś za Swiadectwem biegłych w tey rzeczy ludziXIV. Generalnych, oprocz partykularnych, liczy się; a Te wszystkie Matkami od siebie pochodzących mow zowią się za zdaniem sławnego Sansona (a)

P. *Jeden człowiek stworzony od Boga, pewnie zażywał iednego sposobu mowy; z kądże tak wiele nabrało się Mow?*

O. Pierwśi Rodzice naśi, ile doyść możemy, rozmawiali tą mową ktora potym ¡Hebrayską ogłołzona: Pod czas zaś budowania Wieży (ta swe imie nośi od pomieszania ięzykow) Babilońskiey, namnożyło się wiele mow, co zawiera Pismo Swięte.

P. *Co są Języki Generalne, a co Partykularne?*

O. Za Generalne te się biorą, ktore nie w iednym Kraiu z przyczyny Wiary albo z ckk: zyi handlow, albo iż są podbite, zostaiąc, innym od siebie poczynać

(a) *Sanson żył koło roku Ch: Pana 1680. Geografem był Krolestwa Francuskiego, a pierwszy, wynalazł łatwy sposob na tablicach do poięcia Geografii.*

nać się daią. Partykularne zaś te od ktorych lubo inne pochodzą, w takim iednak iako Generalne nieſą zażywaniu.

P. *Ktore ſą Generalne, rzeczonym ſpoſobem?*

O. Ieſt ich XIV. Grecki, Łaciński, Niemiecki, Słowacki, Arabſki, Tatarſki, Chinſki, Afrykańſki, Negrſki, Etyopſki, Mexykańſki, Peruwſki, Tapuyſki, y Galabińſki.

P. *Partykularnych wiele?*

O. Niezliczona liczba, gdyż nam nawet nie ſą iawne, a to dla nieodkrytych niektorych (*in partibus incognitis, ſubque Polaribus Arctico & Antarctito*) Ziem.

ROZDZIAŁ II.

O Językach w ſzczegulności Generalnych

P. *GRecki Język w ktorym Państwie znayduie ſię?*

O. Grecki Język ktorym naywyſmienitſzych Piſarzow mamy, gdy w ſwey porze zaſtawał, teraz wyłączywſzy ludzi biegłych w Naukach, w tym albowiem języku ſię ćwiczą, niema mieyſca ſtałego, *corrupte* mowią w Południowey Europeyſkey (dawney Grecyi) Turcyi. Na Wyſpach Archipelagu, w Części Anatolii, ktora ieſt położona w Azyatyckiey Turcyi.

P. *Łacinſki język w ktorych ſię Państwach rozkrzewił?*

O. Łacinſkiego Języka za rodowity żadne Państwo, Kroleſtwo, niema; Jſtna lubo niewygaſſa Łacina znayduie ſię w Rzymſkich Katolickich Państwach; Jednak w Państw:, co od ſiebie pochodzących kwitnie we Francyi, we Włoſzech, w Hiſzpanii te ſą Europey-

ſkiego

peyſkiego Kraiu. W Ameryki znacznieyſzych, to ieſt: w Nowey Francyi, w Peru, w Chili, w Paraguay, w Ziemi ſtałey (*Terra Firma*) Brazylii, Na Antylſkich, niektorych Azyatyckich, y Afryckich Wyſpach, ſtakże y w Magellanie.

P. *Niemieckiego Języka, ktorego Kraiu ludzie zażywaią?*

O. Oſobliwie Niemieckiego Kraiu; Skandynawii Wyſp Angelſkich; Nowey Anglii w Ameryce, Wirginii ktora częścią ieſt Nowey Francyi, y Niektorych Wyſp Azyi y Afryki ku Połnocy położonych.

P. *Słowacki ięzyk gdzie zoſtaie?*

O. W Państwie tegoż imienia; Czeſki zaś wdzięczny, Ruſki przygruby, Moſkiewſki niemiły, Polſki obfity od niego pochodzi, a w części więkſzey Turcyi Europeyſkiey zoſtaie.

P. *Arabſki przez ktore Kraie rozciąga ſię?*

O. Przez Azyą y Afrykę, to ieſt. Arabią, Turcyą Azyatycką, Perſyą y Jndye. Przez Barbaryą, Biledulgeryd, Egypt, Saarę, Nubią, ſtrony wſchodnie Afryki, ktore zowiemy Zanguebar.

P, *Tatarſki w ktorych Kraiach ieſt?*

O. W wielkiey Tartaryi, w Azyi, w Europie, małey y Moſkiewſkiey Tartaryi; w Turczech; w Mogolu y poczęści w Chinach.

P.. *Chińſki ięzyk maſz bydź początkiem innych?*

O. Zaiſte, á zamyka ſię w Chinach, w części Jndyi, y przyległych Azyi Wyſpach.

P. *O Afrykańſkim Języku co wiedzieć trzeba?*

O. Afrykańſki czyli Berebſki podobny do Arabſkiego, zazywany od Biledulgerczan, Saarow, Nubinczykow, tak iako Negrſki w tey ſamey części Swiata, kraiu ſwegoż imienia, y Gwinei. Etyopſki w Etyopii zażywa ſię.

P.

P. *Ostatniemi czterma gdzie mowią?*

O. W Ameryce, to iest: Mexikańskim w Polnocney Ameryce, czyli, Nowey Hiszpanii; Peruwskim pospolicie w Południowey; Tapuyskim po całey Brazylii. Galabińskim po wszystkiey prawie Ameryce, a Karaibowie ludzie na Wyspach mieszkaiący tylko tym samym ięzykiem rozmawiaią, także Gwianie y *in Terra Firma* Ameryki Południowey zostaiąc.

ROZDZIAŁ III.

O Językach czterech części Swiata, y zażywaniu od rożnych Kraiow znacnieyszych, ludzi

P. *KTore w każdey części Swiata Języki wszczęły się?*

O. W Europie iż wszczeły się Grecki, Łaciński, Niemiecki, Słowacki, twierdzą. Azya iż Arabski, Tatarski, Chiński, wydała, rozumieią. Afryka że ma Afrykański, Negrski, Etyopski mniemaią. Ameryce na koniec Mexykańskiego, Peruwskiego, Tapuyskiego Galabińskiego, początek przypisuią.

P. *Ktore są Języki w zażywaniu częstym?*

O. Grecki tam gdzie Ceremonie Kościelne tym Językiem odprawuią się, y u ludzi w naukach biegłych. Język Łaciński w każdym Państwie, Krolestwie Katolickim Rzymskim, a uczonych ludzi Językiem go zowią, We Włoszech, we Francyi, w Hiszpanii, Portugallii, Czechach, Polszczé (ktorego Kraiu gdy napisze Obywatel w gładkości nikomu, samym nawet Włochom przewyższyć się niedopuści) W Niemczech, Węgrzech, Anglii, Ameryce y Azyi, tam gdzie Wiara Swięta prawowierna

kwi-

kwitnie, od Łacińſkiego pochodzący Hiſpańſki, Kaſtylſki, Portugalſki w Pańſtwach do ſiebie należących, Włoſki y Francuſki w tych Kraiach gdzie ludzie Nauki kochaią.

P. *Niemieckiego czy żażywaią, oprocz tych gdzie od niego pochodzą, inne Kraie?*

O. Zażywa go po całey Europie handlami bawiący ſię lud y rzemieślniczy; Angielſki, Hollandſki, ktore powinny początek ſwoy Niemieckiemu, w Ameryce, w Afryce. Od Duńczykow zaś do Wyſpy Jślandyi y Groenlandyi, wprowadzony.

P. *Innych Języków niemaią w takim używaniu?*

O. Oprocz Arabſkiego gdzie ſię rozciąga Machometańſka ſekta, y Tatarſkiego we wſzyſtkiey Tartaryi, w używaniu ſą w tych Kraiach w ktorych ſię powiedziało w przeſzłym Rodziale.

ROZDZIAŁ IV.

O Językach partykularnych.

P. *Języków wiele ieſt partykularnych?*

O. Językow partykularnych Ameryka niemało ma o ktorey mowić ſię może iż tylo ma Językow ile onych ludzi Prowincyi, a oſobliwie *Antropophagoi* czyli Ludzieiedzcy odmiennych Językow y niezrozumianych iednego od drugiego zażywaią. Afryka podobnych Ludzieiedzcow maiąca, ma partykularne mowe onychże.

P. *W Azyi ſąż iakie partykularne Języki?*

O. Są te: Japońſki z żadnym niezmieſzany Językiém w Japonii. Ormiańſki w Perſyi y w Turcyi, z przyczyny handlow. Gazaratſki, Malabarſki, Malayoſki w przyległych Wyſpach Jndyi oſobliwie w

Ma-

Malayoce, w ktorey naykſztałtowniey z Jndyi wſchodnich mowią.

P. *Naſza Europa ma iaki partykularny Język?*

O. W Europie za partykularne te ſię biorą: Jrlandźki w Jrlandii y Południowey Szkocyi, Finlandźki wFinlandyi y Laponii tak Szwedzkiey iako też y Norwedzkiey. Węgierſki, w Węgrach y Siedmiogrodzkiey (*Tranſylwanii*) Ziemi. Albańſki w Albanii należącey do Turcyi Europeyſkiey.

Conticuit tandem factoque hic fine quievit.
Virg: 3. Ænei: V. 718.

REGESTR

Znacznieyſzych Rzeczy w tey Książce zawartych.

O Wyſpie